

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Bc. Martin Rybka

Oběť závažných trestných činů z hlediska následné
kvality života a intervenční pomoci

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. Lucie Křeménková, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci 2014

Martin Rybka

PODĚKOVÁNÍ

Tímto chci poděkovat Mgr. Lucii Křeménkové, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc a vedení mé diplomové práce, kterou mi věnovala při jejím zpracování. Další poděkování patří mému příteli kapitánu Bc. Jiřímu Rosmanovi, který mi poskytl svůj čas a zkušenosti při studování náročných spisových materiálů velmi závažných trestných činů pokusů vražd. Rozbor těchto trestných činů je součástí praktické části mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	6
I TEORETICKÁ ČÁST	
1 Oběť a psychologie oběti.....	10
1.1 Typologie obětí.....	12
1.2 Viktimnost.....	14
1.3 Viktimizace.....	15
1.4 Posttraumatická stresová porucha.....	19
2 Snadno zranitelné oběti.....	22
2.1 Děti.....	24
2.1.1 Týrání.....	25
2.1.2 Sexuální zneužívání.....	25
2.1.3 Šikana.....	26
2.1.4 Kyberšikana.....	28
2.2 Ženy - oběti partnerského násilí.....	29
2.3 Senioři.....	33
3 Rozbor vybraných trestných činů.....	35
3.1 § 140 Vražda.....	35
3.2 § 141 Zabití.....	36
3.3 § 145 Těžké ublížení na zdraví.....	37
3.4 § 185 Znásilnění.....	38
3.5 § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí.....	39
4 Práva obětí.....	41
4.1 Základní informace pro oběť trestného činu podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů (ZOTČ).....	42
5 Pomoc obětem trestných činů.....	48
5.1 První laická pomoc.....	48
5.2 Psychologická intervence.....	50
5.2.1 Pomoc obětem ihned po činu.....	51
5.2.2 Pomoc obětem ve stabilizovaném stavu a v různých fázích po činu.....	53
5.3 Následná psychologická, sociální, právní a finanční pomoc.....	56

5.3.1	Následná psychologická pomoc.....	57
5.3.2	Následná finanční pomoc.....	58
5.3.3	Následná sociální a právní pomoc.....	61
6	Kvalita života.....	63
6.1	Jak definovat kvalitu života?.....	63
6.2	Jak ovlivňují důsledky závažných trestných činů kvalitu života obětí?.....	64
7	Organizace poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů.....	66
7.1	Bílý kruh bezpečí.....	66
7.2	ROSA.....	68
7.3	Acorus.....	69
7.4	Profem.....	71
7.5	České sdružení obětí dopravních nehod.....	71
8	Pomoc pozůstalým po obětech.....	73
8.1	Místa, kde dochází k poradenství pro pozůstalé.....	74
8.2	Metody a techniky poradenství.....	76
II PRAKTICKÁ ČÁST		
9	Cíl praktické části.....	81
9.1	Výzkumné otázky.....	81
10	Metoda a způsob vyhodnocení dat.....	83
10.1	Případová studie.....	83
11	Prezentace výsledků výzkumného šetření.....	85
11.1	Případ 1:.....	85
11.2	Případ 2.....	91
11.3	Problematické aspekty šetření.....	96
11.4	Shrnutí odpovědí na výzkumné otázky.....	97
	Závěr.....	100
	Seznam použité literatury:.....	102
	Anotace.....	107
	Příloha	

*„Normy vytvářejí iluzi stability, zatímco si všichni dělají, co chtějí. Hlavní charakteristikou lidstva je skutečně sociální život, který se řídí určitými pravidly, avšak porušování těchto pravidel je rovněž nejstarší lidskou zábavou.“
(Robert F. Murphy).¹*

Úvod

Obětí trestného činu se může stát každý z nás. Pokud u člověka tato situace nastane, začne se s ní nějakým způsobem vyrovnávat. Trestný čin je pro oběť pouhým začátkem, pomyslnou startovací čarou. Automaticky následují další nutné pochody, a tento proces zpravidla nekončí vlastním útokem na oběť.

Společnost se již odnedávna zajímala o téma zločinnosti. Většinu populace fascinuje brutalita útoků, kterou pachatelé na své oběti působí a kterou nám média ve svých zpravodajských výstupech předkládají jak na zdobném tácu. Možná právě tato skutečnost na dlouhou dobu ovlivnila pozornost laiků, ale i odborníků, pouze na pachatele trestných činů. Oběti zůstávají stát kdesi stranou a bez přílišné pozornosti. Práva obětí jsou roztržena mezi spoustu samostatných právních norem², kdy přibližně do první poloviny minulého století nebyla obětí trestných činů věnována soustavná a soustředěná pozornost (restorativní justice).³ Čírtková s Vitoušovou (2007) přitom popisují, že klíčovou roli pro výsledný dopad trestného činu na oběť má více okolností. Jsou jimi stupeň a míra násilí ukrytého v kriminálním činu, stupeň a míra ponížení oběti, hodnocení sama sebe a vlastního chování

1 Baštecká (2005, s. 55)

2 Zákon č. 141/1961 Sb. , trestní řád, Zákon č. 209/1997 Sb. , o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, Zákon č. 108/2006 Sb. , o sociálních službách, Zákon č. 273/2008 Sb. , o Policii České republiky, Zákon č. 99/1963 Sb. , občanský soudní řád, Zákon č. 137/2001 Sb. , o zvláštní ochraně svědka.

3 Restorativní justice je koncept trestního soudnictví, který se zaměřuje spíše na obnovení (anglicky *restoration*) poměrů než na represí. V tomto konceptu ustupuje zájem na potrestání pachatele do pozadí, naopak je upřednostňováno aktivní zapojení obětí trestných činů do řízení, jsou zdůrazňovány jejich práva a pachatelům se usnadňuje převzít odpovědnost za své činy, napravit škody a obětem dát satisfakci za způsobenou újmu. V samotném trestním řízení je pak umožněno trestní stíhání podmíněně na určitou zkušební dobu zastavit, pokud se obviněný přizná a nahradí způsobenou škodu, anebo je především zastavit úplně, pokud obviněný s poškozeným uzavře takzvané narovnání § 309 trestního řádu (O projektu. In: *Restorativní justice: Podpora a poradenství obětem trestných činů* [online]. © 2011-2013 [cit. 2013-10-18]. Dostupné z: <http://www.restorativnijustice.cz/cz/o-projektu/uzitecne-odkazy>).

oběti v průběhu násilného činu a hlavně chování a přístup ostatních na místě. Právě proto si každý člověk, který se stane obětí trestného činu, zaslouží pozornost společnosti a její pomoc.

Pro tuto pomoc je však z dosavadní praxe patrné, že se jí nejdříve ujali dobrovolníci sdružení v nejrůznějších nestátních organizacích. Ne jinak tomu bylo i v České republice, která se zakládáním těchto organizací přidala ke státům jako je Německo, Spojené státy americké, Švédsko a Velká Británie. Teprve dalším vývojem této specifické problematiky se začaly formovat i další instituce zaměřené na pomoc obětem a garantované státem. V současné době je důležité, aby stát a subjekty poskytující služby obětem trestných činů dokázali pomoc obětem ve více oblastech a to zejména v oblasti psychologické, sociální a právní.

V teoretické části mé práce se budu zabývat psychologií oběti, která je součástí poměrně nové vědní oblasti zvané viktimologie. Čírtková s Vitoušovou (2007) popisuje viktimologii jako rozvíjející se nauku o obětech, která vědeckým způsobem zkoumá oběti trestných činů. V této části práce se také zaměřím na lehce zranitelné oběti, kterými jsou nejčastěji děti a senioři, věnovat se budu obětem zvláště vybraných závažných trestných činů, jako jsou znásilnění, loupež, ublížení na zdraví, oběti domácího násilí, partnerského násilí a pronásledování. Jak jsem se již zmínil, pomoc obětem by měla zasahovat do oblasti psychologické, sociální, ale i právní. Proto se musím zmínit o průlomovém bodu v právním postavení oběti. Dnem 1. 8. 2013 vstupuje v účinnost první část zákona č. 45/2013 Sb. , o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Česká republika se tak vydává cestou samostatného zákona o obětech stejně jako Kanada, Německo nebo Švýcarsko. Předmětem úpravy tohoto zákona jsou dvě základní oblasti, práva obětí trestných činů, včetně práva na takzvané odškodnění a vztahy mezi státem a subjekty poskytující služby obětem trestných činů. Na konci teoretické části představím tyto subjekty poskytující služby a pomoc obětem, jejich zaměření, možnosti a působnost.

Pokud je následkem trestného činu smrt oběti, vždy tato skutečnost představuje extrémní zásah do života pozůstalých. Čírtková s Vitoušovou (2007) u pozůstalých popisují ztrátu blízkého člověka nejen jako silnou emoční reakci, ale také jako nabourání jejich pocitu vlastní identity, integrity, vztahů s jinými lidmi a přesvědčení o stabilitě a bezpečnosti světa. Práce s pozůstalými po obětech trestných činů je tak nedílnou součástí teoretické části této práce.

Cílem této práce není jen poskytnout teoretický pohled na oblast pomoci obětem trestných činů, psychologie oběti a kvality jejího následného života v souvislosti s intervencí státu, ale

i ověření těchto teoretických poznatků a východisek týkajících se vlivu samotného trestného činu na oběť v konfrontaci s poznatky zjištěnými detailním rozbořem jednotlivých zkoumaných případů pokusů vražd v praktické části této práce.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Oběť a psychologie oběti

Trestná činnost škodí naší společnosti jako celku. Novotný (2004) však také konstatuje, že naprostá většina konkrétních trestných činů působí újmu též jednotlivcům - poškozují nebo ohrožují je na životě, zdraví, cti, majetku, svobodě či jiných právech. Osoba takto dotčená trestným činem se označuje jako oběť a poznatky o obětech trestných činů nalezneme pod heslem *viktimologie*.

Čírtková (2004a) popisuje viktimologii jako relativně novou disciplínu, která se rozvíjí jako nauka o obětech. Její počátky spadají do 50. let 20. století. V odborné literatuře se setkáváme s dvojím pojetím viktimologie. Jedním z pojetí je viktimologie samostatným vědním oborem, jehož představitelem byl Benjamin Mendelsohn (1900-1998) ovlivněný utrpením a traumaty především židovských obětí nacistického holocaustu. Toto širší pojetí viktimologie se zabývá oproti užšímu pojetí viktimologie jako součástí kriminologie navíc např. oběťmi válek, rasového pronásledování, politického útlaku, přírodních katastrof, dopravních nehod a podobně. Na straně druhé stojí definice viktimologie jako součást vědy o kriminalitě a okruh obětí zužuje na oběti trestných činů.

Ještě po druhé světové válce bylo téma obětí trestných činů opomíjenou záležitostí a to nejen politiky či zákonodárci, ale také justičními orgány, medií či veřejností. Veškerým úvahám o kriminalitě dominovalo téma pachatele trestných činů a různé vlivy vedoucí ho ke kriminálnímu jednání. Také kriminologické teorie 1. poloviny 20. století se oběťmi nezabývali buď vůbec, nebo jen zcela okrajově. Zájem o oběti v řadách kriminologů odstartovalo dílo Hanse von Hentiga (1887-1974) z roku 1948 „Zločinec a jeho oběť“, jehož autor je považován také za zakladatele viktimologie jako takové. Podle něj je nutností dívat se na zločin jako na vzájemnou interakci mezi obětí a pachatelem.

V České republice se viktimologii blíže věnovali a věnují: Jan Musil, soudce Ústavního soudu, Jana Válková a Milada Martinková z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, Helena Válková, vedoucí katedry trestního práva Právnické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, Ludmila Čírtková, vedoucí katedry sociálních věd Policejní akademie České republiky, Petra Vitoušová, prezidentka Bílého kruhu bezpečí a četné další osoby, zejména pracovníci různých nestátních organizací pomáhající jak konkrétním obětem trestných činů,

tak vytvářející různé iniciativy za účelem zlepšení postavení obětí v České republice. Mezi nejznámější organizace patří Bílý kruh bezpečí, Liga lidských práv, ROSA a další.⁴

Čírtková (2004b) soustřeďuje své poznání i na takzvané viktimogenní situace. Jedná se o místa a časové situace, se kterými je spojeno velké riziko ohrožení. Pokud se těmto místům a časovým okamžikům nevyhýbáme, zvyšujeme pravděpodobnost, že se staneme obětí určitých trestných činů. Obecně lze tato místa členit na takzvané specifické viktimogenní zóny, například pro loupeže, vloupání, znásilnění, drogovou kriminalitu, vražedné útoky a podobně. Psychologie obětí však postupuje ve výzkumu viktimogenních faktorů ještě dále. Doplňuje jejich výčet o možné zdroje rizik, které jsou spojeny s individuálními zvláštnostmi člověka. Čírtková (2004b) v rámci psychologického přístupu běžně rozlišuje tři skupiny viktimogenních faktorů:

- sociální (sociální vrstva, profese, pozice v rodině, jako je například nejstarší a nejmladší dítě, sociální patologie v rodině, styl rodinné výchovy a podobně),
- osobnostní (vlastnosti osobnosti, které činí jedince náchylným pro roli oběti, nikoli však univerzálně, nýbrž pro konkrétní typ deliktů, například znásilnění, podvodu a podobně),
- behaviorální (rizikové chování, například vyhledávání již zmíněných viktimogenních lokalit, provokující jednání a podobně).

Novotný (2004) též pokládá viktimologii za součást kriminologie⁵. Viktimologie se od svého počátku nechtěla omezovat pouze na teoretickou nezúčastněnou analýzu. Naopak její hlavní ideou by měla být sociální angažovanost a pomoc ke zlepšení postavení obětí, o něž nejen společnost ale ani státní instituce nejevili ještě donedávna patřičný zájem. Proto viktimologie usiluje o praktickou aplikaci svých poznatků ve prospěch obětí, prosazuje jejich ochranu, lepší postavení v trestním řízení a účinnější pomoc.

Dle Novotného (2004) tvoří předmět viktimologie šest skupin jevů, kterými jsou:

- osoba oběti, její biologické, psychické a sociální vlastnosti,
- vztahy mezi obětí a pachatelem,

4 Čírtková (2004b)

5 „*Kriminologie zkoumá zejména stav, dynamiku a příčiny kriminality, osobnost pachatele, osobnost oběti a prevenci kriminality*“ Musil (2001, s. 7).

- proces viktimizace⁶, zejména role oběti v něm,
- role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci,
- pomoc oběti, její odškodnění a rehabilitace,
- ochrana občanů před viktimizací.

„Viktimologie je součástí kriminologické vědy zabývající se obětí trestného činu, její rolí v genezi a průběhu trestného činu a při jeho odhalování a objasňování, způsoby pomoci oběti po trestném činu a způsoby, jak zabránit viktimizaci potenciálních obětí“ (Novotný, Zapletal, 2004, s. 141).

1.1 Typologie obětí

V rámci zkoumání obětí trestných činů se uplatňují také typologické přístupy. Odborníci se snaží jednotlivé získané poznatky o obětech třídit do příbuzných skupin, které následně umožňují snadnější a rychlejší orientaci ve velkém množství informací, které jsou dnes odborníkům k dispozici. Čírtková (2004b) uvádí, že první klasifikační schémata obětí zločinů již nabídly zakladatelé viktimologie Hans von Hentig a Benjamin Mendelsohn. Hentig ve své typologii zdůrazňoval spíše sociální znaky (děti, senioři, příslušníci různých skupin, imigranti a podobně), naproti tomu Mendelsohn vyšel ve své kvalifikaci z interakce mezi pachatelem a obětí a jako kritérium zvolil stupeň *"viny"* oběti. Na jejím dolním konci byla zcela nevinná oběť, kdežto na horním konci stála oběť s větší mírou zavinění než pachatel (situace, kdy oběť vyprovokuje pachatele k činu). Čírtková dále uvádí, že mezi nejpoužívanější a nejcennější typologie obětí patří:

- typologie obětí podle zažitého trestného činu (kopírují obvykle kategorie deliktů podle kriminologie, nejčastěji jsou to tyto typy: oběti přímého fyzického násilí, oběti sexuálního násilí, oběti domácího násilí, oběti s majetkovou újmou a oběti podvodů),
- typologie obětí podle reakce na trestný čin (rozlišuje se například oběť s kontrolovanou reakcí, oběť pasivní, odevzdaná nebo oběť aktivní),

⁶ „Viktimizace“: proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu. Čírtková (2004b)

- typologie oběti podle interakce "oběť - pachatel", v době spáchání trestného činu.

Tato poslední typologie patří mezi nejznámější, do literatury ji uvedl viktimolog E. A. Fattah a rozdělil ji do dalších pěti skupin:⁷

- *Zúčastňující se oběť* (zde kriminální čin předchází interakce mezi pachatelem a obětí, která velkou měrou ovlivňuje motivaci pachatele. Jde o případy, kdy se pachatel a oběť vzájemně znají).
- *Nezúčastňující se oběť* (před činem nedošlo k interakci mezi pachatelem a obětí, oběť v tomto případě nemá možnost vnímat potencionální ohrožení dříve než v moment činu),
- *Provokující oběť* (provokující oběť většinou podcení nebezpečnost situace, špatně odhadla pachatele a záměrně či bezděčně se vystavila velmi nebezpečné situaci),
- *Latentní oběť* (obvykle se vyskytuje přítomnost všech viktimogenních faktorů, role oběti není veřejná, velká latence se předpokládá zejména u jevů, jako je násilí páchané v rodinách. S velkou latencí lze počítat i u deliktů, jejichž zveřejnění naráží na emocionální bariéry a společenské předsudky, jako je například sexuální zneužívání dětí).
- *Nepravá oběť* (role oběti je zde získána omylem, nedopatřením nebo shodou nešťastných náhod. Oběť se většinou vyskytla v nesprávné době na nesprávném místě).

Novotný (2004) stejně jako většina kriminologů považuje za smysluplné třídění podle kritéria takzvané viktimologické viny, která oběti dělí na:

- oběti, které zavinily svou viktimizaci buď individuálně (například oběť provokatér), nebo příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině (například prostitutka),
- oběti, které nezavinili svou viktimizaci buď individuálně (například občan při pomoci napadené osobě sám utrpí zranění), nebo příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině (například policista při výkonu služby).

V literatuře jsou uváděny ještě další typy obětí jako například:

- predestinovaná oběť (osoba s vysokým rizikem viktimizace),

⁷ Čírtková (2004b)

- předstírající oběť (osoba pouze simuluje, inscenuje újmu),
- hypertrofující oběť (osoba zveličuje skutečnou utrpenou újmu),
- dobrovolná oběť (osoba vyslovila sama souhlas s poškozením, například při masochistických praktikách),
- oběť recidivista (osoba se opakovaně stává obětí, například svou naivitou, důvěřivostí nebo nebezpečnými praktikami).

1.2 *Viktimmnost*

V případě obětí se jedná o velice frekventovaný pojem, který vyjadřuje stupeň pravděpodobného rizika, že se jednatel nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu. Kuchta s Válkovou (2005) hovoří o tom, že souvislost mezi viktimmností a určitými biosociálními a psychickými charakteristikami oběti byla empiricky prokázána a to relativně spolehlivě ve vztahu k následujícím faktorům: *věku oběti*, kdy výzkumy potvrzují pro laickou veřejnost často překvapující zjištění, že ne staří lidé, ale právě mladí jedinci se stávají častěji obětmi trestné činnosti a to v souvislosti s poněkud méně opatrnému až nebezpečnému způsobu života,

- *profesi oběti*, kdy samotná povaha zaměstnání sebou nese určitá rizika stát se obětí (obsluha čerpacích stanic, policisté, provozovatelé taxislužby),
- *sociální charakteristice oběti*, kdy příslušnost k určité rizikové skupině sebou nese zákonitě vyšší míru viktimmnosti (osoby závislé na drogách, hracích automatech, prostitutky),
- *somatickým a psychickým handicapům oběti*, kterými se odlišuje od svého okolí a přitahuje tak pozornost ostatních.

Zoubková s Moulisovou (2004) ještě popisují další faktory, kterými jsou osobnostní vlastnosti a mezi nimi zejména agresivita, provokativnost, lehkomyšlnost, dobrodružnost, neopatrnost a důvěřivost.

Pouhé zkoumání vlastností a chování oběti nemůže zcela osvětlit tento složitý proces, do něhož jsou samozřejmě zapojeni i další činitelé, zejména pachatel a vnější prostředí.

O komplexní uchopení tohoto problému usiluje dynamický přístup pracující s pojmem viktimizace.

1.3 Viktimizace

„Trestný čin je pro oběť pouze počátkem, úvodním dějstvím. Startuje automaticky následující nutné pochody. Jde o celý proces, který nazýváme viktimizací“ (Čírtková, Vitoušová, 2007, s. 12).

Čírtková s Vitoušovou (2007) upozorňují na skutečnost, že viktimizace začíná, ale zpravidla nekončí, vlastním útokem na oběť. Viktimizace má svou dynamiku, která překračuje přímé důsledky spáchaného trestného činu. Běžně se rozlišují dvě fáze viktimizace:

- **viktimizace primární**, která zahrnuje dění spojené bezprostředně s trestným činem. V důsledku trestného činu vzniká oběti vždy určitá primární újma způsobená pachatelem. Novotný se Zapletalem (2004) popisují, že primární viktimizace zahrnuje fyzickou újmu, finanční újmu a emocionální újmu (například u zaměstnanců bank po loupežných přepadeních), Čírtková je nazývá primární rány,
- újma sekundární vzniká až v časovém odstupu od spáchání trestného činu a má podobu zprostředkovaného následku. Kristková (2008) ve své právní analýze popisuje, že pro takovou újmu v kriminologii užíváme označení – **sekundární viktimizace**. Jako příklad bývají u sekundární viktimizace uváděny stále častěji následky medializace trestného činu. Příčinou sekundární viktimizace se může stát zveřejnění případu, jména oběti, bulvarizace okolností události médií a následné nevhodné reakce okolí oběti na toto zveřejnění, obtěžování oběti samotnými médií atd. Mohou ji způsobit ale i pokračující aktivity pachatele, příp. úkony orgánů činných v trestním řízení, vyšetřovateli počínaje a soudem konče, nezohledňující stav oběti.

Někteří forenzní psychologové užívají i pojem **terciární viktimizace** a chápou ji jako dlouhodobou újmu. Příčina terciární viktimizace bývá pak hledána především v osobnostním založení oběti. Někdy bývá tímto pojmem označován proces, ve kterém jsou poškozeny další nezúčastněné osoby, například pozůstalí. Zoubková s Moulisovou (2004) popisují navíc terciární viktimizaci jako stav, kdy oběť není sama schopna se vyrovnat s traumatickým zážitkem spojeným s trestným činem. Oběti mění své životní hodnoty a mnohdy nejsou

schopny navázat na dosavadní způsob života. Tyto oběti trpí jak po psychické stránce (pocity viny a lítosti, ztráta sebedůvěry, pocity strachu atd.), tak po fyzické stránce (tělesná slabost, bolesti hlavy atd.).

Jak jsem se již zmínil výše termínem viktimizace se na rozdíl od viktimnosti označuje samotný proces, v jehož rámci se z potencionální oběti stává oběť reálná. Hlavní roli v tomto procesu sehrává samozřejmě pachatel. Zoubková s Moulisovou (2004) zdůrazňují, že v průběhu tohoto procesu je třeba poznat zejména vztah mezi obětí a pachatelem a chování osoby, než se stala obětí.

- Pachatel a oběť se často znají a existuje mezi nimi vztah buď *objektivní*, co znamená, že jsou například sousedé nebo spolupracovníci, nebo vztah *subjektivní*, což znamená, že tento vztah je zpravidla emočně naplněný od sympatií až po nenávisť (například u příbuzných a partnerů).
- Chování oběti velmi výrazně ovlivňuje celý průběh trestného činu. Ve většině případů se oběť do tohoto průběhu zapojuje a pak může působit buď tlumivě nebo povzbudivě. Chování oběti je rozloženo v širokou škálu, kterou zastupuje například agresivita nebo provokace, neopatrnost a lehkomyšlnost a v neposlední řadě i důvěřivost, se kterou se policie v poslední době stále častěji setkává u starších občanů, kteří pouští pachatele do svých bytů.

Vztahy mezi obětí a pachatelem sehrávají rozdílnou roli u různých druhů trestných činů. U majetkové kriminality má tento vztah malý význam. Jak popisuje Novotný (2004), o mnoho významnější jsou tyto vztahy u násilné kriminality. U trestného činu vraždy bylo zjištěno, že jen u 1/5 případů nebyl mezi pachatelem a obětí žádný vztah, ve 2/5 byl velmi blízký a ve zbývajících případech se tito aktéři alespoň znali. U sexuální kriminality je blízký vztah asi u 70% případů, u trestného činu znásilnění je to 31% případů.

*„V návaznosti na primární a sekundární viktimizaci se rozlišují takzvané **primární a sekundární rány**. Pomocí těchto pojmů je možné srozumitelně a názorně objasnit, v čem se liší první a druhá fáze viktimizace a co je jejich psychologickou podstatou“* (Čírtková, 2004a, s. 182).

Čírtková (2004b) popisuje, že primární rány vznikají právě v průběhu primární viktimizace a jsou tři:

- **fyzická újma** (takzvané narušení fyzické integrity, počínaje různými lehkými zraněními a konče těžkým ublížením na zdraví či usmrcením),
- **finanční újma** (ztráta majetku nebo jeho poškození, ale také ušlý zisk či náklady na obnovu zdraví a majetku),
- **emocionální újma** (emocionální újma je těžko objektivně postižitelná, protože se odvíjí v prožívání oběti a souvisí její osobností a individualitou, mohou být až ničivé s rozmanitou podobou jako je například nespavost, fobie, úzkostné stavy a snížená pracovní výkonnost).

Hlubokou emocionální újmu registrujeme i v případech, kdy oběť neutrpěla zranění ani finanční ztrátu, jako je tomu například u zaměstnanců poboček bankovních institucí po loupežném přepadení, tito se ještě dlouho po trestném činu potýkají s psychickými problémy. Taktéž poškození - oběti vloupání do bytů subjektivně prožívají jako nejhorší okolnost ztrátu pocitu bezpečí. Těžko se vyrovnávají s faktem, že jim někdo chodil po bytě a dokonce pronikl i do jejich osobních věcí.

„Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a dochází k nim v průběhu sekundární viktimizace. Přestože jim z právního pohledu chybí výraznější materiální znaky, má se v současnosti za to, že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární“ (Čírtková, 2004b, s. 118).

Čírtková (2004b) uvádí, že sekundární rány jsou tvořeny následující trojicí pocitů:

- **Pocit nespravedlnosti.** Velké množství okolností v celém průběhu vyšetřování a soudního líčení věci může oběť trápit, může vyvolávat pocity nespravedlnosti a to tím, že oběť nemá dostatek informací o průběhu řízení, soudní líčení se stále odročuje, pachatel je vyšetřován na svobodě a nakonec udělený trest je velice mírný a oběť se s ním přinejmenším neztotožňuje,
- **Pocit nedůstojnosti.** Oběti často trpí pocitem ponížení a ztráty lidskosti. K tomuto pocitu může vést necitlivě vedený výslech nebo i po senzacích lačná média. Tento pocit může jen utvrzovat i velice nevhodné reakce blízkého okolí a rodiny. O tom, jak může okolí nahlížet na oběť, velice zajímavě píše německá psychoterapeutka a profesorka na univerzitě v Zürichu Verena Kast. Ve své knize „Nebud'te obětí“ uvádí: *„Často pozorujeme, že jimi vskrytu pohrdáme. Oběti nejsou atraktivní. Na adresu oběti tedy z venku přichází také výčitky: změň se, dělej něco, každý strůjcem*

svého štěstí. Jestliže jsme k sobě upřímní a tu myšlenku si dovolíme, zpozorujeme, že v takových větech zaznívá i opovržení. To jistě souvisí s tím, že oběti se zpravidla skutečně nepředstavují jako atraktivní, a za druhé také s tím, že na ně velmi silně pojikujeme⁸ náš vlastní stín oběti: máme hrozný strach, abychom se jí sami nestali. Vidíme to například ve výrocích: *Kdybys udělal/a to, pak...*, *Už před šesti lety jsem ti přece říkal/a, že bys měl/a udělat to a to. Druhému to samozřejmě vůbec nijak nepomáhá. Pokrýt oběti výčitkami je nejčastěji a nejméně pomáhající způsob, jak s nimi zacházet. Vyjadřuje to velký strach, že bychom se sami mohli stát oběťmi. Stáváme se tak útočníky, útočnicemi - a vůbec nikomu ničím nepomůžeme“* (Kast, 2003, s. 56).

- **Pocit izolace.** Navazuje na uvedený mýtus o podílu oběti na viktimizaci. Postoj lidí k jedincům, kteří se stali obětmi trestného činu, se velice často mění. Spíše se vyskytuje tendence se obětí vyhýbat. Každá oběť tyto změny v chování okolí velice citlivě registruje a může začít trpět pocitem izolace a osamění. Nakonec se poškozený jedinec může utvrdit v dojmu, že ho událost změnila, že je jiný, než býval. Jak uvádí Čírtková (2004a) prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity v lidech, kteří jsou postiženému na blízku a snaží se mu nabídnout svou pomoc.

Z psychologického pohledu popisují Čírtková s Vitoušovou (2007) proces vyrovnání se s újmou jako jádro viktimizace. Prožívání újmy tak má svou dynamiku. V závislosti na chování a prožívání jedince poté, co se stal obětí trestného činu, nastávají určité etapy či fáze vyrovnávání se s újmou. Nejčastěji prochází prožívání újmy třemi fázemi:

- **Fáze šoku.** Můžeme ji označit jako fáze nárazu. nastává ihned po trestném činu. Člověk je zaskočen celou událostí, dynamika odpovídá stresové reakci. Poškozený se cítí a jedná velmi zmateně. Celková psychická dezorganizace se projevuje nemožností srozumitelně mluvit, mluvit souvisle a racionálně přemýšlet. Délka této fáze je individuálně odlišná, od několika hodin až po delší časový úsek v rozmezí několika dnů.
- **Fáze hojení.** Oběť se začíná s prožitým činem postupně vyrovnávat. Jedinec zpracovává prožité trauma a často kolísá mezi dvěma polohami. Pro první polohu je

⁸ „Projikovat“: odvozeno od slova „projekce“ ve smyslu promítání vlastních pocitů a představ na druhou osobu.

příznačné, že člověk o prožitém traumatu hovoří, znovu je zaplavován silnými emocemi smutku či zloby, odporu i viny. Druhá poloha je psychologicky opačná. Oběť odmítá o události mluvit, snaží se popírat své přirozené pocity a uzavírá je a dusí v sobě. Tato dynamika vysvětluje časté změny nálad obětí trestných činů. Jedinec se postupně smiřuje s vzniklou situací, racionálně ji zpracovává a snaží se zatlačit původní nepříjemné pocity. Délka této fáze je opět individuální, záleží na rozsahu újmy a velikosti utržených ran. U velmi závažných trestných činů, jako jsou pokusy vražd a znásilnění může trvat až rok.

- **Fáze zhojení.** Vzpomínky a celkový emocionální náboj jsou integrovány do kontextu prožívání a jedinec si volí individuální způsob náhledu. Čírtková s Vitoušovou (2007) hovoří o tom, že podstatou této fáze je psychická reorganizace oběti. Musíme však poznamenat, že oběť zcela nezapomíná na prožité trauma a toto zůstává trvalou součástí její osobnosti, neboť sebepojetí a struktura životních jistot jsou pozměněny.

1.4 Posttraumatická stresová porucha

Podle mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10, která u nás vstoupila v platnost v roce 1993, nese posttraumatická stresová porucha kódové označení F43. 1. Hašto s Vojtovou (2012) uvádí, že diagnostické vymezení vyžaduje splnění pěti kritérií:

- Osoba byla vystavena stresující události nebo situaci neobvykle hrozivého rázu, která by pravděpodobně vyvolala pronikavou tíseň téměř u každého,
- znovuprožívání události (záblesky minulosti, živé vzpomínky, opakující se sny nebo pocity tísně),
- vyhýbání se situacím připomínajícím trauma,
- alespoň jeden ze znaků: 1. neschopnost si vzpomenout úplně nebo částečně na některé okolnosti z doby, kdy došlo ke stresující události, 2. poruchy spánku či kontinuity spánku, podrážděnost nebo výbuchy zlosti, těžkosti s koncentrací, hypervigilance (vystupňovaná bdělost), přehnané lekavé reakce,
- symptomy se objevily do šesti měsíců od stresové situace, nevylučuje se ale ani pozdější začátek.

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují termín *posttraumatická stresová porucha* jako soubor poruch prožívání a chování, včetně somatických reakcí, jako jsou poruchy spánku, potivost, nevolnost, třes a podobně, a které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku přesahující běžnou lidskou zkušenost. Tato porucha se u obětí trestných činů může projevit okamžitě po stresové situaci, tedy na ni plynule navazuje, nebo je zpožděná, poté co byla oběť zdánlivě bez příznaků. Dále uvádí, pokud jsou tato potíže intenzivní a doba jejich výskytu přesahuje zhruba měsíc až šest týdnů, klesá šance na spontánní uzdravení oběti. Bez následné psychologické pomoci mohou některé masivní potíže přetrvávat i v řádu několika let od stresové události a vážným způsobem mohou omezovat uplatnění jedince v profesním životě i soukromí. Od osmdesátých let je problematika vyrovnávání se s otřesnými zážitky detailně studována i v rámci viktimologie. Jsou zde zvýrazňovány dva aspekty:

- Posttraumatické potíže nejsou záležitostí změkčilých, křehkých či jinak labilních jedinců. Hlavní charakteristika posttraumatické stresové poruchy proto zní: jde o normální reakci zdravého člověka na nenormální situaci.
- Posttraumatická stresová porucha má u obětí dvě základní verze. Zatímco u první verze jsou zvýrazněny projevy jakými jsou podrážděnost, útočnost, příznaky mnohočetné osobnosti, promiskuitní sex bez intimity a tak dále, u druhé verze je tomu naopak. Oběti jsou bez energie, ztratili zájmy o věci, které je dříve přitahovaly, radikálně omezují sociální kontakty a podobně. Tito lidé se nápadně vyhýbají emocím a netouží po žádném vztahu.

Čírtková s Vitoušovou (2007) uvádí, že viktimologie pro dětské i dospělé oběti kriminality určuje faktory označované jako rizikové, protože zvyšují pravděpodobnost vzniku posttraumatické stresové poruchy. Mezi tyto faktory patří:

- **Typ a délka viktimizace.** Lidmi způsobená újma je závažnější ve svém účinku než například důsledek přírodní katastrofy. Také zcela překvapivé a náhlé ohrožení bez předchozích varovných signálů zvyšuje riziko vzniku posttraumatické stresové poruchy.
- **Závažnost a hrubost traumatu.** Intenzita ohrožení vlastní existence a dávka tělesné bolesti, kterou oběť v průběhu trestného činu dostala. Čím vyšší míra traumatizace, tím větší pravděpodobnost příznaků posté stresové poruchy.

- **Reviktimizace.** Reviktimizace znamená totéž, co opakovaná viktimizace. Opakovaná viktimizace je zásadním a častým problémem zejména u následujících druhů kriminality (loupež, domácí násilí, šikana ve školách, vandalismus, sexuální delikty, stalking⁹). Reviktimizace zvyšuje zranitelnost oběti a vede k vyššímu výskytu projevů vyhýbání se. Zhoršuje posttraumatickou stresovou poruchu a způsobuje její chronické poruchy.
- **Vztah k pachateli.** Blízká osoba vždy zraní mnohem více.
- **Pocity viny.** Sebeobviňování v procesech atribuce¹⁰ zpravidla komplikuje vyrovnání se s viktimizací zejména u dětských obětí. Také fantazie o tom, že oběť selhala při své sebeobraně zvyšují pravděpodobnost posttraumatické stresové poruchy.
- **Emocionální reakce blízkých osob.** Výrazně ovlivňují dopad trestného činu na oběť.
- **Existence protektivních faktorů.** K protektivním neboli ochranným faktorům patří některé osobnostní charakteristiky, například vhodný temperament, dobré sociální zázemí, ale také vyšší socio-ekonomický standard.
- **Dopad viktimizace na všední den oběti.** Dojde-li v důsledku trestného činu ke změnám vztahů v rodině, ztrátě zaměstnání či statusu¹¹ oběti, je pravděpodobnost posttraumatické stresové poruchy vyšší.
- **Faktory nastupující po expozici traumatu.** Sekundární viktimizace je vždy velmi zraňující a může způsobit chronické varianty posttraumatické stresové poruchy. Právě tento faktor má jednu z klíčových rolí při prevenci vzniku posttraumatické stresové poruchy u obětí trestných činů. Rozhodující je tedy správná a včasná podpora a pomoc okolí a také možná dostupnost vhodných intervenčních služeb pro oběti.

9 „*Stalking*“: jde o pronásledování oběti, které lze obecně definovat jako obtěžující a zastrašující chování, které může mít podobu vyhrožování, pozorování, sledování, docházení do místa bydliště či pracoviště, opakovaných obtěžujících telefonátů či sms zpráv, zanechávání psaných zpráv, předmětů nebo ničení osobního vlastnictví, přičemž toto chování vyvolává u oběti strach. Vargová (2008, s. 53)

10 „*Atribuce*“: je proces, na jehož základě lidé připisují příčinnost svému chování, chování jiných lidí či nepersonálním jevům ve svém prostředí.

11 „*Status*“: Jde o souhrn práv a povinností, které nás společensky zavazují, určují naše místo ve společenské hierarchii a promítají se do naší prestiže. Bednaříková (2010, s.13)

2 Snadno zranitelné oběti

Dokument Evropské komise vydaný dne 18. 5. 2011 v Bruselu - Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a Sociálnímu výboru a Výboru regionů - Posílení práv obětí v EU¹², v odstavci 4 vyčleňuje zvláštní kategorii obětí, kde mimo jiné popisuje nutnou pomoc zvláště zranitelným obětem.

Tento dokument zdůrazňoval, že některé oběti jsou více než jiné vystaveny riziku utrpět v průběhu trestního řízení další škody, a proto je třeba postarat se o jejich zvláštní potřebu ochrany a pomoci. V souladu se stávajícím mezinárodním a vnitrostátním přístupem proto Komise poprvé definuje jak kategorie zranitelných obětí, tak mechanismy na zjištění dalších ohrožených osob, jež by byly založeny na posouzení jejich individuálních potřeb. Kategorie zranitelných obětí tvoří děti, osoby se zdravotním postižením a oběti sexuálního násilí a obchodování s lidmi. Kromě toho mohou být oběti zranitelné ještě z jiných důvodů, jež souvisí s jejich osobní povahou (například vysoká úroveň strachu a stresu, riziko zastrašování nebo opakovaného násilí, anebo osobní, společenská či hospodářská situace, která obětem ztěžuje možnost vyrovnat se s následky trestného činu nebo porozumět soudnímu řízení) a nebo povahou trestného činu (například terorismus, organizovaný zločin, zločiny z nenávisti nebo násilí páchané na základě pohlaví). Oběti organizovaného zločinu jsou například zvláště vystavené zastrašování a opakovanému násilí ze strany pachatele, a proto mohou být nutná zvláštní opatření na jejich ochranu.

Pokud tento dokument z roku 2011 porovnáme se současnou právní oporou obětí v naší společnosti, tedy novým zákonem č. 45/2013 Sb. , o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, v § 2 (Vymezení pojmů) druhém a čtvrtém odstavci nalezneme shodu právě se závěry dokumentu Evropské komise.

Zákon číslo 45/2013 Sb. , o obětech trestných činů, § 2 odstavec 1 až 4 zní takto:

(1) Za trestný čin se pro účely tohoto zákona považuje také čin jinak trestný.

(2) Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

¹² Přehledy právních předpisů EU. *Europa* [online]. 18.5.2011 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0274:CS:NOT>

(3) Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

(4) Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku),

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.¹³

Pokud tedy porovnáme tyto dva dokumenty - zprávu Evropské komise z roku 2011 a nový zákon o obětech trestných činů z roku 2013 nalezneme vzácnou shodu. V tomto případě shodu v nutnosti ukotvit postavení obětí a jejich specifikace a určení v samostatné zákonné normě, kterou je již zmiňovaný zákon o obětech.

Pokud provedeme shrnutí zákona o obětech zvlášť zranitelnou obětí je tedy taková oběť, u které existuje větší riziko vzniku druhotné újmy (sekundární viktimizace) nejenom následky činu, ale také zastrahováním pachatele nebo necitlivým přístupem státních orgánů. Její zranitelnost může vyplývat z osobní charakteristiky oběti nebo z povahy či typu trestného

¹³ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

činu, z její životní situace a podobně. Pokud jsou tedy splněny podmínky v odstavci 2 a 3 výše uvedeného zákona o obětech, rozumí se typickou zvlášť zranitelnou obětí všechny osoby uvedené v odstavci 4 tohoto zákona.

Já se ve své práci budu dále věnovat třem skupinám lehce zranitelných obětí, kterými jsou:

- děti,
- ženy,
- senioři.

2.1 Děti

Problematika dětských obětí trestných činů je samozřejmě velmi obsáhlá a nelze ji zcela popsat v jedné kapitole. Ve své práci budu na dítě nahlížet ze dvou pohledů. Dítě jako oběť a dítě jako svědek násilí.

Drtilová, in Čírtková, Vitoušová (2007) bohužel popisuje, že děti, které stály před soudem v roli oběti trestného činu, stojí v pozdější době před tímto soudem často znovu, ale tentokrát jako pachatelé násilí. Také dívky, které byly v dětství obětmi, se v průběhu svého dospívání stávají snadnější a častější obětí. Jak je zřejmé, tento fenomén je zákeřný, transgenerační: oběť se stává pachatelem. Výše uvedené skutečnosti však nesmí vést k přehnanému pesimismu, ale ke konstruktivní práci s touto závažnou problematikou.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (dále jen CAN)¹⁴ a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti a v rodinném prostředí především. Za týrání, zneužívání a zanedbávání považujeme: „*Jakékoliv nenáhodné, preventabilní¹⁵, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt*“ (Dunovský, Dytrich, Matějček, 1995, s. 24).

14 Dunovský (1995)

15 „*Preventabilní*“: jednání, kterému lze předcházet. Dunovský (1995, s. 23)

2.1.1 Týrání

Aktivní formou týrání, jak popisuje Drtilová, in Čírtková, Vitoušová (2007), je fyzické ubližování a násilí či kruté zacházení. Důsledkem takového jednání mohou být například zlomeniny, popáleniny, podlitiny, krvácení a další poranění. Pasivní formou je pak nedostatečné uspokojování potřeb dítěte. Obojí je bohužel doprovázeno citovým vydíráním, například výsměchem, izolací, ponižováním a naháněním hrůzy. Osoby v okolí dítěte mohou odhalit toto společensky nepřijatelné jednání pomocí následujících charakteristik obětí a pachatelů: „*Oběť může být nemocná, znetvořená, příliš aktivní nebo příliš pasivní, neklidná, nesoustředěná, dráždivá, s výkyvy nálad, se sklonem ke zkratovitému jednání, plačtivá nebo úzkostná, s různým stupněm opoždění mentálního vývoje, Dále to mohou být děti nesoucí rysy nenáviděného partnera, mají jiné pohlaví, než si rodiče přáli, Týrající je dráždivý, výbušný, nezodpovědný, nezralý, s pocity méněcennosti, citově chladný, egocentrický. Dále se jedná o jedince, který splňuje některé kritéria deprivanta, často v několikáté generaci*“ (Drtilová, in Čírtková, Vitoušová 2007, s. 52).

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují, že u týrajících osob lze zjistit anomální vývoj osobnosti, někdy poruchy intelektu. Často se jedná o sexuální devianty nebo závislé na návykových látkách. Rodiče jsou v příliš mladém věku, nezralí a nevyspělí, kterým dítě překáží při potřebě seberealizace. Mohou to být však i lidé patologicky angažovaní ve své profesi, kterým na děti nezbývá čas.

2.1.2 Sexuální zneužívání

Halfarová, in Dunovský (1995) uvádí, že objevit a prokázat sexuální zneužití bylo vždy nesnadné, neboť tento jev se vyskytoval ve všech dobách a kulturách, jen citlivost a vnímavost k němu kolísala. Velmi zjednodušeně můžeme o sexuálním zneužívání říci, že se při něm dospělý sexuálně uspokojuje dítětem nebo dítě zneužívá v oblasti prostituce a pornografie. Mlčenlivost dítěte si pak vynucuje psychickým vydíráním, vyhrožováním, různými odměnami či tresty. Dítě je tímto chováním dospělého natolik vyvedeno z míry, že přestože není zpravidla použita hrubá fyzická síla, dítě o svém utrpení mlčí, snad proto, že mnohdy reakce okolí jsou ještě horší než čin sám.

Drtilová, in Čírtková, Vitoušová (1997) zahrnuje do problematiky sexuálního zneužívání sexuální návrhy, obscénnosti, sledování pornografií, zneužití dítěte pro dětskou pornografii.

Rozlišuje škálu od nekontaktního ke kontaktnímu sexuálnímu zneužívání. Mezi kontaktní sexuální zneužívání zahrnuje:

- nepenetrativní aktivity (mazlení, hlazení, dotýkání, dráždění na prsou, genitálu a anální krajině rukou, genitáliemi, a to jak přes oblečení tak na nahém těle),
- penetrativní aktivity proniknutí pohlavním údem, prsty nebo různými předměty do genitálu).

Rozlišuje tak orálně-genitální, análně-genitální a genitálně-genitální sexuální akt. Drtilová dále představuje charakteristiky dítěte ohroženého sexuálním zneužíváním a charakteristiky rodiny:

- *„Sexualizované chování dítěte neodpovídá věku a etické normě sexuality v našich podmínkách, oběť vykazuje projevy strachu ve vztahu k určitým situacím, je nápadná úzkostnost, stranění se, uzavírání do sebe, náhlé potíže psychosomatické, náhlý vznik nočních děsů, sexuálně agresivní chování k mladším sourozencům, vrstevníkům, hračkám. U adolescentů se někdy objeví promiskuitní chování¹⁶.*
- *V rodině jsou setřené generační hranice, rodiče emočně, morálně, eticky, výchovně nefunkční, jejich sexuální vztah je někdy zhoršen, v rodině neexistují normální tabu, citové prožívání je utlumeno nebo je defektní, v rodině je napětí, rodina často žije v izolaci“ (Drtilová, in Čírtková, Vitoušová 2007, s. 53).*

2.1.3 Šikana

„Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 21).

Říčan s Janošovou (2010) šikanou nazývají ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, pokud mluvíme o dětech jako obětech budou to tedy žáci nebo studenti ve školách. Mezi agresorem a jeho obětí je pak osobní asymetrický vztah moci. To znamená, že oběť ví, kdo jí ubližuje, bojí se ho a je závislá na jeho rozmarech. Obyčejně šikanu dělíme na přímou a nepřímou.

16 „Promiskuitní chování“: sexuální rizikové chování.

- Přímá šikana je velmi rozmanitá, a spočívá v násilí všeho druhu, může to být bití, kopání, ponižující tělesná manipulace, poškozování nebo braní osobních věcí, slovní napadání a zotročování, kde je oběť pod hrozbou donucena konat něco ponižujícího nebo zakázaného.
- Nepřímá šikana většinou spočívá v sociální izolaci oběti - spolužáka. Druzí neberou oběť vážně, nemluví s ním a je vyloučen z činnosti určité skupiny. tato forma je častěji používána dívkami.

Nemožnost či neschopnost se bránit je pak pro definici šikany velmi zásadní. Jak uvádí Říčan s Janošovou (2010) většinou oběť trpí nějakým handicapem, její tělesnou slabostí a nešikovností, neurotickou plachostí nebo prostě jen tím, že agresorů je více a oběť přemohou. Příčiny a důvody šikany jsou také velmi různé. Především jsou to příčiny individuální, které jsou dány vlastnostmi agresorů a na druhé straně vlastnostmi obětí. Mezi další motivy agresorů patří bavení spolužáků ve třídě, předvádění se před dívkami. Roli může hrát i uspokojení agresora z týrání, pocit moci a nadřazenosti. Šikanování také často přináší agresorům zisk z vykořisťování.

Co můžeme říci o obětech šikany? Jací jsou chlapci a děvčata, na které se opakovaně obrací agrese spolužáků? Podle čeho poznáme děti, které trpí šikanou? Šikana je vždy neomluvitelná a vina je vždy na straně agresora. To však podle Říčana s Janošovou (2001) nesmí bránit v otázce, které děti jsou ohrožené více než ostatní.

- Tělesná slabost, pak zejména u chlapců.
- Nápadné vnější znaky (brýle, ryšavé vlasy, obezita, rozštěp rtu, tělesný handicap, nápadný tik nebo koktavost).
- Rasová odlišnost, především barva pleti je v šikaně významným faktorem.
- Neurotické dítě (plaché, stažené, izolované, i ta nejmenší kritika ho zlomí, přitahuje šikanu jako hromosvod).
- Dítě s hyperaktivitou a poruchou pozornosti (ADHD).
- Dítě s opožděným rozumovým vývojem (láká k žertům svou naivitou).
- Dítě oslabené nemocí.
- Dítě provokující (snaha navázat vtaž i za cenu provokace).
- Dítě s pocitem méněcennosti, s pesimismem a beznadějí.
- Dítě výrazně submisivní (plaché, neschopné se prosadit ve skupině).

- Dítě ze sociálně slabé rodiny (neschopné soutěžit s ostatními v úrovni konzumních požitků, nůžky mezi bohatými a chudými rodinami se bohužel velmi rychle rozevírají).
- Dítě, které není solidární s ostatními.

Říčan s Janošovou (2010) si také položili otázku, z jaké rodiny pochází oběti šikanování.

Upozorňují na rodinné faktory, které přímo souvisí s viktimizací.

- Hyperprotektivní matka (rozmazlené dítě s neschopností jednat na vlastní pěst).
- Jedináčkovská výchova (nerozvíjí schopnost vrstevnické vzájemnosti).
- Rodina s problematickým vztahem k násilí (někteří rodiče vštěpují veskrze správnou zásadu, že prát se je špatné, dítě se pak prostě neumí bránit agresí).
- Rodina sociálně izolovaná.
- Rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou (dítě se děsí toho, co je pro jeho vrstevníky zcela normální).

2.1.4 Kyberšikana

Kyberšikana stejně jako šikana není v České republice trestným činem. Takovéto chování ale může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů. V případě kyberšikany může jít například o vyhrožování, vydírání, nebezpečné pronásledování, stalking nebo útisk.

„Kyberšikana je opakované násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních technologií, především internetu a mobilu. Nejčastější je zaslání urážlivých a zastrašujících textových zpráv a emailů, vytváření webových stránek, na kterých je oběť urážena a zesměšňována, či pořádání negativních internetových anket. Kyberšikana má stejnou podstatu jako nepřímá psychická šikana, je to záměrné a opakované psychické násilí včetně symbolické agrese“ (Rogers, 2011, s. 12).

Děti a často i dospělí si neuvědomují, že tím, jak zachází s moderními komunikačními prostředky, mohou dávat prostor pro kyberšikanu. Děti často netuší, jak mají zabezpečit svůj profil na sociálních sítích, neuvědomují si, že člověk, s kterým chatují, se jim může představit pod úplně jinou a smyšlenou identitou. Ani netuší, jak se zachovat, když jim někdo zasílá urážlivé sms zprávy a vyhrožuje jim.

Mladí lidé musí mít jasno v rozdílu mezi přijatelným a nepřijatelným chováním na internetu a počítači, zejména pokud používají počítačové zařízení mimo domov, ve škole, v zájmovém kroužku, v internetové kavárně nebo v knihovně. Je důležité mluvit s dětmi a mladými lidmi o kyberšikaně. Rozhovor na toto téma zvyšují jejich povědomí o problému a mohou si tak zachovat bezpečí.

Rogers (2011) ve své publikaci o kyberšikaně uvádí příklady možných otázek, pomocí kterých mohou dospělí a vychovatele rozpoznat kyberšikanu u dětí:

- *„Rozčílil tě někdo? Jak?*
- *E-mailem, na chatu, textovou zprávou, na Facebooku, na podobné stránce?*
- *Stává se to jenom občas, nebo pořád?*
- *Máš strach, že by si o tobě lidé mohli něco přečíst na internetu a myslet si, že je to pravda?*
- *Vyhrožoval ti někdo na internetu fyzickým násilím?*
- *Víš, že osobní a fyzické výhrůžky na internetu jsou stejným zločinem jako ve skutečném světě?*
- *pokračoval někdy nějaký konflikt nebo debata, kterou ji vedl se spolužáky či kamarády ve škole i na internetu?*
- *Když tě někdo na internetu otravuje nebo si z tebe dělá legraci, znáš dotyčného ve skutečném světě?*
- *Znáš všechny své přátele na sociálních sítích i ve skutečném životě? Jak víš, že jim můžeš důvěřovat?*
- *Jak ti mohu pomoci, abych tě při tom neztrapnil?“(Rogers, 2011, s. 38).*

2.2 Ženy - oběti partnerského násilí

Vargová (2008) uvádí, že i když se výsledky jednotlivých studií partnerského násilí od sebe liší a jejich srovnatelnost je obtížná, většina z nich se shoduje v tom, že převážnou část obětí tohoto násilí tvoří ženy. Řada odborníků již vnímá partnerské násilí jako genderově podmíněný problém.

Partnerské násilí se většinou vykytuje jako kombinace několika forem: psychického, fyzického, sexuálního, a ekonomického. Vargová dále popisuje, že formy partnerského násilí se mohou vyskytovat v různých kombinacích:

- Psychické násilí, které zahrnuje nejrůznější nadávky, obviňování, podezírání, znevažování a podceňování, ponižování doma i ve společnosti.
- Izolace, tedy zabraňování oběti v kontaktu s rodinou či přáteli, pronásledování, sledování veškerých telefonních hovorů.
- Ekonomická kontrola, která spočívá v omezování a zabránění přístupu k finančním prostředkům, neposkytování peněz na chod domácnosti, ale i zákaz chodit do zaměstnání a dále se vzdělávat.
- Vydírání, nátlak, čímž už je samotné vyhrožování fyzickým násilím, zastrasování, nařizování, co má oběť dělat, odpírání odpočinku.
- Vyhrožování sebevraždou nebo jiným sebepoškozujícím činem, pokud oběť neudělá to, co si útočník přeje.
- Fyzické násilí, které už zahrnuje bití, kopání, fackování, škrcení, rány pěstí do těla oběti, pálení, poleptání, ohrožování nožem a jinými zbraněmi.
- Sexuální násilí, znásilnění - Benedict (2003), která se zabývá problematikou sexuálního násilí, definuje znásilnění jako jakýkoliv sexuální akt, k němuž je člověk přinucen násilím. Největší hrůzu ze znásilnění pak představuje strach ze zabití a hned za ním následuje ničující pokoření a obavy ze ztráty sebeovládání, dále mezi sexuální násilí patří nucení pod pohrůzkou násilí k sexuálnímu styku či sexuálním praktikám, které oběť odmítá.

Partnerské násilí, jak popisuje Vargová (2008) se nevyskytuje jako ojedinělý akt, ale jedná se o dlouhodobou záležitost, tedy způsob chování jednoho partnera vůči druhému. Partnerské násilí začíná často jen verbální agresí, která později přerůstá ve fyzické napadání oběti. Pachatel tuto oběť netýrá stále, násilné epizody jsou střídány obdobím klidu. Za delší čas se mezi obětí a násilnou osobou vytváří zvláštní pouto vzájemné závislosti, které nedovoluje hlavně oběti nerovný vztah opustit. Teorie tohoto cyklu násilí podporuje skutečnost, že mnoho obětí zůstává v tomto násilném vztahu mnoho let (v některých případech až desítky) a napomáhá k lepšímu pochopení a vysvětlení tohoto fenoménu. Spolu s teorií naučené bezmoci částečně odpovídá na velmi často kladené otázky laické veřejnosti, proč oběť ze vztahu neodejde a nepodá na pachatele trestní oznámení. ochota obětí zůstat v násilném

vztahu je udržována cyklickým střídáním jednotlivých fází násilí. tato teorie vysvětluje viktimizaci oběti i vznik chování označovaného jako naučená bezmocnost. Cyklus tohoto násilí se skládá ze tří odlišných fází. Vargová je popisuje jako:

- Fáze nárůstu tenze. zahrnuje mírné incidenty, u oběti se zvyšuje napětí a strach.
- Fáze násilí. Jedná se o relativně krátké období, vrcholí otevřeným násilím a mívá za následek zranění, případně až smrt.
- Fáze klidu, kdy se situace uklidní, v průběhu tohoto období se násilník omlouvá, slibuje nápravu, projevuje lítost nad svými činy. Jsou však případy, kdy se násilná osoba neomlouvá a vinu za své chování klade oběti. Tato fáze bývá z počátku nejdelší, postupem času se však zkracuje, až téměř zmizí a následuje velmi rychlý přechod do fáze první.

Pro popis důsledků násilí jak uvádí Vargová (2008) na prožívání oběti se v odborné literatuře užil termín syndrom týrané ženy. Tento termín byl vytvořen psychologkou Lenore Walkerovou s cílem pojmenovat velmi obsáhlou paletu psychických symptomů a vzorců chování, které jsou důsledkem přítomnosti dlouhodobého partnerského násilí. Někteří autoři používají syndrom týrané ženy jako podkategorii medicínsky uznávané posttraumatické stresové poruchy. Spojitost mezi syndromem týrané ženy a posttraumatické stresové poruchy bývá vysvětlována na základě toho, že mnoho obětí partnerského násilí vykazuje symptomy srovnatelné s příznaky vyskytujícími se u osob, které zažily traumatizující událost. Pro rozvoj syndromu týrané ženy musí podle Walkerové dojít aspoň dvakrát k zopakování celého cyklu popisovaného násilí. Walkerová tedy vymezuje čtyři základní charakteristiky tohoto syndromu:

- *„Žena věří, že za násilí nese vinu ona.*
- *Nedovede si představit, že by za násilí mohl být odpovědný někdo jiný než ona.*
- *Žena se bojí o svůj život anebo životy svých dětí.*
- *Žena má racionální pocit, že násilník je všudypřítomný a vševědoucí“ (Rubenstein, 2004 in Vargová 2008).*

Žena prochází v průběhu násilného vztahu několika fázemi. Tyto jednotlivé fáze na sebe navazují, mohou se vzájemně prolínat a hranice mezi nimi nemusí být úplně zřetelná.

Landenburgerová in Vargová (2008) rozlišuje čtyři základní fáze, kterými žena prochází od začátku násilného vztahu až po odpoutání se a uzdravení:

- **Fáze připoutání se**, která zahrnuje rozvoj vztahu a násilí. Žena má určitou představu o tom, jak by měl její vztah vypadat a varovné signály přehlíží a podceňuje. Žena se snaží svému partnerovi ve všem vyhovět. Násilí ještě není jasně a zřetelně pojmenováno a žena vlastně chování jejího partnera jako násilné nevnímá.
- **Fáze snášení násilí**. Zde už násilí pokračuje a ve vztahu hraje stále větší roli. Oběť násilí snáší a vysoce pozitivně hodnotí období klidu. Cítí, že už do vztahu hodně obětovala a je ochotná násilí tolerovat. Chce věřit partnerovi, že už se obdobné události nebudou opakovat. Postupně však násilí eskaluje, oběť má pocit, že vztah nemůže ukončit, ale ani v něm zůstat.
- **Fáze osvobození se od násilného vztahu**. V této fázi se násilí stává hlavní charakteristikou vztahu, u oběti vzrůstá ochota hledat pomoc a podporu okolí. Oběť si začíná uvědomovat, že takový život ztrácí smysl. V této fázi dle Landenburgerové hrozí největší riziko sebevraždy, jelikož žena dochází k tomu, že lépe být mrtvá, než snášet násilí. Oběť si po dlouhé době začíná uvědomovat své pocity a je jimi přehlčena.
- **Fáze odpoutání se**. Zahrnuje období po odchodu oběti od násilníka a znovuzískání rovnováhy v jejím životě. Soustředí se hlavně na přežití a zvládnutí celé situace, začíná budovat vztah k sobě samé.

Partnerské násilí je v současnosti označováno jako domácí násilí. Čírtková s Vitoušovou (2007) definují domácí násilí jako fyzické, psychické nebo sexuální týrání mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti.

Ševčík a Špatenková (2011) uvádí, že specializovanou pomoc obětem domácího násilí poskytovaly pouze některé neziskové organizace jako je například Bílý kruh bezpečí a organizace ROSA. Hlavně díky neúnavným aktivitám těchto organizací byla zavedena nová praxe v řešení problematiky domácího násilí a od roku 2007 je účinný zákon č. 135/2006 Sb. , na ochranu před domácím násilím¹⁷, fungují navazující sociální služby pro osoby ohrožené domácím násilím a k tomu se druzí další právní možnosti. V našem státě je ochrana před domácím násilím založena na principu ochrany osoby ohrožené domácím násilím, a to v jejím

¹⁷ Česká republika. Zákon, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. In: *Sbírka zákonů*. 2006, 135/2006 Sb., 046.

přirozeném prostředí, to jest ve společné domácnosti, kterou dosud obývala s násilnou osobou.¹⁸

2.3 *Senioři*

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují seniory jako jednu z nejvíce znevýhodněnou skupinu obyvatel. U seniorů je třeba přístup k obětem trestné činnosti rozdělit podle reálné životní situace, ve které se staří občané nacházejí. Tuto specifickou skupinu obětí můžeme rozdělit na:

- zdravé seniory, kteří žijí běžný život,
- znevýhodněné seniory, především samotou a tíživou finanční situací,
- tělesně nemocní či postižení senioři,
- duševně nemocní senioři.

Nejčastější trestné činy páchané na seniorech jsou: kapesní krádeže, krádeže vloupáním do bytů a rodinných domů, krádeže vloupáním do vozidel, loupeže, podvody, vydírání a úmyslné ublížení na zdraví.¹⁹

Ševčík a Špatenková (2011) uvádí, že senioři patří mezi rizikovou skupinu ohroženou domácím násilím a bohužel dosud neprávem opomíjenou výzkumníky i odborníky na problematiku domácího násilí. Samotní senioři danou skutečnost skrývají, protože se za svou rodinu stydí, nebo už v důsledku nemoci nejsou schopni násilí rozpoznat a oznámit. Senioři se tak mohou stát obětí všech forem domácího násilí, jako je tělesné týrání, citové a psychické týrání, finanční a materiální zneužívání a zanedbávání péče. Násilí na seniorech mohou odhalit poskytovatele nejrůznějších sociálních služeb a zdravotničtí pracovníci, kteří jako jedni z mála osob mohou vstoupit do domácího prostředí seniora. Dále to mohou být ostatní příbuzní, ale i přátelé či sousedi seniorů. Jak dále popisuje Ševčík se Špatenkovou základem pomoci těmto lidem je co největší informovanost laické i odborné veřejnosti o tom, že senioři mohou a jsou oběťmi domácího násilí. Mezi základní příznaky domácího násilí u seniorů patří:

- **Příznaky tělesného násilí:** podlitiny, stopy po bití, nejasné pády a úrazy, stesky na týrání, popáleniny neobvyklé typem a umístěním, známky po omezování pohybu,

¹⁸ Podrobněji se budu tomuto tématu věnovat v samostatné kapitole o pomoci obětem.

¹⁹ Čírtková, Vitoušová (2007, s. 58)

opakované chybné podání léků, podvýživa, zanedbaná hygiena nebo známky nedostatečné péče, škrábance, výrony, bolest při doteku, známky dušení a podobně.

- **Příznaky psychického násilí:** psychická labilita, zmatenost, skleslost, deprese, plačtivost, pasivita, apatie, úzkost a strach, pocit beznaděje, změna příjmu potravy, problém se spánkem, neochota mluvit, nerozhodnost, neschopnost adekvátní reakce a podobně.
- **Příznaky sexuálního obtěžování a zneužívání:** stesky na sexuální obtěžování, nejasné změny v chování, opakované stesky na bolest břicha či nejasné krvácení z genitálií či konečníku, opakované záněty genitálu, podlitiny v oblasti prsů, potrhane spodní prádlo a podobně.
- **Příznaky finančního a materiálního zneužívání:** neobvyklé či pro daného člověka atypické výdaje peněz, výdaje peněz v rozporu s názory oběti, změny závěti či vlastnictví ve prospěch nových přátel nebo příbuzných, mizející majetek, ztráty šperků a osobních věcí, podezřelé aktivity kolem platební karty, nedostatek pohodlí, které by si mohl senior bez problémů dopřát a podobně.
- **Příznaky zanedbávání péče:** zanedbaná domácnost, nečistota, zavšivení, špinavé ložní prádlo, zápach moči a fekálií šířící se po obydlí seniora, podvýživa, prošlé nespotřebované léky, potraviny s prošlou dobou záruky či plesnivé jídlo, absence základních potravin, dostatek nutných předmětů osobní potřeby, pozdní ošetření chorob a zranění, časté hospitalizace.²⁰

20 Ševčík, Špatenková (2011, s. 127-128)

3 Rozbor vybraných trestných činů

Trestným činem je jen takové jednání, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a které je nebezpečné pro společnost. Musí tedy být najednou splněny dvě podmínky. Ta první podmínka je formální a říká, že jen takové jednání, které je zákonem označeno za trestný čin, může být trestným činem. Jestliže tedy nějaké jednání není v trestním zákoně popsáno, nemůže být trestným činem, byť by bylo jakkoliv nebezpečné a nemorální. Jedná se o jeden ze základních principů právního státu, že není trestného činu bez zákona (nullum crimen sine lege).

Tento formální přístup by však v některých případech mohl vést ke kriminalizaci činů, které sice odpovídají zákonnému vymezení konkrétního trestného činu, které ale zároveň nejsou pro společnost nebezpečné. Z tohoto důvodu zákon vyžaduje splnění i materiální podmínky, která omezuje okruh trestných činů jen na ty, které jsou společensky nebezpečné. Společenská nebezpečnost přitom musí být vyšší než nepatrná (u mladistvých vyšší než malá). Pokud se tedy někdo dopustí činu, který sice formálně naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, ale nedosahuje zákonem požadovaného stupně společenské nebezpečnosti, nemůže se jednat o trestný čin, ale věc může být posouzena třeba jen jako přestupek. Míru společenské nebezpečnosti přitom posuzuje soud na základě významu chráněného zájmu, který byl trestným činem dotčen, způsobu provedení a následků činu, a to i s přihlédnutím k okolnostem činu, osobě pachatele a jeho pohnutkám.

Aby jednání pachatele mohlo být posouzeno jako trestný čin, musí se jednat o jednání zaviněné. K naplnění skutkových podstat některých trestných činů je třeba zavinění úmyslné (například krádež), u jiných postačí zavinění nedbalostní (například ublížení na zdraví při dopravní nehodě).²¹

3.1 § 140 Vražda

(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.

(2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.

21 Výklad pojmů. *Trestní řízení* [online]. 2009 [cit. 17.10.2013]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/trestny-cin>

(3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) na dvou nebo více osobách,

b) na těhotné ženě,

c) na dítěti mladším čtrnácti let,

d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,

e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,

f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,

g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,

h) opětovně,

i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo

j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.

(4) Příprava je trestná.²²

Výklad: Toto ustanovení chrání lidský život. Předmětem útoku je pouze živý člověk, kterým je dítě, které přestalo být lidským plodem, poté dospělý člověk až do okamžiku smrti v biologickém smyslu. Plod přechází v živého člověka okamžikem začátku porodu. Porod je proces, který trvá určitou dobu, a z hlediska trestního zákoníku je třeba zvolit určitý okamžik jako rozhraní důležité pro trestní ochranu i rozlišení trestního postihu jako trestných činů vraždy podle § 140 a vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 trestního zákoníku.²³

3.2 § 141 Zabití

(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až osm let.

²² Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.

²³ Šámal (2009-2010, s. 1298)

(2) Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) na dvou nebo více osobách,*
- b) na těhotné žene, nebo*
- c) na dítěti mladším čtrnácti let²⁴*

Výklad: Skutková podstata trestného činu zabití je privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu vraždy podle § 140. V důvodové zprávě se k tomu uvádí, že tato privilegovaná skutková podstata bude postihovat nižším trestem případy, při nichž pachatel jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Taková úprava je poměrně častá v zahraničních úpravách, aby byly od vraždy odlišeny případy typově společensky méně škodlivé (méně závažné). Například podle čl. 113 švýcarského trestního zákoníku je to jednání pachatele v ospravedlnitelném silném hnutí mysli nebo pod silným duševním tlakem.²⁵

3.3 § 145 Těžké ublížení na zdraví

(1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.

(2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) na dvou nebo více osobách,*
- b) na těhotné žene,*
- c) na dítěti mladším čtrnácti let,*
- d) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,*
- e) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,*
- f) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,*

²⁴ Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.
²⁵ Šámal (2009-2010, s. 1325)

g) opětovně, nebo

h) ze zavrženíhodné pohnutky.

(3) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(4) Příprava je trestná.²⁶

Výklad: Objektem tohoto trestného činu je lidské zdraví, to jest normální funkce lidského těla včetně řádné funkce všech orgánů, které jsou potřebné k náležité činnosti. Předmětem útoku je živý člověk, nikoli lidský plod. Tento člověk však nemusí být zdravý, může být již před útokem pachatele nemocen nebo zraněn. Pachatel, který zaviněně způsobí osobě již smrtelně zraněné další zranění, která, ačkoli nejsou smrtelná, zakládají těžkou újmu na zdraví, sice neodpovídá za smrt poškozeného, ale odpovídá za těžké ublížení na zdraví, a to i tehdy, kdy dřívější zranění jsou takového charakteru, že mají nevyhnutelně za následek smrt poškozeného, a zranění, která způsobil pachatel, už nemají žádný vliv na smrtí končící průběh poúrazového chorobného procesu.²⁷

3.4 § 185 Znásilnění

(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,

b) na dítěti, nebo

c) se zbraní.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším čtrnácti let,

b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) způsobil-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

²⁶ Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.

²⁷ Šámal (2009-2010, s. 1360)

(4) Odnětím svobody na deset až šestnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.²⁸

Výklad: Skutková podstata trestného činu znásilnění je doplněna v odstavci 1 o jednání, které bylo dosud postihováno jako vydírání, přičemž zcela zjevně takové jednání patří mezi sexuální trestné činy a ani přísnost postihu takového jednání neodpovídala typové závažnosti donucení k pohlavnímu styku (pouhé nucení, aniž by k pohlavnímu styku došlo, bude postihováno jako pokus). Navíc v rámci vydírání nebylo postihováno zneužívání bezbrannosti, které je právě typické pro takové jednání. Za pohlavní styk se podle judikatury považuje jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby (stejného nebo jiného pohlaví). Jde tedy o soulož, pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží (například orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, ale i např. pouhé osahávání ženy na prsou, ohmatávání genitálií muže či ženy a podobně).²⁹

3.5 § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí

(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,

c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo

d) páchá-li takový čin po delší dobu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo

b) smrt.³⁰

Výklad: Objektem tohoto trestného činu je zájem společnosti na ochraně osob před takzvaným domácím násilím, tedy jak osob blízkých, tak i jiných osob žijících ve společném obydlí. Týrání je zlé nakládání s osobou blízkou nebo jinou osobou žijící s pachatelem ve

28 Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.

29 Šámal (2009-2010, s. 1651)

30 Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.

společném obydlí vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. Pachatelem tohoto trestného činu může být jen ten, kdo s týranou osobou žije ve společném obydlí. Mohou to tedy být nejen příbuzní či jiné osoby blízké, ale i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen jen spolužitím ve společném obydlí. Může to být i manžel matky, který není rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže nebyl matkou pověřen pomáhat při výchově dítěte (pokud by byl pověřen takovou výchovou, dopustil by se trestného činu týrání svěřené osoby).³¹

31 Šámal (2009-2010, s. 1750)

4 Práva obětí

Do roku 2013 byl pojem *oběť trestného činu* pojmem pouze kriminologickým a viktimologickým. Doposud trestní právo tento pojem neznalo a v trestním zákoně³² ani v trestním řádu³³, které jsou základními prameny trestního práva, jsme se s ním neseťkali. S pojmem *oběť trestného činu* pracoval pouze zákon č. 209/1997 Sb., o peněžité pomoci obětem trestné činnosti.³⁴ V trestním řízení vystupovala oběť trestného činu v postavení:

- oznamovatele,
- poškozeného,
- svědka.

To se však dnem 1. 8. 2013 mění, kdy vstupuje v účinnost první část zákona číslo 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, kdy se Česká republika vydala cestou samostatného zákona stejně jako Kanada, Švýcarsko a Německo.

Ochrana práv obětí trestných činů byla vždy tématem kontinentálních právních úprav. V minulosti, přibližně do první poloviny minulého století, nebyla obětem trestných činů (újma na životě, zdraví, majetku či jiných chráněných zájmech) věnována soustavná a soustředěná pozornost. Předmětem úpravy tohoto nového zákona jsou tedy dvě základní oblasti práva:

- práva obětí trestných činů, včetně práva na takzvané odškodnění,
- vztahy mezi státem a subjekty poskytujícími služby obětem trestných činů.

Dále se musím zmínit, že zákon o obětech upravuje zejména tato práva obětí:

- právo na poskytnutí odborné pomoci,
- právo na informace,
- právo na ochranu soukromí,
- právo na ochranu před sekundární viktimizací ze strany orgánů činných v trestním řízení.

32 Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.

33 Česká republika. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*. 1961, 141/1961 Sb., 066.

34 Česká republika. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 1997, 209/1997 Sb., 074.

Jak jsem se již zmiňoval v úvodu mé práce, práva obětí byla roztržštěna mezi spoustu samostatných právních norem, proto s účinností nového zákona o obětech trestných činů souvisí i novelizace dalších deseti zákonů (zejména trestního řádu, občanského soudního řádu a zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů). Tento zákon dále rozšiřuje práva poškozeného (poškozený není shodný s obětí, byť se velmi překrývá). Pojem *poškozený* musíme chápat jako pojem čistě procesní, podle trestního řádu je jedním ze subjektů trestního řízení a zároveň stranou (§ 12 odst. 6 tr. řádu). Poškozeným může být i právnická osoba, kdežto *oběť* je třeba chápat spíše jako subjekt (fyzickou osobu a adresáta) zvláštní péče ze strany státu, nemůže se jednat o právnickou osobu (výjimku tvoří osoba samostatně výdělečně činná, ta se obětí může stát).

4.1 Základní informace pro oběť trestného činu podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů (ZOTČ)

Obětí trestného činu (§ 2 odstavec 2 ZOTČ) je pouze fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem

- ublíženo na zdraví,
- způsobena majetková i nemajetková újma,
- nebo na jejíž úkor se pachatel obohatil.

Byla-li trestným činem způsobena **smrt oběti**, považuje se za oběť též její pozůstalý - příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich. Některé oběti jsou zvlášť zranitelnými oběťmi (§ 2 odstavec 4 ZOTČ). Jsou jimi:

- dítě (osoba mladší 18. let),
- osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým handicapem anebo smyslovým poškozením, které může bránit jejímu plnému uplatnění ve společnosti,
- oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku),

- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (například znásilnění, sexuální nátlak, soulož mezi příbuznými, kuplířství, šíření pornografie),
- oběť trestného činu, který zahrnoval násilí nebo pohrůžku násilím (například ublížení na zdraví, loupež, braní rukojmí, vydírání, týrání osoby žijící ve společném obydlí, nebezpečné vyhrožování, nebezpečné pronásledování).

Všechny oběti trestného činu mají stejná práva, u zvláště zranitelných obětí a cizinců jsou ještě specifická práva.³⁵

- a) Oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, může oběť podat u kteréhokoli policejního orgánu nebo státního zastupitelství. S ohledem na zájmy oběti jí bude doporučen orgán, který je pro ni nejvhodněji dostupný (§ 8 odst. 1 písm. a ZOTČ).
- b) Oběť se může obrátit se žádostí o pomoc na subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Tyto subjekty poskytují pomoc psychologického a sociálního poradenství, právní pomoc, právní informace nebo restorativní programy. Kontakt na tyto subjekty je přístupný na internetu (www.justice.cz) a musí být obětem předán v případě potřeby v tištěné podobě (§ 4 ZOTČ).
- c) Pokud se jedná o zvláště zranitelnou oběť, ta může tyto subjekty požádat o bezplatnou odbornou pomoc. To neplatí u trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku, nevzniklo li tímto činem nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek (§ 5 ZOTČ).
- d) Pokud by oběti hrozilo nebezpečí v souvislosti s pobytem pachatele na svobodě, policejní orgán, státní zástupce a soud přijme opatření k její ochraně (například krátkodobou ochranou osoby, vykázaním osoby ze společného obydlí, soudem vydaným předběžným opatřením v občanském soudním řízení, zvláštní ochranou svědka, utajením totožnosti svědka a předběžným opatřením vydaným soudem nebo státním zástupcem obviněnému v trestním řízení (§ 14 ZOTČ).
- e) Obětí trestného činu, policejní orgán, u kterého byla věc oznámena, podá informace o stavu řízení. V případě postoupení věci na jinou policejní součást policejní orgán o této skutečnosti oběť neprodleně informuje (§ 8 odst. 1 písm. d ZOTČ).

³⁵ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

f) Po podání trestního oznámení následují obecně tyto etapy (stadia) trestního řízení (řízení podle trestního řádu) :

- **Přípravné řízení** (to znamená prověřování, začíná § 158 trestního řádu a vyšetřování, začíná § 160 trestního řádu a další). Ve vztahu k řízení před soudem má předběžně-přípravný charakter; jeho úkolem je připravit řízení před soudem, tedy zjistit, zda podezření z trestné činnosti proti určité osobě je do té míry odůvodněno, aby byla podána obžaloba a věc byla odevzdána soudu, anebo je tu důvod pro jiné rozhodnutí či jiný postup; má neveřejný charakter, nad zachováním zákonnosti vykonává dozor státní zástupce.
- **Hlavní líčení** - probíhá před soudem, je těžištěm pro dokazování a rozhodování o vině a trestu. Státní zástupce zpravidla provádí důkazy, které podporují obžalobu, právo na obhajobu je zajišťováno zpravidla, ne vždy, prostřednictvím obhájce. Rozhodujícím orgánem je soud.
- **Vykonávací řízení** - vykonání pravomocného rozsudku.³⁶

g) Policejní orgán a státní zástupce oběti na **její žádost** poskytne:

- pravomocné rozhodnutí, kterým se řízení končí, popřípadě informaci, že trestní řízení nebylo zahájeno. Informace o stavu trestního řízení je předána pouze tehdy, pokud tím není ohroženo dosažení účelu trestního řízení (§ 11 odst. 1 písm. a ZOTČ),
- informaci o možnostech získat informace o stavu trestního řízení (§ 11 odst. 1 písm. b ZOTČ),
- informaci, na který orgán se může oběť obrátit se žádostí o informaci o pobytu obviněného (odsouzeného) na svobodě spolu s poskytnutím kontaktu na příslušný orgán (§ 11 odst. 3 ZOTČ).

h) Pokud oběti byla rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem orgánu veřejné moci způsobena škoda nebo nemajetková újma, má oběť možnost uplatnit vůči státu nárok na náhradu škody nebo poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou při výkonu veřejné moci podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.³⁷

³⁶ Česká republika. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*. 1961, 141/1961 Sb., 066.

³⁷ Česká republika. Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. In: *Sbírka zákonů*. 1998, 82/1998 Sb., 031.

i) Každá oběť má právo:³⁸

- právo na respektování osobnosti a lidské důstojnosti oběti (§ 3 odst. 2 ZOTČ),
- právo na informace o právech oběti a právo na jejich plné uplatnění; na základě žádosti tyto informace obdržit opakovaně (§ 3 odst. 4 ZOTČ),
- právo na odbornou pomoc (§ 4 ZOTČ),
- právo na přístup k informacím o věci, v níž jste obětí trestného činu (§ 7 ZOTČ),
- právo na informace od subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (§ 9 ZOTČ),
- právo na informace od orgánů veřejné moci a zdravotnických zařízení, jsou-li prvním kontaktním místem (§ 10 ZOTČ),
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím v souvislosti s propuštěním nebo uprchnutím obviněného na svobodu (§ 11 odst. 6 ZOTČ),
- právo na informace v jazyce, o kterém prohlásíte, že mu rozumíte, nebo v úředním jazyce státu, jehož jste občanem (§ 12 ZOTČ),
- právo na informace předávané s ohledem na věk, rozumovou a volní vyspělost a zdravotní stav včetně psychického (§ 13 ZOTČ),
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOTČ),
- právo na ochranu informací o totožnosti před zveřejněním (§ 15 ZOTČ),
- právo, aby byly osobní údaje vedeny odděleně od spisu tak, aby se s nimi mohly seznamovat pouze oprávněné orgány (§ 16 ZOTČ),
- právo na přijetí opatření k zabránění kontaktu s pachatelem (§ 17 ZOTČ),
- právo, aby otázky směřující do intimní oblasti byly kladeny jen v nezbytném rozsahu, zvláště šetrně, ohleduplně a pouze jednou (§ 18 odst. 1 ZOTČ),
- právo podat námitku proti zaměření otázky a právo na poznamenání otázky do protokolu (§ 18 odst. 2 ZOTČ),
- právo na výslech v přípravném řízení osobou takového pohlaví, jaké si zvolíte (§ 19 ZOTČ),
- právo na doprovod důvěrníkem (§ 21 ZOTČ),
- právo učinit v kterémkoliv stadiu trestního řízení prohlášení o dopadu trestného činu na Váš život (§ 22 ZOTČ).

³⁸ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

j) Zvlášť zranitelné oběti náleží také právo:³⁹

- právo na bezplatnou odbornou pomoc (§ 5 odst. 12 ZOTČ),
- právo na zabránění kontaktu s osobou, která byla obětí označena za pachatele, s osobou podezřelou a s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 17 odst. 2 ZOTČ),
- v přípravném řízení právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 1 ZOTČ),
- právo na přibírání tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 2 ZOTČ),
- právo na výslech provedený zvlášť citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběť činí zvlášť zranitelnou, v přípravném řízení právo na výslech vyškolenou osobou, právo na úplný výslech, tak aby nemusel být opakován, v případě opakovaného výslechu právo na výslech stejnou osobou (§ 20 odst. 1-3 ZOTČ),
- právo na zamezení bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 20 odst. 4 ZOTČ),
- práva podle § 19 odst. 1 a 2 a § 20 odst. 1 až 4 ZOTČ má oběť i při podávání vysvětlení.

k) Občan jako oběť trestného činu má **právo na peněžitou pomoc** (§ 23 až § 37 ZOTČ) je-li státním občanem ČR a má na území ČR místo trvalého pobytu, pokud se na území ČR obvykle zdržuje nebo se na území ČR stal obětí trestného činu, má trvalý pobyt nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu EU, pokud se na území ČR stal obětí trestného činu. Peněžítá pomoc je pak poskytnuta, jestliže:

- pachatel trestného činu, kterým byla způsobena škoda na zdraví nebo nemajetková újma, byl uznán vinným nebo zproštěn obžaloby pro nepřičetnost, nebo takové rozhodnutí dosud nebylo vyhlášeno nebo nenabylo právní moci,
- nejsou-li důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin, v důsledku kterého byla oběti způsobena smrt, škoda na zdraví nebo nemajetková újma a věc byla policejním orgánem nebo státním zástupcem odložena z důvodu podle § 159a odst. 2 až 4 trestního řádu nebo se pachatele nepodařilo zjistit nebo není trestně odpovědný pro

³⁹ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

nepříčetnost, nebo trestní stíhání bylo státním zástupcem zastaveno z důvodů § 172 odst. 1 písm. d) nebo e) nebo podle § 172 odst. 2 trestního řádu.

Peněžité pomoc není poskytnuta, jestliže:

- je oběť stíhána jako spoluobviněná v trestním řízení vedeném pro trestný čin, v důsledku kterého byla poškozena na zdraví nebo jí byla způsobena nemajetková újma, nebo byla účastníkem takového trestného činu,
- nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu v případě, kdy tento souhlas je podmínkou zahájení trestního stíhání nebo pokračování v něm, anebo vzala-li takový souhlas zpět, nebo
- neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu bez vážného důvodu nepodala oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody nebo nemajetkové újmy, nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď.

Žádost o poskytnutí peněžité pomoci lze podat u ministerstva **nejpozději do 2 let** ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, **nejpozději však do 5 let** od spáchání trestného činu, jinak právo zaniká.

Pokud se obětí trestného činu stal cizinec, který neovládá český jazyk a bydliště má v jiném členském státě Evropské unie jsou mu informace podány v jazyce, o kterém prohlásí, že mu rozumí. Jestliže by toto činilo potíže například při tlumočení, postačí, když budou tyto informace podány v jazyce státu, jehož je cizinec státním občanem. Pokud má cizinec jako oběť trestného činu pobyt na území České republiky nebo na území jiného členského státu Evropské unie, je Ministerstvem vnitra zajištěna peněžité pomoc za splnění podmínek daných zákonem.⁴⁰

⁴⁰ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

5 Pomoc obětem trestných činů

Konkrétní potřeby obětí zahrnují kromě psychické a emocionální podpory také potřebu praktické pomoci (například hlídání dětí, zajištění nákupů a podobně), poskytnutí informací o tom, kde a jak požádat o pomoc, jak se co nejlépe ochránit před další viktimizací a jak získat finanční kompenzaci alespoň části způsobených škod. Většina potřeb oběti bývá satureována⁴¹ v rámci rodiny, kolem 40 % potřeb ale zůstává neuspokojeno. Zejména u závažnějších zločinů je často pro oběť důležitá nejen finanční kompenzace, ale i zájem, který je věnován zločinu ze strany policie a soudu a chce být proto o „vývoji případu“ průběžně informována.

Od 80. let 20. století byla přijata řada mezinárodních dokumentů, které se snaží podpořit státy v pomoci obětem trestných činů. Byly to Radou Evropy přijatá Evropská úmluva o kompenzaci obětí násilných trestných činů (v roce 1983), která mimo jiné vyzývá, aby byla obětem poskytována pomoc materiálního i nemateriálního rázu a aby se veřejnost v této oblasti více angažovala; Doporučení o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení (1985); Doporučení o pomoci obětem a o prevenci viktimizace (1987). V Deklaraci OSN (č.40/34 z 29.11.1985) o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci jsou obsaženy požadavky ochrany jedinců poškozených trestným činem a jejich právo na náležitou náhradu škody.

Čírtková s Vitoušovou (2007) dělí pomoc obětem na:

- první pomoc - pomoc laická,
- psychologická intervence,
- následná psychologická, sociální a právní pomoc.

5.1 První laická pomoc

Čírtková s Vitoušovou (2007) uvádí, jak často je blízké okolí bezradné v kontaktu s obětí trestného činu. Snad nejčastější reakci a problematickým chování okolí je strategie ignorace faktu trestného činu. Nejbližší známí pak komunikují s obětí, jako by se nic nestalo, vyhýbá

⁴¹ „*Saturovat*“: nasytit, uspokojovat, *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, ISBN 80-90-1647-8-1, s. 302.

se hovorům na bolestivá témata nebo dokonce oběť navádí k myšlence, aby na vše zapomněla. Tyto nevhodné reakce okolí pouze posilují negativní dopad trestného činu na její oběť.

„Pro kontraproduktivní strategie zacházení s obětí trestného činu jsou typické dva mylné mýty:

- *Oběť musí co nejdříve na vše zapomenout, proto je třeba se k ní chovat , jakoby se nic nestalo.*
- *Oběť je nemocný člověk, vyléčí ji odpočinek, klid a farmaka“ (Čírtková, Vitoušová, 2007, s. 126).*

Čírtková s Vitoušovou (2007) upozorňují na to, že právě opak je pravdou. Oběti nikdy nezapomínají na trestný čin a na návrat do běžného a normálního života nemůžou jen pasivně čekat. Aby zahojila své rány musí do tohoto procesu zahrnout mnoho své mentální energie. Rodina a nejbližší okolí pak musí být místem nejvyšší emocionální podpory pro oběť trestného činu. Stačí jen zdánlivě málo a tím je vhodná komunikace s obětí a její podpora se zdravým vyrovnáváním se s traumatem způsobeným trestným činem. Autorky uvádí pro jednání rodiny nebo nejbližšího okolí s obětí trestného činu následná doporučení.

- **Zpracování pocitů viny.** Oběti často sahají k různým obranným mechanismům, jako je například sebeobviňování. Ať už má sebeobviňování jakoukoliv podobu, měli bychom oběť vyslechnout a nabízet jí alternativní pohledy. Rodina a nejbližší známí oběti by v komunikaci měli dát jasně najevo, že ona čin nespáchala a dát jí jasné sdělení, že za to, co se stalo, může jen pachatel a nikdo jiný.
- **Normalizace následků viktimizace.** Viktimizace může u oběti odstartovat různé poruchy v chování a prožívání. Typické jsou například poruchy spánku, poruchy přijímání potravy, podrážděnost, nepřírozená únava či nutkavé a vtírající se myšlenky na čin, který oběť prožila. Důležité je, aby nejbližší okolí oběti vědělo, že je to normální reakce na nenormální situaci, v které se oběť ocitla. Je-li oběť vystrašena tím, co se s ní děje, je na místě ji uklidnit a ujistit ji, že popsané potíže jsou způsobeny právě otřesným zážitkem.
- **Podpora při řešení hlavních problémů oběti.** Zde můžou pozitivní roli sehrát blízcí a přátelé oběti tím, že podporují řešení těch problémů, které vnímá oběť jako

zásadní a hlavní. Může jít pouze o jakousi asistenci při běžných úkonech, kterými je například doprovod oběti k podání trestního oznámení na policii. Vedle různých asistencí je to i pomoc okolí oběti při vyhledávání potřebných informací k právním službám, sociální a psychologické intervenci. Chování nejbližší rodiny je velmi důležitým faktorem pro překonání viktimizace. Blízké osoby mohou fungovat jako účinná podpora jen tehdy, pokud sami nejsou trestným činem traumatizováni. Typickým příkladem takových nepřímých obětí, které nedokážou účinně pomoci oběti, jsou partneři znásilněných žen. Ačkoliv se sami nestali obětmi trestného činu, mají velké problémy zpracovat viktimizaci své manželky. V tomto případě je vhodné včas vyhledat péči odborníků.

5.2 *Psychologická intervence*

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují, že v psychologické intervenci poskytované obětem trestných činů platí zásady a principy krizové intervence.

Baštecká (2005) popisuje krizovou intervenci jako *zásah v krizi*. Tento pojem pak popisuje v užším a širším slova smyslu. V tom užším znamená techniky a strategie při zacházení s člověkem, který zažívá úzkost a jiné přemáhající pocity ze situace, do níž se dostal. Cílem je, aby člověk získal znovu ztracenou vládu nad sebou samotným. Krizová intervence v širším slova smyslu pak představuje metodu, kterou můžeme vymezit jako způsob chování a jednání pracovníka, který v klientovi navozuje pocit zvládnutí situace a úlevy, dále uspořádanost a návaznost postupů, které člověka vedou k vyřešení závažné situace a k obnově jeho sil. Zaměřuje se pak hlavně na podnět, který krizovou reakci vyvolal, na pocity s ním spojené, na možné zdroje pomoci v okolí člověka a na jeho vlastní síly.

Krizová intervence v tomto smyslu pak podporuje účelné řešení specifického ohraničeného problému, které:

- je vymezeno v čase,
- nezahrnuje pouze jedince (oběť), ale také jeho rodinu,
- je zacíleno na problém,
- podporuje spíše spoléhání na sebe sama než na závislost,
- má pomoci člověku s jeho problémy, nikoliv léčit nemocného.

„Cílem krizové intervence jako metody je pomoci klientovi zvládnout situaci tak, aby se vrátil na předkrizovou úroveň přizpůsobení a žití, a případně aby se podpořil jeho růst“ (Baštecká, 2005, s. 170).

Za důležité je třeba považovat zejména postupy doporučované pro krizovou intervenci vůči osobám, které prochází náhlou, nečekanou vnější krizí. K těm patří oběti zločinů, přírodních neštěstí i katastrof, způsobených lidmi. Čírtková s Vitoušovou (2007) potom popisují pomoc směřovanou obětem těsně po traumatickém činu a pomoc obětem ve stabilizovaném stavu a v různých fázích po činu.

5.2.1 Pomoc obětem ihned po činu

Napadení oběti je traumatická událost, která se vymyká zátěži, na niž je lidská psychika stavěna. Radikálně zraňuje psychickou integritu, protože mění například životní situaci oběti, způsob jakým prožívá oběť vztahy s druhými lidmi, vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci oběti, a vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj vlastní život. Jestliže nejsou taková psychická zranění včas a v dostatečné míře ošetřena, mohou v následném životě oběti vzniknout různé tělesné, psychické i sociální potíže, či poruchy. Jak uvádí Čírtková (2004) to je také důvod, proč se v poslední době intenzivně rozvíjí takzvaná psychologie neodkladné (první) péče. Přitom dále rozlišuje dvě oblasti, první psychologickou pomoc a dále terapii akutního traumatu. Psychologická první pomoc probíhá přímo na místě (například místo trestného činu) a poskytují ji přivolání psychologové, ale také ostatní profesionálové na místě jako lékaři, policisté nebo další členové záchranného integrovaného systému. Terapie akutního traumatu je pak dále věcí specialistů, kterými jsou psychologové a psychoterapeuti a může začít zhruba dva dny po incidentu, či v průběhu několika nadcházejících týdnů. V obou případech se však sledují stejné cíle, které směřují k psychické stabilizaci oběti, ke zmírňování stresových stavů a příznaků.

Čírtková s Vitoušovou (2007) uvádí zásady a doporučení pro psychologickou pomoc v prvním kontaktu s obětí. Popisují, že těsně po kritické události se oběti nacházejí v šokovém stavu, jejich psychika je roztříštěná a to, co se stalo, nemohou uchopit. Z pohledu traumatizovaných osob jde tedy nejdříve o to, ukončit, či odvrátit jejich pocit totální bezmoci. Do prožívání postižených osob by se měl co nejdříve vrátit pocit bezpečí, a to jak ve smyslu vnější jistoty, tak vnitřní jistoty (osoba má možnost rozhodovat a jednat, má kontrolu nad

sebou i situací). Psychická stabilizace je proto stejně důležitá, jako zajištění obětí po stránce tělesné, například základním ošetřením, poskytnutím teplého oblečení a tak dále.

Podle Čírtkové s Vitoušovou (2007) se psychologická první pomoc opírá o tři základní prvky.

- 1) **Informace.** Poskytování informací je první a nejsnazší cestou k psychické stabilizaci obětí. Je vhodné informovat oběti o tom, jaké reakce na prožitou situaci se mohou u nich vyskytnout a ujistit je, že jde o normální důsledky nenormální události. I nápadné reakce patří k psychickým pochodům vyrovnávání se s traumatem a pravděpodobně po určité době sami vymizí. Oběť by měla být ujistěna, že se může kdykoliv obrátit na odborníky, kteří ji včas a v dostatečné míře pomohou. Současně je důležité oběti zdůraznit, že se takové potíže mohou, ale také nemusí objevit. Vzhledem ke snížené kognitivní⁴² kapacitě obětí se doporučuje poskytovat informace písemnou formou.
- 2) **Intervence.** Zaměřuje se na přijetí prvních opatření ke snižování stresu a k posilování vlastních zdrojů k překonávání traumatu. Platí zde následující praktické instrukce. Jako je například založení komunikace na takzvané nehodnotící akceptaci,⁴³ ať už se oběť chová jakkoliv. Pomáhající osoba musí signalizovat solidaritu vůči oběti. Pomáhající musí vhodně zvolit mezi vedením a akceptováním oběti. To znamená, že na jedné straně má pomáhající vystupovat empaticky⁴⁴, doprovázet emocionálně oběť v jejích individuálních reakcích, na druhé straně však musí klidným, ale jasným způsobem do komunikace vnášet pevné body. Nosným prvkem intervence je vždy poskytování úplně, pravdivé a průhledné informace o dalším dění o probíhajících opatřeních i o současném stavu oběti.
- 3) **Identifikace rizikových osob.** Za rizikové osoby jsou považovány takoví lidé, u kterých je větší pravděpodobnost vzniku následných a přetrvávajících potíží, ať už tělesných, psychických (posttraumatická stresová porucha), či sociálních (neschopnost prožívat lidské vztahy, intimitu, udržet si pracovní místo a tak dále). Za signály zvýšeného rizika považují Čírtková s Vitoušovou (2007) následující znaky:

42 „Kognitivní“: poznávací, *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, ISBN 80-90-1647-8-1, s. 175.

43 „Akceptace“: přijetí, *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, ISBN 80-90-1647-8-1, s. 14.

44 „Empatický“: mající pochopení, vnímavý, soucítící, *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, ISBN 80-90-1647-8-1, s. 87.

- dřívější zdravotní problémy,
- reviktimizace (osoba byla již dříve obětí násilného trestného činu),
- silná počáteční emocionální reakce na událost,
- zvýšený výskyt neefektivních strategií zvládnání stresu (např. aktivizmus, abúzus⁴⁵ alkoholu),
- nedostatek zdrojů podpory v době po události (oběť žije sama, trpí pracovní nejistotou),
- zvýšený výskyt sekundárních následků (například ztráta bydlení, zaměstnání),
- děti.

Je-li oběť vyhodnocena jako riziková, je třeba se zaměřit i na zjištěné nepříznivé okolnosti.

5.2.2 Pomoc obětem ve stabilizovaném stavu a v různých fázích po činu

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují, že se odborníci často setkávají se situací, kdy chce oběť získat konkrétní informace. Například se chce dozvědět, jak čelit šikaně, chce doporučit odbornou literaturu, žádá informace o tom, jak se dá eliminovat strach z kriminality, či chce vědět, jak se podává trestní oznámení a co se děje potom. Náročná je potom pomoc obětem úmyslného násilí. K typickým představitelům této skupiny patří oběti přepadení, znásilnění, oběti domácího násilí a pozůstalí. Tyto oběti bývají trestným činem po psychické stránce nejvíce zasaženy. Emocionální rány jsou téměř vždy závažnější než případná fyzická zranění. Jak autorky uvádí, psychologická pomoc vychází z následujících zásad:

Podpora ventilace emocí, normalizace následků trestného činu, podpora ozdravných pochodů, poskytnutí informací, mobilizace vlastních zdrojů obětí a co nejrychlejší návrat k normálnímu stavu, orientace oběti na budoucnost.

Orientace na budoucnost je důležitá zejména u těch obětí, které zůstávají mentálně viset u některých aspektů trestného činu, které jsou svou povahou nezměnitelné anebo neovlivnitelné. Tyto oběti pak investují svou energii do hledání řešení, která nemohou fungovat.

Podle Čírtkové (2004) efektivní psychologická pomoc zejména v kontaktu s obětí trestného činu dále využívá tyto kroky:

⁴⁵ „Abúzus“: nadměrné užívání, nadužívání, zneužívání, *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, ISBN 80-90-1647-8-1, s. 9.

- **Od oběti k "survivorovi".** Anglický výraz "*survivor*" označuje osobu, která přežila. Stát se obětí nebo stát se "*survivorem*" představuje zcela jinou psychologickou hodnotu. Oběť je slabá, evokuje pasivitu a poškozování, zatím co "*přeživší*" stimuluje spíše pozitivní hodnoty jako je schopnost přestát krizi, nepodlehnout, obstát.
- **Problémově orientovaná terapie.** Již v prvním kontaktu s obětí se jeví jako vhodné zaměřit se přímo na kritické momenty trestného činu a použít techniku vyprávění svého příběhu.
- **Restaurování pocitu kontroly.** Účinná pomoc by měla směřovat k obnovení víry ve vlastní schopnosti a obnovení důvěry ve vlastní moc ovlivňovat v určité míře situace, ve kterých se oběť nachází. K jeho obnově nejlépe vede rozhovor o myšlenkách a pocitech, které oběť prožívala v průběhu interakce s pachatele. Právě tento pocit kontroly je klíčovým bodem viktimologické intervence.
- **Terapie zjevných následků traumatu.** Jedním z typických problémů obětí násilí je takzvaný symptom "*vyhýbání se*". Jde o tendenci oběti vyhýbat se místům, situacím a podnětům připomínající trestný čin. Produktivní a léčebná technika je pak "*návrat do kritických událostí*" a to buď v symbolické podobě nebo reálně.

Z výše uvedeného je zřejmé, že psychologická pomoc je nejčastěji prováděna pomocí psychoterapie. Vymětal (2010) považuje psychoterapii za samostatný obor, který má teoretickou i aplikační stránku. Předmětem tohoto oboru je duševní život člověka, jeho chování a projevy, které však nepovažujeme, jak se s nimi setkáváme, za optimální, a na přání a se souhlasem klienta (v našem případě oběti trestného činu) se je pokoušíme společně měnit. „*Psychoterapie je zvláštní psychologická péče poskytovaná potřebným lidem, tedy lidem, kteří jsou vnitřně destabilizovaní či jim tato destabilizace hrozí*“ (Vymětal, 2010, s. 9).

Vymětal (2010) hovoří také o tom, že psychoterapie má své místo při prevenci, léčbě a rehabilitaci poruch zdraví. Ale také všude tam, kde chce člověk sám sobě lépe porozumět a uspořádat si svůj život. Dále uvádí, že psychoterapie je obor, jemuž se věnují psychoterapeuti. Tito psychoterapeuti se pak starají o záležitosti člověku nejvlastnější, jako je život člověka, jeho smysl a naplnění a také o vztahy, do kterých člověk vstupuje. Napomáhají jedinci se vyrovnat s útrapami života a nalézt sama sebe na základě pravdivějšího sebepoznání. Existuje mnoho definic psychoterapie. „*Psychoterapie je interdisciplinární*

a transdisciplinární obor vycházející z psychologie a pomáhající člověku prostřednictvím psychologických prostředků v dosahování normality“ (Vymětal, 2010, s. 15).

Kalina (2013) shodně uvádí, že definic psychoterapie je mnoho. V zásadě se však pokoušejí odpovědět na některé následující otázky.

- Jakým typem činnosti je psychoterapie? Zde se používají výrazy jako léčení, ovlivňování, pomáhání. Mnozí autoři dodávají, že jde o činnost kvalifikovanou a odbornou.
- Jaké prostředky psychoterapie využívá? Nejčastěji jsou uváděny psychologické prostředky. Některé definice mluví o prostředcích informačních nebo komunikačních, jiné uvádějí, že hlavním prostředkem je vztah nebo mezilidská interakce.
- Na co se psychoterapie zaměřuje? Odpovědi se na tuto otázku velmi různí. Lze shrnout, že psychoterapie se zaměřuje na problém, přičemž problémem může být duševní nemoc nebo porucha, případně její příznaky, ale také psychologická či vývojová krize, existenciální ohrožení a podobně. některé definice hovoří o tom, že psychoterapie se zaměřuje především na člověka, jeho bytí a jeho příběh.
- Jaké jsou cíle psychoterapie? Cílem může být vyléčení, uzdravení, úleva od příznaků, obnova normálního fungování, překonání krize a podobně.
- Je psychoterapie vědecká? V prvním bodě nacházíme charakteristiku psychoterapie jako činnosti profesionální a kvalifikované, což však s vědeckostí podle některých odborníků nemusí mít nic společného. Část definic klade velký důraz na vědecká teoretická východiska a výzkumem ověřené postupy. Část vědců prohlašuje, že psychoterapie je vědeckými přístupy nepostižitelná. Skála in Vymětal (2010, s. 15) říká: „*Psychoterapie je delikátní směs vědy a umění*“.

Kalina (2013) uvádí, že se často setkáváme s pojmy, jako je krátkodobá, střednědobá a dlouhodobá psychoterapie. Také však připomíná, že časové ohraničení je nepřesné, intervaly nespojitě a různí autoři je podávají neshodně.

- Krátkodobá psychoterapie. Délka se většinou udává v počtu ambulantních sezení při předpokládané frekvenci jedenkrát za týden. Počet 20-30 sezení se předpokládá za

dostatečný pro nastartování změny. Zhruba se dá říci, že krátkodobá psychoterapie trvá v ambulantních podmínkách tři až šest měsíců.

- Střednědobá psychoterapie. Nejčastěji se za ni pokládá program trvající jeden až tři roky. Jde o 40-120 sezení a dosažené změny již mohou být velmi podstatné.
- Dlouhodobá psychoterapie. Trvá tři až pět let. Jedná se zhruba o 120-200 sezení. Více než pět let systematické psychoterapeutické práce však není zcela neobvyklá u závažných poruch osobnosti a psychóz.

Kalina (2013) v praktickém provádění psychoterapie rozlišuje následující okruhy:

- **Klinická psychoterapie:** pracuje s diagnostickým pacientem, ohniskem je symptom, syndrom, psychická porucha, cílem je léčba psychické poruchy. Probíhá ve zdravotnických podmínkách.

- **Poradenská psychoterapie:** pracuje s klientem, nositelem určitého problému, ohniskem je problém, cílem je úprava, řešení problému a v neposlední řadě zvýšení kompetence zvládat své životní situace. Může se jednat o klienty, kteří jsou v oblasti duševního zdraví narušení nebo riziková v důsledku svého psychického traumatu či frustrace. Poradenská psychoterapie může mít základnu v systémech zdravotnických i nezdravotnických služeb nebo se provádí jako samostatná činnost.

- **Psychoterapie pro osobní růst:** pracuje s klientem, který chce zlepšit svůj lidský potenciál, ohniskem jsou možnosti sebezdokonalení.

- **Psychoterapie výcviková:** pracuje se začínajícím odborníkem, který chce sám pracovat jako psychoterapeut.

5.3 Následná psychologická, sociální, právní a finanční pomoc

Pod pojmem následná péče zahrnuje praktická viktologie jakékoli formy odborné pomoci obětem, které jsou založeny na opakovaném, dlouhodobějším kontaktu s obětí trestného činu. Péče poskytovaná obětem může být buď specifická pro určitý typ oběti, nebo všeobecného zaměření. Subjekty péče jsou státní orgány, dobrovolné, církevní a charitativní organizace, poskytovaná služba může mít i komerční charakter. Rodina většinou pomáhá automaticky. Klade se důraz na to, aby pracovníci všech orgánů a institucí přicházející do styku s oběťmi trestných činů byly proškoleny pro svou práci a aby byly oběti informovány i všech existujících formách pomoci.

5.3.1 *Následná psychologická pomoc*

Pod pojem následná psychologická pomoc Čírtková s Vitoušovou (2007) zahrnují jakoukoliv formu odborné pomoci obětem trestných činů, které jsou založeny na dlouhodobém a opakovaném kontaktu s obětí. Patří sem ale také krátkodobé intenzivní programy pro oběti konkrétních trestných činů (například znásilnění, loupežných přepadení a oběti domácího násilí).

V letech 2005 - 2007 proběhl pilotní projekt zaměřený na terapeutický program pro oběti závažných trestných činů včetně domácího násilí s názvem *Hráz*. Účast na jeho realizaci přijali specialisté z řad členů Bílého kruhu bezpečí, ale i externí odborníci. Cílem tohoto projektu je rozvoj a realizace poradenských služeb a programů zaměřených na zlepšení kvality a dostupnosti sociálních služeb pro oběti trestných činů a zvláště zranitelné oběti trestných činů. Celý projekt byl rozdělen na několik aktivit, které spolu vzájemně souvisí a prolínají se. Mezi tyto aktivity například patřilo vytvoření terapeutického programu pro oběti závažných trestných činů včetně domácího násilí, vytvoření metodického rámce práce intervenčních center a podpora jejich vzniku a v neposlední řadě také tvorba lektorského fondu pro pomáhající profesionály a příprava lektorů.⁴⁶ Krátkodobá podpurná psychoterapie se tak stala novou nadstandardní službou, která byla jako první uvedena v rámci Poradny Bílého kruhu bezpečí v Praze.

Čírtková s Vitoušovou (2007) uvádí, že k využití následné psychologické pomoci dochází zejména ze dvou případů:

- **Oběť je na základě kritérií vyhodnocena jako zranitelná či ohrožená.** Většina obětí těžší nejcennější poznatky již z prvního poradenského rozhovoru. Jen malá část obětí trestných činů je v průběhu prvních či následných kontaktů vyhodnocena jako riziková. Typickým příkladem obětí, které potřebují následnou psychologickou pomoc, jsou oběti reviktimizované a oběti násilných trestných činů (znásilnění, týrání, domácí násilí). Rovněž pozůstalí zavražděných dětí či dospívajících potřebují po vstupních kontaktech s poradci následnou psychologickou péči.
- **Oběť sama projevuje zájem o následnou péči.** Jde většinou o oběti trestných činů, u kterých ještě dlouho po spáchání trestného činu přetrvávají intenzivní příznaky

⁴⁶ Projektová činnost. *Bílý kruh bezpečí* [online]. 2013 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/o-nas/projektova-cinnost/>

traumatu. Do této skupiny spadají také oběti, které utrpěly nová emocionální zranění v důsledku v důsledku pochodů sekundární viktimizace.

Následná psychologická pomoc má různé podoby, neboť se v první řadě řídí potřebami klienta - oběti. Tito lidé nejčastěji využívají prezenční formy docházení do psychologické poradny či do praxe klinických psychologů. Díky internetu však přibývá obětí, které využívají i distanční formu psychologické pomoci.

5.3.2 Následná finanční pomoc

Finanční pomoc obětem trestných činů je nejčastější formou pomoci, kterou obvykle poskytuje stát, je kompenzace oběti formou peněžité pomoci. V roce 1997 byl v České republice přijat zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti⁴⁷, který byl novelizován zákonem č. 265/2001 Sb. Obětí se tu rozumí pouze fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví a za oběť se považuje i pozůstalá osoba, která byla svou výživou odkázána na zemřelou oběť. O tuto pomoc může oběť žádat, jestliže škoda na zdraví nebo v důsledku smrti nebyla plně uhrazena.

Smyslem tohoto zákona je poskytnout oběti trestného činu krátce po jeho spáchání rychlou pomoc k překlenutí tíživé sociální situace.

Právo žádat peněžitou pomoc na základě zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, mají následující čtyři skupiny obětí:⁴⁸

- oběť, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví,
- oběť, které byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví,
- osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,
- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby.

⁴⁷ Česká republika. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 1997, 209/1997 Sb., 074.

⁴⁸ Peněžité pomoci obětem. *Bílý kruh bezpečí* [online]. © 2009- [cit. 2013-11-18]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/letak-nahrada-skody-a-penezita-pomoc/>

Ublížením na zdraví se v tomto případě rozumí takový zdravotní stav oběti, který jí znesnadňuje nejméně po dobu tří týdnů obvyklý způsob života a který vyžaduje lékařského ošetření.

Těžkou újmou na zdraví se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví:⁴⁹

- zmrzačení,
- ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- ochromení údu,
- ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- poškození důležitého orgánu,
- zohyzdění,
- vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- mučivé útrapy, nebo
- porucha zdraví trvající nejméně po dobu 6 týdnů.

Oběti mohou dostat pomoc v souvislosti s ušlým výdělkem a s náklady, které jim vznikly v souvislosti s léčením – například léky, zdravotní pomůcky, náklady na dopravu v souvislosti s léčením a rehabilitací, přibrání cizí osoby pro pomoc v domácnosti nebo při ošetřování. Pozůstalí po obětech mohou dostat pomoc paušální pomoc.

Pomoc spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí nebo pozůstalým trestným činem. Peněžítá pomoc se nevztahuje na odškodnění bolesti ani odškodnění hodnoty odcizených věcí nebo peněz.

Finanční odškodnění pro oběti trestných činů se vymezují v těchto paušálních částkách:⁵⁰

- U ublížení na zdraví buď paušální částkou 10 000 Kč, nebo ve výši odpovídající skutečnému nároku poškozeného, maximálně však do výše 200 000 Kč.
- U těžkého ublížení na zdraví buď paušální částkou 50 000 Kč, nebo ve výši odpovídající skutečnému nároku poškozeného, maximálně však do výše 200 000 Kč.

49 Peněžítá pomoc obětem. *Bílý kruh bezpečí* [online]. © 2009- [cit. 2013-11-18]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/letak-nahrada-skody-a-penezita-pomoc/>

50 Peněžítá pomoc obětem. *Bílý kruh bezpečí* [online]. © 2009- [cit. 2013-11-18]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/letak-nahrada-skody-a-penezita-pomoc/>

Skutečný nárok je nutné doložit, konkrétně např. všechna potvrzení o ušlé ztrátě na výdělku, potvrzení o výdajích a nákladech spojených s léčením. Přitom se odečítají částky, které oběť obdržela z titulu náhrady škody, pokud se tak stalo v době podání žádosti.

- V případě trestného činu, v jehož důsledku došlo ke smrti, ve výši paušálu 200 000 Kč (jde-li o sourozence, pak paušál činí 175 000 Kč). Je-li více pozůstalých, bude poskytnuta peněžité pomoc celkově do maximální výše 600 000 Kč, která se rozdělí podle počtu pozůstalých.
- U trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a u trestného činu týrání svěřené osoby se hradí náklady psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné pomoci do výše maximálně 50 000 Kč.

Tato peněžité pomoc je nevratná

Žádost o peněžitou pomoc je možné formulovat volně. Musí však vždy obsahovat následující informace:

1. jméno a příjmení poškozeného, jeho datum narození, bydliště, rodné číslo, kontaktní adresu, případně i telefonní spojení,
2. označení útvaru Policie ČR nebo jiného orgánu činného v trestním řízení, který o trestném činu vede řízení + poslední rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení,
3. údaje o škodě a o jejím rozsahu, včetně informace o tom, co už bylo uhrazeno, a o tom, co poškozený učinil k vymáhání škody,
4. údaje o majetkových a výdělečných poměrech poškozeného,
5. pokud o peněžitou pomoc žádá pozůstalý, musí též uvést, kolik dalších osob splňuje podmínky pro poskytnutí peněžité pomoci.

Obětem se doporučuje použít dotazník⁵¹, tedy formulář, který je přístupný na internetových stránkách www.justice.cz. Dotazník se zasílá na Ministerstvo spravedlnosti ČR, Odbor odškodňování, Vyšehradská 16128 10 Praha 2.

⁵¹ Dotazník pro účely podání žádosti o peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. *Justice.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5869&d=330845>

5.3.3 *Následná sociální a právní pomoc*

Čírtková s Vitoušovou (2007) popisují několik fungujících zahraničních modelů služeb obětem trestných činů. Zde zahraniční praxe poukazuje na fakt, že za účelem zlepšení sociální situace obětí nestačí pouze změnit legislativu, ale je nutné připravit a vychovat kvalifikované odborníky, změnit zaběhlou praxi a poskytovat tuto pomoc obětem jak ve státním, tak i v nestátním resortu. Ve Velké Británii tak působí jedna z největších služeb *Victim Support*. Pro tuto organizaci je charakteristická právě dokonalá spolupráce státu s nestátní organizací. Téměř všechny tyto služby jsou financovány ze státního rozpočtu. Pobočky *Victim Support* jsou přímo napojeny na všechny policejní stanice. Policisté, kteří přijímají oznámení od obětí, pak můžou velice rychle a pružně zprostředkovat pomoc obětem. Mimo tuto síť však zůstávají oběti latentní, které nechtějí komunikovat s policií. Jako dobře fungující se zde ukazuje britský program *Witness Support*, který přímo v budovách soudů nabízí pomoc poškozeným v postavení svědků před a v průběhu hlavního líčení. Ve Spojených státech amerických je dobrou praxí, že přímo na některých policejních služebnách, zejména v oblastech se zvýšeným výskytem domácího násilí, pracují sociální pracovnice. Ačkoli jsou placeny z jiných rozpočtů než policie, pracují přímo s policisty na jedné služebně a mohou tak velice úzce spolupracovat s oběťmi trestných činů. V rámci prevence se angažují v případech, kdy ještě nedošlo ke spáchání trestného činu, ale policie je přivolána k řešení vzniklého problému. Podobnou službu nyní zřizují i neziskové organizace bojující za ženská práva v Indii.

Martinková in Scheinost (2010) upozorňuje, že mezi organizace působící v Evropě a zaměřené na problematiku obětí kriminality patří nadnárodní organizace *Victim Support Europe* (založená v roce 1990 a působící do roku 2008 pod názvem *Evropské fórum pro služby obětem*), sdružující téměř 30 hlavně nevládních národních evropských organizací na pomoc obětem (naš *Bílý kruh bezpečí* je členem od roku 1996). Tato organizace, která byla založena proto, aby podporovala práva obětí kriminality v Evropě, prosazuje myšlenku, že práva obětí v trestním řízení musí být vyvážená a musí mít stejnou prioritu jako práva obviněného. Působnost této organizace je, pokud jde o oběti kriminality, poměrně široce zacílena a odborně orientována.⁵² Tato evropská organizace vydala i několik důležitých doporučení týkajících se obětí kriminality, které se odrazily také v pozdějším mezinárodním dění v oblasti právní.

⁵² blíže www.victimsupporteurope.eu

Matzner in Čírtková, Vitoušová (2007) pak uvádí, že obsahem právní pomoci je nabídnutí možnosti dalších kroků, včetně vysvětlení obsahu a dalších souvislostí. Obsahem právní pomoci by pak nemělo být přesvědčování o nutnosti postupovat předem stanoveným způsobem, i když z pohledu samotného poradce jde o zcela zásadní a nezbytné kroky. Je nutné respektovat právo volby klienta. Ujistění o možnosti volby z nabízených postupů a řešení patří k dobře poskytnuté pomoci. Jedním ze základních pravidel by neměla být snaha o ovlivnění dalších osob, které v celé situaci sehráli nějakou roli. Je zřejmé, že je velice vhodné, aby právní pomoc byla doplněna psychologickou pomocí, ať již ve formě psychologické intervence nebo následné psychologické péče.

6 Kvalita života

„Život neznamena jen být živ, ale žít v pohodě“
(*Martialis*).⁵³

Veškerou pomoc obětem trestných činů věnujeme zejména proto, abychom zlepšili následnou kvalitu života lidí, kterým pachatel trestného činu nějakým způsobem ublížil nebo negativně ovlivnil jejich další život.

6.1 Jak definovat kvalitu života?

Gurková (2011) uvádí, že v běžné komunikaci se pojem kvalita života většinou pojí s pozitivní významovou složkou pojmu kvalita (kvalitní = dobrý). V odborném jazyce se však pojem kvalita života používá na popis pozitivních i negativních aspektů života. Hodnocení, zda je náš život kvalitní, je založeno na porovnání našeho současného života se žádoucí, očekávanou úrovní existence. V odborné literatuře se pak setkáváme se základním rozlišením dvou kvalit, objektivní a subjektivní kvality života. Koncept kvality života zahrnuje širokou škálu různorodých oblastí zkušenosti člověka, od fyzických funkcí až po oblasti spojené s dosahováním životních cílů a prožíváním životního štěstí. Sociální, kulturní, politické, ekonomické, medicínské, interpersonální, psychologické, filozofické a historické aspekty lidského života byly různou měrou a v různém historickém a sociokulturním kontextu začleněny do velkého množství definic a přístupů k tomuto pojmu.

Tak například Echteld in Křivohlavý (2002) definuje kvalitu života jako prožívání životního uspokojení a kladného emocionálního afektu při absenci negativního afektu. Naproti tomu Calman in Křivohlavý (2002) definoval kvalitu života daného člověka v jeho určitém časovém a situačním bodě jako rozdíl mezi nadějemi a očekáváními tohoto člověka a současným stavem jeho života. Skupina irských psychologů O'Boyle, McGee a Joyce in Křivohlavý (2002) pak vznáší požadavek, že definice kvality života by měla být formulována individuálně podle toho, jak si ji určí daný jedinec.

53 Křivohlavý (2002)

Ferransová in Gurková (2011) identifikovala na základě přehledu definic kvality života v literatuře pět kategorií konceptualizace kvality života. Kvalita života je podle této autorky vymezena v uvedených významech jako:

- schopnost vést normální život,
- štěstí, spokojenost,
- dosahování osobních cílů,
- schopnost vést sociálně aktivní život,
- jako úroveň potenciální tělesné a mentální kapacity.

Hnilicová in Gurková (2011) v souvislosti s vývojem kvality života uvádí tři konceptualizační a metodologické přístupy k individuální kvalitě života:

- psychologický,
- sociologický,
- medicínský.

V sociologickém pojetí kvality života jsou zdůrazňované prvky sociální úspěšnosti jako jsou například status, materiální podmínky a subjektivní pocit jednotlivce ve vztahu k nim. Kvalita života je zde úzce chápána ve vztahu k pojmu životní úroveň. V psychologickém přístupu dominují pojmy jako pohoda, štěstí, spokojenost, flow fenomén⁵⁴, sebeaktualizace, smysl života a mnohé další. V medicínském přístupu zase zdraví a funkční stav.

6.2 Jak ovlivňují důsledky závažných trestných činů kvalitu života obětí?

Kuchta (2005) uvádí, že viktimologické výzkumy sice přinášejí důležité informace o rozsahu a charakteru viktimizace, méně nám však sdělují o jejich skutečných důsledcích a ovlivnění následné kvality života obětí. To je dáno nepochybně faktem velmi nízkého zastoupení obětí závažné trestné činnosti na celkovém stavu respondentů. Rozhodující podíl

⁵⁴ Flow fenomén: „vrcholový zážitek, „stav plynutí“, je prožitkem radosti, tvořivosti, soustředění, naprostého zaujetí činností“ Gurková (2011, s. 214).

zde tvoří přirozeně oběti majetkových deliktů. Proto je nutné provádět kvalitní výzkumné studie, speciálně zaměřené na oběti závažné trestné činnosti jako jsou například násilné či sexuální útoky, loupeže nebo útoky na děti a staré lidi. Poznatky z takto zaměřených výzkumů vypovídají o skutečných utrpených fyzických, psychických a finančních újmách, se kterými se oběti závažných trestných činů nezdíka vypořádávají řadu let, a některé dokonce ovlivní kvalitu celého následného života obětí.

Shapland in Kuchta (2005) ve svém výzkumu, jehož předmětem bylo studium 300 obětí fyzického napadení, znásilnění a loupeží, zjistil, že ještě dva a půl roku poté, co došlo k trestnému činu, se s ním nedokázaly oběti psychicky vypořádat. Kuchta (2005) dále uvádí, že viditelnější, ale snadněji a rychleji reparable jsou důsledky majetkové kriminality, kdy sice i její oběti často utrpí šok a krátkodobý pocit ztráty svého soukromí (zvláště u vloupání do obydlí), doprovázeno často i finanční újmou, nejsou však těmito delikty dlouhodoběji ovlivňovány v kvalitě svého života.

Veškeré újmy způsobené oběti mohou negativně ovlivnit další kvalitu života. Novotný (2004) popisuje, že tyto újmy podle své předmětné povahy mohou být újmy na životě, zdraví, majetku, psychice, na cti nebo jiných nemateriálních statcích. Psychické újmy, které mohou ovlivňovat kvalitu života oběti velmi závažným způsobem, se projevují například úzkostí, bázni, nedůvěrou k lidem, sebelítostí a sebeobviňováním. Velmi závažné se pak jeví i poškození sociálního postavení oběti (v rodině, v práci a v okolí). Někdy je psychické trauma oběti mnohem trýznivější než třeba majetková škoda nebo újma na zdraví. Charakteristické je to například u sexuálních a fyzických napadení, které mohou způsobit celoživotní následky v psychice a zásadním způsobem tak ovlivnit kvalitu života obětí.

Jak uvádí Kuchta (2005), viktimologické výzkumy prokázaly, že potřeby obětí trestných činů nejsou přímo úměrné závažnosti utrpených škod, ale spíše korespondují subjektivním pocitům a schopnosti úspěšně uplatnit své nároky na psychickou podporu, materiální kompenzaci i jinou odbornou pomoc. Oběti, které znají svá práva, dovedou promluvit a prosadit své požadavky, mají mnohem vyšší šanci získat potřebnou pomoc a takto přímo ovlivnit kvalitu svého dalšího života. O občanských sdruženích a iniciativách, které pomáhají obětem trestných činů kvalitu jejich života vrátit na úroveň před spácháním trestného činu, budu hovořit v následující kapitole.

Otázkou následné kvality života obětí závažných trestných činů se budu i dále podrobněji zabývat v praktické části mé práce při rozboru případů pokusů vražd.

7 Organizace poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů

V posledních letech v některých státech vznikají různé, hlavně nevládní organizace, které se zaměřují na oběti kriminality, tyto se snaží o to, aby se dosti neutěšená reálná situace kolem obětí konečně řešila mnohem účinněji než tomu bylo dosud. Vzešlé podněty z takovýchto institucí, někdy i mezinárodních, směřují hlavně do sféry ochrany obětí a pomáhání jim. Různá doporučení, která vycházejí od zmíněných organizací, se snaží prosadit i do oblasti práva, aby v důsledku měly závazný dopad do praxe. V České republice mezi nejvýznamnější organizace poskytující pomoc obětem patří:

7.1 Bílý kruh bezpečí

V České republice je největším občanským sdružením, které se zabývá pomocí obětem trestných činů Bílý kruh bezpečí. Svou činnost zahájil v roce 1991 v Praze a je založen výhradně na práci dobrovolných pracovníků (právníků, sociálních pracovníků, psychologů, psychiatrů, lékařů, policistů). V České republice fungují v současné době pobočky v Praze, Brně, Olomouci, Plzni, Pardubicích a Ostravě. Bílý kruh bezpečí se zabývá zejména těmito oblastmi: poradenská činnost, poskytování odborné, bezplatné a diskrétní pomoci obětem trestné činnosti, včetně morální a emocionální podpory, doprovod obětí či pozůstalých k soudu, návštěvu v nemocnici, výjimečně i v bydlišti – tato pomoc je poskytována u velmi závažných případů spojených s násilným trestným činem pořádání víkendových psychorekondičních pobytů pro oběti násilné kriminality usiluje o zlepšení právního postavení obětí formou podnětů k zákonodárným iniciativám prostřednictvím svého Zpravodaje, letáků a spolupráce se sdělovacími prostředky informuje veřejnost o aktuálních problémech obětí trestné činnosti a možnostech jejich řešení spolupracuje (od roku 1999) s nadačním fondem Filipa Venclíka při poskytování operativní finanční podpory obětem trestných činů. Od září 2001 provozuje nepřetržitou telefonní linku pro oběti domácího násilí DONA.⁵⁵

⁵⁵ Bezpečné město SOKOLOV - Jak mi může někdo pomoci, když jsem se stal obětí trestného činu?. *Město Sokolov: Bezpečnost města* [online]. © 2009 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://bezpecne.sokolov.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=419&menu=419>

Komplexní pomoc Bílého kruhu bezpečí je poskytována prostřednictvím:

- Celostátní síť poraden Bílého kruhu bezpečí
- Centrály Bílého kruhu bezpečí
- Linky Bílého kruhu bezpečí - 257 317 110 - nonstop pomoc obětem a svědkům trestných činů
- DONA linky - 251 51 13 13 - nonstop pomoc obětem domácího násilí
- Intervenčního centra Bílého kruhu bezpečí
- Klíčových sociálních pracovníků (případových manažerů) pro zvláště zranitelné oběti a pozůstalé.

Od kontaktu s Bílým kruhem bezpečí můžete očekávat například:

- poskytnutí bezpečného prostoru a podpory při ventilaci emocí (stud, ponížení, lítost, hněv, zármutek, pocit viny aj.)
- zmapování individuální situace, utřídění cílů a problémů
- pomoc při hledání strategií (krátkodobých i dlouhodobých)
- znovuoobnovení pocitu bezpečí
- prověření základních potřeb (zdraví, bydlení, finance, zaměstnání, vztahy aj.)
- informování o navazujících službách, event. doporučení nebo zprostředkování takové služby
- stanovení priorit, první nezbytné kroky k nápravě škod
- nabídku nadstandardních služeb Bílého kruhu bezpečí v mimořádně závažných případech

Poskytovaná pomoc vždy respektuje individuální potřeby oběti a její osobnost, přihlíží také k okolnostem trestného činu.

Další činnosti Bílého kruhu bezpečí:

- předkládání podnětů k zákonodárným iniciativám, spolupráce při tvorbě zákonů
- osvěta, například přednášky, semináře, konference, publikační aktivity
- vlastní projekty a účast v mezinárodních projektech
- spolupráce s nestátními organizacemi, státní správou a místní samosprávou ČR
- zahraniční spolupráce - členství ve Victim Support Europe⁵⁶

⁵⁶ Poslání a činnost. *Bílý kruh bezpečí* [online]. 21.4.2009 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/onas/poslani-a-cinnost/>

7.2 ROSA

ROSA je nestátní nezisková organizace specializující se na pomoc ženám - obětem domácího násilí a jejich dětem a na prevenci násilí.

Občanské sdružení ROSA - centrum pro týrané a osamělé ženy je nestátní nezisková organizace, která se ve své činnosti zaměřuje na přímou komplexní pomoc ženám – obětem domácího násilí a jejich dětem a na prevenci tohoto jevu. Občanské sdružení ROSA usiluje o zlepšení systému pomoci ženám-obětem domácího násilí a jejich dětem. Jeho součástí je i odborné specializované poradenství a komplexní pomoc pro ženu- oběť domácího násilí, mezi níž patří krizová intervence, sociálně-terapeutické poradenství, vytvoření bezpečnostního plánu, poskytování utajeného azylového bydlení pro ženy-oběti domácího násilí (formou azylového domu a bytu) a telefonická krizová pomoc pro všechny oběti domácího násilí. ROSA pomáhá ženám již od roku 1993 - nejprve jako nadace, od roku 1998 jako občanské sdružení.

ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy zřizuje a provozuje centrum pomoci pro týrané ženy. Hlavním cílem organizace je pomáhat obětem domácího násilí prostřednictvím registrovaných sociálních služeb. Smyslem je poskytnutí bezpečí, jistoty, posilování klientek, aby našly sílu a pomalu vlastními silami dokázaly situaci změnit. ROSA spolupracuje se státními orgány (policie, soudy, orgány pro sociální a právní ochranu dětí) v případech domácího násilí tak, aby oběti domácího násilí nebyly viktimizovány, dbalo se na ochranu dětí svědků domácího násilí a zvyšovalo se povědomí o problematice domácího násilí a potřebách obětí a jejich ochrany. ROSA usiluje o zakotvení utajenosti azylového ubytování pro ženy oběti domácího násilí zákonem a specifickými předpisy, a poskytuje týraným ženám azylové ubytování na adrese, která zůstává díky specifickým opatřením utajen. ROSA v rámci minimalizace dopadů partnerského násilí pořádá vzdělávací a preventivní aktivity pro širokou, odbornou veřejnost, základní, střední a vyšší odborné školy

Jako přímou pomoc obětem domácího násilí má ROSA registrovány podle zákona číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách⁵⁷ 3 sociální služby:

V Informačním centru ženám nabízí bezplatné jednorázové i dlouhodobé poradenství: sociálně právní, psychosociální, socioterapeutické. V případě potřeby a možnosti zajišťuje klientkám i právní poradenství. Ke konzultacím je nutné se předem objednat na tel. 241 432 466. Azylové ubytování v azylovém domě ROSA s utajenou adresou pro ženy

⁵⁷ Česká republika. Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů*. 2006, 108/2006 Sb., 037.

oběti domácího násilí a jejich děti. K pobytu v azylovém domě jsou přijímány ženy s dětmi i ženy bezdětné, které jsou ohrožené násilím v rodině. V azylovém domě nejsou krizová lůžka - k pobytu jsou ženy přijímány až po vstupní konzultaci v Informačním a poradenském centru ROSA. Za pobyt ženy platí, poradenství je bezplatné. Telefonickou krizovou pomoc na pevné lince 241 432 466 (po, út 9-18, st, čt 9-16, pá 9-14) a SOS lince 602 246 102 (po-pá 9-18) a přímé internetové poradenství na poradna@rosa-os.cz. Internetové poradenství i telefonická pomoc slouží obětem domácího násilí, násilí ve vztazích, příbuzným obětí, pracovníkům státních institucí, sociálních odborů, neziskových organizací pomáhajících obětem domácího násilí. Vedle přímé pomoci ženám, obětem domácího násilí a jejich dětem se občanské sdružení zaměřuje i na prevenci domácího násilí. Organizuje přednášky a semináře či konference k domácímu násilí pro odbornou i širší veřejnost, nedílnou součástí dalších aktivit je vydávání informačních letáků, brožur, publikací a informačního zpravodaje. ROSA provozuje i preventivně zaměřené stránky www.stopnasili.cz, kde jsou informace pro ženy – oběti domácího násilí, děti svědky násilí v rodině, mladé lidi, které může ohrožovat násilí ve vztahu i odbornou a širokou veřejnost (učitelé, zdravotníci, pomáhající profese).⁵⁸

7.3 *Acorus*

Acorus - občanské sdružení poskytuje osobám ohroženým domácím násilím komplexní odbornou pomoc směřující k překonání nepříznivé sociální situace a k začlenění do běžného života bez přítomnosti násilí

Pomoc je poskytována prostřednictvím těchto služeb - azylový dům, krizová pomoc, sociální a právní poradenství.

Azylový dům poskytuje ženám a ženám s dětmi aktuálně ohroženým domácím násilím přechodné bydlení a odbornou pomoc směřující k životu bez násilí. Uživatelkami služeb azylového domu jsou ženy nebo ženy s dětmi, které jsou aktuálně ohrožené domácím násilím. Musí se jednat o dospělé ženy nebo ženy s maximálně třemi dětmi od tří měsíců do osmnácti let věku (v den sepsání smlouvy je dítě starší tří měsíců a mladší osmnácti let)

Zásadami pro poskytování této sociální služby jsou:

58 [R O S A] občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám - obětem domácího násilí: kdo jsme. Rosa [online]. © 1998-2008 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.rosa-os.cz/>

- respektování práv a důstojnosti uživatelky i jejích dětí,
- respektování rozhodnutí uživatelky týkající se řešení její sociální situace (nabízená pomoc není podmiňována přijetím konkrétního řešení),
- rovný přístup ke všem uživatelkám,
- respektování soukromí,
- individuální přístup,
- motivace uživatelky k životu bez násilí.

Cílem této služby je zajištění bezpečí před násilnou osobou, posílení schopnosti řešit situaci vlastními silami, stabilizace psychického stavu uživatelky i dětí, stabilizace sociální a právní situace a život bez násilí.

Krizová pomoc umožňuje ženám a ženám s dětmi v akutní krizové situaci vzniklé v důsledku domácího násilí získat bezplatné ubytování na pět pracovních dní. Poskytovaná pomoc vede k překonání krize, psychické stabilizaci a zvýšení informovanosti o možnostech řešení domácího násilí. Cílem této služby je zajištění bezpečí před násilnou osobou, překonání akutního krizového stavu, stabilizace psychického stavu, posílení schopnosti řešit situaci vlastními silami a zvýšení informovanosti o možnostech řešení domácího násilí.

Odborné sociální poradenství poskytuje bezplatnou ambulantní nebo terénní pomoc osobám ohroženým domácím násilím nebo osobám hledajícím pro ně pomoc. Poradenství pomáhá k začlenění do života bez násilí. Cílem této služby je posílení schopnosti řešit situaci vlastními silami, stabilizace psychického stavu, stabilizace sociální a právní situace a život bez násilí.

Acorus poskytuje také bezplatnou *právní pomoc* obětem domácího násilí, která směřuje k informovanosti oběti o jejích právech a možnostech jejich plného uplatnění a k minimalizaci ohrožení oběti druhotnou újmou. Cílem této služby je získání informací o právech oběti podle zákona č. 45/2013 Sb.⁵⁹ (zejména o právech obětí jako poškozeného podle trestního řádu a o průběhu trestního řízení a postavení oběti jako poškozeného a svědka v něm), získání

⁵⁹ Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.

schopnosti bránit se domácímú násilí právní cestou a posílení schopnosti řešit situaci vlastními silami.⁶⁰

7.4 *Profem*

Posláním sdružení proFem je působení na zlepšení situace v oblasti domácího násilí a jiných forem násilí především na ženách, a to prostřednictvím lobbingu, osvěty, vydávání publikací a přímé podpory osob ohrožených domácím násilím či jinou formou násilí.

Tohoto poslání dosahuje pomocí následujících cílů:

- vydává poradenské a informační publikace pro veřejnost v oblastech, ve kterých dochází k porušování lidských práv, se zaměřením na domácí násilí,
- pořádá konference, workshopy a školení pro laickou i odbornou veřejnost,
- poskytuje přímé poradenství a podporu osobám ohroženým domácím násilím či jinou formou násilí,
- upozorňuje společnost na problematické oblasti, ve kterých dochází k domácímu násilí či jiným formám násilí, a to formou veřejných prohlášení,
- politicky lobbuje u zákonodárných institucí a u politického zastoupení,
- spolupracuje s veřejnými médii či zřizuje média vlastní, za účelem poukázání na problematické oblasti v tématu domácího násilí,
- aktivně spolupracuje s jinými (nejen) ženskými iniciativami a organizacemi z České republiky a ze zahraničí na těchto problémech.⁶¹

7.5 *České sdružení obětí dopravních nehod*

České sdružení obětí dopravních nehod je občanské sdružení, které bylo založeno v roce 2004 převážně pozůstalými, kteří tragicky přišli o své blízké při silničních dopravních nehodách. Vzhledem k vlastním bolestným zkušenostem České sdružení obětí dopravních nehod zná zátěž vyplývající ze zážitku dopravní nehody, a umí proto reagovat na potřeby

60 O nás/Poslání - Acorus. *Acorus* [online]. 2011 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.acorus.cz/cz/o-nas/poslani.html>

61 O nás | proFem, o.p.s. *Profem* [online]. 2013 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.profem.cz/o-profem.aspx>

zasazených. Posláním České sdružení obětí dopravních nehod je tedy především poskytování morální podpory a podpory zájmů a práv poškozených lidí při dopravních nehodách a pozůstalých. Zároveň je jeho cílem také snižovat počet mrtvých a těžce zraněných na českých silnicích a posilovat bezpečnost silničního provozu. České sdružení obětí dopravních nehod proto spolupracuje s řadou organizací na státní, neziskové i firemní úrovni včetně médií, což umožňuje nejen vzájemnou informovanost mezi jednotlivými organizacemi a veřejností, ale také propojenost souvisejících a navazujících odborných i občanských služeb.

Toto sdružení nabízí tyto služby:

- poskytuje odbornou a diskrétní pomoc obětem dopravních nehod včetně psychické a morální podpory (individuální poradenství nebo účast ve skupině),
- nabízí ve velmi závažných případech doprovod obětí či pozůstalých k soudu, návštěvu v nemocnici a výjimečně i v domácím prostředí,
- organizuje společné akce členů, klientů Českého sdružení obětí dopravních nehod a veřejnosti, pořádá pietní setkání za oběti dopravních nehod,
- svými podněty ke změnám platné právní úpravy usiluje o zlepšení právního postavení osob poškozených dopravními nehodami,
- vydává informační letáky, brožury a další materiály,
- prostřednictvím své činnosti, materiálů a spolupráce s nejrůznějšími organizacemi usiluje o zveřejnění problémů, ve kterých se mohou oběti dopravních nehod ocitnout,
- zprostředkovává kontakt na další organizace a subjekty zabývající se problematikou dopravních neštěstí a na další odborníky či dobrovolníky; například z Psychosociálních intervenčních týmů (známých pod zkratkou PIT), z krizových center, charit a podobně,
- doporučuje či zapůjčuje vhodnou odbornou literaturu či beletrii.⁶²

62 ČSODN - Úvod. *České sdružení obětí dopravních nehod* [online]. © 2011 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.csodn.cz/uvod>

8 Pomoc pozůstalým po obětech

Jelikož se ve své práci zabývám velmi závažnými trestnými činy, jejich následkem může být i smrt oběti, je na místě popsat možnou pomoc pozůstalým těchto obětí.

Špatenková (2008) uvádí, že poradenství a pomoc pozůstalým může mít nejrůznější podobu. Může se jednat o soucitnou a empatickou komunikaci, přes krizovou intervenci až po psychiatrickou péči. Tato pomoc pozůstalým tedy zahrnuje poměrně širokou škálu od laické pomoci až po profesionální aktivity. Jak autorka uvádí profesionální pomoc pozůstalým může mít následující formy:

- *Doprovázení.* Poradce zde pozůstalým pomáhá přijmout a zvládat situaci, která je z objektivního hlediska nezaměnitelná, ale jejíž subjektivní prožívání lze ovlivnit.
- *Vzdělávání.* Pozůstalý vyhledává pomoc proto, že chce získat určité informace, rady a vysvětlení.
- *Konzultační činnost.* Představuje odbornou poradou mezi odborníky v rámci péče o klienta.
- *Poradenství.* Poradce zde pomáhá pozůstalým najít ty nejlepší a nejefektivnější cesty k řešení problému. Je zde důležité, že klient má možnost si sám vybrat z více možností řešení, poradce zde za něj nerozhoduje, pouze mu pomáhá ony možnosti najít.
- *Terapie.* O tento styl pomoci se jedná tehdy, když si pozůstalý sám přeje zbavit problému a zároveň má představu o reálnosti této možnosti.

Poradenství pro pozůstalé je tedy považováno za vhodnou formu pomoci zejména pro lidi, kteří prožili ztrátu blízkého člověka a potřebují pomoc při adaptaci na tuto zatěžující skutečnost. Gabura in Špatenková (2008) podotýká, že v případě pozůstalých pak nejde jen o vyrovnávání se se životem, který byl ztrátou blízkého člověka od základu změněn, ale také vyrovnání se s jeho smrtí. Cílem je pak vrátit jedince, páry, rodiny nebo jiné skupiny do běžného života na určitou úroveň fungování.

Schneiderová (2008) s ohledem na zdroj autority poradce rozlišuje poradenství laické, prestižní a odborné.

- *Laické poradenství.* Je založeno na poskytování pomoci jedincem, který získal statut poradce neformální cestou díky jeho psychickým vlastnostem, zkušenostem a podobně.

- *Prestižní poradenství.* Představuje pomoc lidmi s významným společenským postavením zprostředkovaným způsobem, například zveřejněním informací. Klient zde pomoc v podobě rady přijímá na základě vlastního rozhodnutí. Příkladem může být otevřená výpověď známého zpěváka, jak se on sám vyrovnal se smrtí svého blízkého člověka.
- *Odborné poradenství.* Zde se již jedná o institucionální formu pomoci druhým lidem. Poradce zde získává pověření k výkonu poradce formálním postupem.

Špatenková (2011) vysvětluje, že truchlení nad ztrátou blízkého člověka může v mnoha okolnostech připomínat nemoc, nemocí není, jedná se o přirozený způsob zpracování ztráty. Truchlení je komplexní psychologickou, sociální a somatickou reakcí člověka na ztrátu. Projevuje se pak zejména:

- Konfliktní záplavou různorodých emocí, kdy se nejčastěji jedná o smutek, zármutek a žal. Nejistota a otázky po smyslu života pak vyvolávají obavy. Hněv, vztek a agrese pak může být zaměřena na ostatní, například zdravotnický personál, hasiče, policii. Pocit viny pak může pramenit mimo jiné i z pocitu viny za přežití.
- Somatickými potížemi, například nechutenstvím, vyčerpáním a podobně.
- Dezorganizací denního pořádku a běžného fungování člověka.
- Impulzivním a chaotickým jednáním.
- Zahlcením představami o zemřelém a identifikací se zemřelým.
- Vyhýbání se sociálním kontaktům nebo podrážděností v přítomnosti jiných lidí.

Jak již bylo řečeno klientem poradenství pro pozůstalé může být:

- Jedinec,
- pár,
- rodina,
- nebo skupina.

8.1 Místa, kde dochází k poradenství pro pozůstalé.

Jak uvádí Špatenková (2008) slovní spojení poradenství pro pozůstalé může snadno evokovat představu, že se setkání poradce a pozůstalého uskutečňuje v poradně, nebo dokonce v poradně pro pozůstalé. Může tomu tak být, ale i nemusí. Poradny pro pozůstalé

jsou v České republice spíše vzácností a ty bývají součástí nějaké jiné instituce. Pozůstalí tak mohou kontaktovat některou z institucí současné psychosociální sítě, kterými například jsou:

- Regionální nebo celostátní linky důvěry,
- internetové poradny, případně e-linky důvěry,
- krizová centra,
- hospice nebo hospicové poradny,
- poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy,
- pedagogicko-psychologické poradny,
- ordinace psychologů,
- psychoterapeutická pracoviště,
- poradny různých občanských sdružení.

Poradenství pro pozůstalé se tedy nemusí nutně odehrávat v určité instituci „tváří v tvář“, tedy formou osobního setkání. Poradenství může mít i distanční formu. Špatenková (2011) uvádí, že mezi charakteristiky distanční formy pomoci patří:

- Permanentní nebo převažující oddělení krizového intervenanta a klienta v průběhu procesu krizové intervence.
- (De)institucionalizace. V této formě se jedná o kontakt klienta s institucí např. linky důvěry, kdy pracovník linky může zůstat anonymní.
- Využívání technických prostředků jako je telefon, internet a podobně. Prakticky všechny moderní technické prostředky mohou být využívány pro poskytování pomoci a podpory klientům. Jak se ukazuje, je stále více lidí, kteří mají tuto možnost technických prostředků, a chce tímto způsobem s poradcem komunikovat.
- Nízké náklady.
- Vysoká dostupnost, široká škála využití a efektivita

Distanční forma poradenství má své výhody, ale také nevýhody. Špatenková (2011) uvádí tyto:

- *Absence vizuálního klíče.* Nevíme, jak osoba vypadá, jaký má výraz v obličeji, jaká užívá gesta a nonverbální komunikaci.
- *Redukce informací o klientovi.* V důsledku absence vizuálního klíče má intervent o klientovi mnohem méně informací, než v rámci pomoci „tváří v tvář“. Krizová intervence „tváří v tvář“ umožňuje využívat velké množství neverbálních projevů.

- *Časový stres.* Pokud se například v telefonické krizové intervenci nepodaří rychlé navázání kontaktu a brzké vybudování určitého stupně důvěry, volající s velkou pravděpodobností zavěsí. První dvě minuty jsou obvykle kritické.
- *Přerušeni kontaktu.* Zde může u interventů nastat velmi nepříjemný pocit „nedokončeného úkolu“, který je silným zdrojem stresu.
- *Nedostatečná zpětná vazba.* Elektronické kontakty mohou být jednorázové, více či méně anonymní a poradce většinou nemá zpětnou vazbu o účinnosti intervence.
- *Náročnost.* V distanční formě pomoci jsou na poradce kladeny mnohem vyšší nároky.

8.2 *Metody a techniky poradenství*

Dle Špatenkové (2008) sledují metody poradenství pro pozůstalé tři základní cíle:

- facilitovat (usnadnit, ulehčit) ventilaci toho, co pozůstalí prožívají,
- uvědomit si ztrátu blízkého člověka a její dopady,
- na základě toho umožnit katarzi (uvolnění napětí).

Jak uvádí Špatenková (2008) poradce pro pozůstalé by měl příslušnou techniku v poradenském kontextu používat jen tehdy, jestliže k tomu byl odpovídajícím způsobem vyškolen a na základě svých zkušeností a dovedností umí danou techniku adekvátně použít. Je velice vhodné, aby poradce v rámci svého dalšího vzdělávání absolvoval příslušné výcviky. Některé metody a techniky však mohou efektivně použít i laici, například rodiče se svými dětmi. Laičtí poradci by se měli však více zaměřit na vyprávění si o výsledku techniky.

K tomu mohou být využívány určité nástroje tedy techniky. Některé tyto techniky byly převzaty pro účely poradenství z psychoterapie. Jak uvádí Zakouřilová in Špatenková (2008) při aplikaci technik v poradenství je třeba respektovat několik zásad:

- zásada dobrovolné spolupráce,
- poskytnutí potřebného času a prostoru,
- nepřeceňovat význam a výsledky technik,
- nečinit kategorické závěry z výsledků jedné techniky,
- vycházet z interpretace klienta - vždy korigovat svoji představu s jeho interpretací,

- pozor na „předávkování“ technikami, při jednom sezení je vhodné použít maximálně dvě techniky,
- výběr technik, vysvětlování postupu a způsob komunikace při nich je nutné přizpůsobit věku, schopnostem, dovednostem, aktuálnímu psychickému stavu klienta a jeho komunikační a vzdělanostní úrovni,
- každou techniku doplňovat komunikací, povídáním si s klientem o ní, o tom, co vytvořil, jaké má pocity a tak podobně,
- je-li to možné pozorovat klienta při realizaci techniky, co kreslí, co vytváří jako první, nad čím přemýšlí,
- opatrnost při sdělování výsledků práce s technikou jiným členům rodiny (což platí především v případě dětí a rodičů).

Při využívání rozmanitých metod a technik jde o to, aby poradce v danou chvíli pro daného klienta v daném kontextu využíval to, co je efektivní. Vhodné jsou, jak uvádí Špatenková (2008) například následující metody a techniky.

- **Biografická anamnéza.** Poradce umožňuje pozůstalým hovořit o jejich životě a ohlédnout se za jednotlivými biografickými situacemi a životními ztrátami. pro poradce mohou být důležité následující body - *„S jakými hraničními situacemi, omezeními a nesplněnými očekáváními byl pozůstalý v minulosti konfrontován a jak s nimi zacházel? Za kterých pozitivně prožitými událostmi se pozůstalý ohlíží? jak hodnotí dosavadní život?“* Špatenková (2008, s. 76) Na základě těchto poznatků se tak stane z pouhého „vyslychání“ kvalitní a profesionální biografická práce. Pro poradce pak mohou být důležité následující body:
 - I. S jakými hraničními situacemi a nesplněnými očekáváními byl pozůstalý v minulosti konfrontován a jak s nimi zacházel?
 - II. Za kterými pozitivními prožitky se pozůstalý ohlíží?
 - III. Jak hodnotí dosavadní život (do smrti milovaného člověka)?
 - IV. V jakém rozsahu vnímá pozůstalý ve své současné životní situaci možnost změny svého života?
- **Využití metafory.** Taročková (2005) uvádí, že pokud konfrontace s realitou způsobí klientovi problém, může být vhodnou alternativou využití metafory. Metafora

představuje neutrální symbol, snižuje odpor pozůstalého a dává mu příležitost ventilovat emoce, aniž by se musel probírat specifickými podrobnostmi úmrtí.

- **Písemné práce.** Některým pozůstalým pomáhá zapisovat si své myšlenky a pocity tak, jak je během truchlení napadají. užitečné může být i psaní básní nebo nějakých jiných literárních forem (próza, eseje, povídky) pokud je to pozůstalému blízké. Papíru tak může pozůstalý svěřit celý svůj smutek, bolest a utrpení. S těmito písemnými materiály je pak možné v poradenském kontextu dále pracovat.
- **Kresba** může, jak uvádí Špatenková (2008) usnadnit vyjádření emocí spjatých se ztrátou. Námětem může být prožívání klienta, nebo určité konkrétní zážitky a společné aktivity s milovanou osobou. Tato metoda je vhodná jak pro truchlící děti, tak pro dospělé. Jak uvádí Novák (2004), například *začarovaná rodina* je jedna ze známých psychologických technik, která se dá velmi dobře aplikovat na poradenství pro pozůstalé, zejména na poradenství pro pozůstalé děti. Má diagnostický význam, kdy pomocí symboliky kresby můžeme získat informace o vzájemných vztazích i vztazích v rodině. Charakter kresby nebývá záležitostí náhody, je ovlivněn zážitky a představami lidí. Novák (2004) však připomíná, že při kresbě by klient neměl zapomenout na sebe. Velmi důležitý je také rozhovor o kresbě.
- **Cirkulární dotazování.** Jedná se také o techniku systematického přístupu. Úlehla (1999) popisuje, že má dvojí podstatu: ptá se po rozdílu ve vidění věci a ptá se, jak to vidí ten třetí. Cirkulární dotazování může vést k poznání, že smrt milovaného člověka není problém pouze daného pozůstalého, ale i ostatních - celé rodiny. Při tomto způsobu dotazování žádá poradce klienta, aby vypovídal optikou někoho jiného, někoho třetího. Tím klientovi umožňuje podívat se na celý problém z jiného úhlu pohledu. Například truchlící matka pochopí vnímání nové situace z pohledu manžela - otce. Lze se například tázat: Může truchlení matky nad ztrátou dítěte vyvolat u otce pocit, že je opomíjený? Jiným druhem cirkulárních otázek je takzvaná *zázračná otázka*, která dovoluje oprostít se od zábran - vidět svět bez svého problému. Otázka může znít: Co byste dnes dělal, kdyby XY žil? (s dětskými klienty je možné odpověď namalovat)
- **Album vzpomínek.** Špatenková (2008) uvádí, že klient, ale i další členové rodiny mohou společně sestavit album vzpomínek. Tato kniha může obsahovat vyprávění rodinných událostí, památky, fotografie, kresby. Tato aktivita pomáhá vzpomínat

a vytvořit si realističtější obraz zemřelého. K tomuto albu je pak možné kdykoliv se vrátit.

- **Kognitivní restrukturační (změna struktury hodnot).** Zde Křivohlavý (2003) doporučuje vést truchlící citlivě a pomalu k takovému pohledu na svět, kde mimo jen vše negativní, jsou přece jen vidět určité kladné hodnoty, které ještě zůstávají. Příkladem jsou vdovy, které se po smrti svých manželů zapojují do pomoci sociálně slabým lidem, tedy do aktivní práce pro druhé. Křivohlavý (2003) také poukazuje na to, že k metodě změny hierarchie hodnot (kognitivní restrukturační) mají blízko metody používané v takzvané duchovní či pastýřské práci. Jde zejména o meditativní čtení a na ně navozující rozvažování výroků a příběhů z bible.
- **Hra.** Jak uvádí Špatenková (2008) hra je nejpřirozenější aktivitou dítěte, proto by neměla být v žádném případě opomíjena při práci s truchlícími dětmi. Prostřednictvím hry se může dítě učit ventilovat zármutek, chápat hněv a porozumět tomu, že smrt je konečná. Hra také pomáhá zvládat zátěžové situace, dodává dětem odvalu a posiluje jejich sebedůvěru. Může pomoci, aby dítě lépe porozumělo tomu, co se stalo a co se odehrává.

Špatenková (2008) dále uvádí, že existuje ještě mnoho dalších metod jako například sociální rituály, rodinné rituály, evokující jazyk, řízená imaginace a podobné. Pozůstalý po oběti by měl vždy dodržet toto desatero:

- *Zapojte se do přípravy pohřbu.*
- *Věnujte pozornost tomu, co jíte a pijete.*
- *Zachovejte pokud možno normální režim.*
- *Posuďte svůj zdravotní stav.*
- *Hovořte o zemřelém člověku.*
- *Dovolte si truchlit.*
- *Udělejte si čas na truchlení.*
- *Dovolte si zlostné pocity.*
- *Dovolte druhým, aby vám pomáhali.*
- *Nebojte se vyhledat pomoc (Špatenková, 2008, s. 131).*

II PRAKTICKÁ ČÁST

V této části práce bude z praktického pohledu pojednáno o problematice kvality života obětí závažných trestných činů.

9 Cíl praktické části

Jak již bylo zmíněno, Kuchta (2005) upozorňuje na skutečnost, že viktimologické výzkumy sice přinášejí důležité informace o rozsahu a charakteru viktimizace, méně nám však sdělují o jejich skutečných důsledcích a ovlivnění následné kvality života obětí. To je dáno nepochybně faktem, že rozhodující podíl v těchto výzkumech tvoří hlavně oběti majetkových deliktů. Plně souhlasím s autorem, že je nutné provádět výzkumné studie, speciálně zaměřené na oběti závažné trestné činnosti jako jsou například násilné či sexuální útoky, loupeže, pokusy vražd a podobně. Poznatky z takto zaměřených výzkumů vypovídají o skutečných utrpených fyzických, psychických a finančních újmách, se kterými se oběti závažných trestných činů nezdávka vypořádávají řadu let, a některé dokonce ovlivní kvalitu celého následného života obětí.

Jelikož se jako policista zajímám o postavení obětí v trestním řízení, rozhodl jsem se právě pro toto téma své diplomové práce.

Hlavním cílem praktické části je ověřit teoretické poznatky a východiska týkající se možného vlivu závažného trestného činu na kvalitu života obětí a uvedené poznatky srovnat s detailním rozbohem případových studií.

Z výše uvedeného hlavního cíle vyplývají následující **dílčí cíle**.

- Analyzovat v jak velké míře ovlivňují závažné trestné činy celkovou kvalitu života obětí. Z tohoto dílčího cíle jsou stanoveny konkrétní výzkumné otázky.
- Zjistit, zda je následná kvalita života obětí přímo úměrná závažnosti utrpených škod. Z tohoto dílčího cíle je stanovena konkrétní výzkumná otázka.

9.1 Výzkumné otázky

Z výše uvedených dílčích cílů vyplývají následující výzkumné otázky:

- Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu zdravotního?

- Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu psychologického?
- Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu sociálního?
- Je snížení individuální kvality života oběti násilného trestného činu přímo úměrné závažnosti utrpěných škod?

10 Metoda a způsob vyhodnocení dat

Ke sběru dat jsem použil anamnestickou metodu studia dokumentů a z nich vytvořené případové studie. Těmito dokumenty byly zejména: vyšetřovací spisy policejního orgánu, znalecké posudky z oborů psychologie, psychiatrie a lékařství a rozhodnutí soudů. Výhodu této metody lze spatřovat v tom, že jde již o data, která máme vytvořená, tyto shromáždíme, analyzujeme a vyhodnocujeme, takže možnost zkreslení je zde omezena. Další metodou, kterou jsem zvolil, bylo nestrukturované interview. Tuto výzkumnou metodu jsem zvolil pro získání a doplnění dalších dat, zejména popsání současného stavu obětí závažných trestných činů.

Ze všech získaných údajů jsou vybrány relevantní informace použité v rámci konečného vyhodnocení praktické části a jsou uvedeny ve formě rámcového zápisu v prezentaci jednotlivých případů obětí závažných trestných činů. Jedná se o dva případy trestného činu vraždy dle § 219 odst. 1, odst. 2 trestního zákona ve stádiu pokusu podle § 8 odst. 1, trestního zákona, které se staly v roce 2005, tedy ještě před účinností nového zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, a účinností nového zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (zde je vražda uvedena pod § 140). V obou případech jsou oběťmi muži a v každém jednotlivém případě se trestného činu dopustil pouze jeden pachatel. V případě č. 1 se oběť stala vlivem následků trestného činu pokusu vraždy invalidní a zůstala tak odkázána na pomoc svého okolí, pachatele neznala a neměla k němu žádný vztah, v případě č. 2 šlo o pokus vraždy na oběti, která byla invalidní již v době napadení, pachatele také neznala a neměla k němu žádný vztah. Tyto jednotlivé zápisy jsou rozděleny na anamnézy, zachycení psychologického profilu a popis aktuálního zhodnocení celkového stavu obětí, s důrazem na údaje týkající míry ovlivnění individuální kvality života obětí závažných trestných činů. Tedy tak, aby měly logickou a kvalitativní vypovídající hodnotu. Po zpracování případové studie byla u jednotlivých případů obětí závažných trestných činů provedena na základě dosažení komplexnosti těchto informací jejich analýza a interpretace výsledků.

10.1 Případová studie

Případová studie je jedním z přístupů kvalitativního výzkumu. Průcha s Walterovou (2001) ji charakterizují obecně jako detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů.

Jedná se o výzkumnou metodu v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ, detailně popsán a vysvětlován, takže dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání stejných objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout. Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu, nevýhodou je však omezenost zobecnitelnosti výsledků. Je to metoda, která umožňuje zachycení složitosti, detailů, vztahů a procesů probíhajících v daném mikroprostředí. Předpokládá, že podrobný výzkum jednoho případu přispěje k lepšímu porozumění a pochopení jiných, obdobných případů. Tyto případy je ovšem třeba vnímat a chápat v širším kontextu. Na rozdíl od statistického šetření, které shromažďuje relativně omezené množství dat od mnoha jedinců nebo případů, se snaží o zajištění velkého množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jde v ní o zachycení složitosti zkoumaného případu, o popis vztahů.

Ve své práci jsem využil intrinsitní případovou studii Stake in Hendl (2005), která se věnuje případu hlavně kvůli němu samému. Hlavním cílem je poznat právě tento případ, jeho vztah k obecnější problematice již nehraje takovou roli. Nejde o testování hypotéz nebo o návrh teorie, ale o poznání vnitřních aspektů případů konkrétního jedince nebo skupiny. Vybrané stránky případu se popisují do co největší hloubky, cílem je holistické porozumění případu i pochopení propojení jeho jednotlivých částí.

Případová studie v praktické části diplomové práce je shrnutím poznatků a dat získaných z posudků policejního vyšetřovatele a soudních znalců z oborů psychologie, psychiatrie a lékařství. Do těchto případových studií⁶³ jsou zahrnuta i data získané z nestrukturovaného interview, které jsem jako výzkumník provedl v případě 1 s manželkou oběti (oběť vzhledem k závažnosti následků způsobené trestným činem nebyla sama toto interview podstoupit) a v případě 2 s obětí závažného trestného činu.

Případová studie jednotlivých obětí je zpracována v následující struktuře:

- popis případu dle vyšetřovatele policejního orgánu,
- krátká charakteristika pachatele trestného činu,
- popis stavu obětí před a po spáchání závažného trestného činu a současný stav obětí,
- hodnotící posouzení případu z pohledu možného vlivu na individuální kvalitu života obětí.

⁶³ V souladu se zněním zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v těchto případových studiích nejsou uvedeny jména, časové ani místní údaje.

11 Prezentace výsledků výzkumného šetření

Po zpracování jednotlivých dat za pomoci výše popsaných výzkumných metod byla na základě dosažení komplexu těchto informací provedena jejich analýza. Vzhledem ke struktuře této kapitoly a zvolené metodě získávání dat, bude již v této části akcentována interpretativní, diskuzní rovina zkoumané problematiky.

Pro dokreslení a snadnější pochopení následujících studií bude proveden popis praktického příkladu trestného činu pokusu vraždy na základě studia spisu vyšetřovatele policejního orgánu a krátká charakteristika pachatele.

11.1 Případ 1:

Oběť závažného trestného činu pokusu vraždy.

- *Popis případu dle vyšetřovatele policejního orgánu (dle vyšetřovacího spisu orgánů činných v trestním řízení a rozsudku soudu)*

Pachatel v úmyslu zmocnit se cizí věci a finančních prostředků fyzicky napadl oběť a to tím způsobem, že přistoupil k oběti, zeptal se kolik je hodin, přičemž v tomto okamžiku ji zezadu kopl do zad. Oběť upadla na zem a pachatel ji na zemi nejméně desetkrát kopl nohou do obličeje, poté odešel z místa činu pro ocelový teleskopický obušek, s kterým se vzápětí vrátil a v úmyslu oběť usmrtit ji nejméně třikrát udeřil do hlavy. Poté, co se oběť přestala hýbat, ji prohledal a následně odcizil koženou tašku oběti s nezjištěnou finanční hotovostí. Zranění oběť bezprostředně ohrožovalo na životě a oběť přežila pouze díky vysoce odborné a intenzivní lékařské péči na specializovaném zdravotnickém pracovišti. Vyšetřovací spis orgánů činných v trestním řízení, který je základním dokumentem k vytvoření případové studie, obsahoval 930 listů, znalecké posudky k oběti trestného činu z oborů lékařství, psychologie a psychiatrie obsahují 55 listů (celkové vyúčtování za znalecké posudky pak činilo 14650,- Kč), znalecké posudky z oborů psychologie a psychiatrie k pachateli trestného činu obsahují 36 listů (celkové vyúčtování za znalecké posudky pak činilo 11 700,- Kč). Pachatel byl za tento trestný čin odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šestnácti roků a pro výkon trestu byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Oběť pachatele trestného činu neznala a neměla k němu žádný vztah.

➤ *Krátká charakteristika pachatele trestného činu (dle znaleckého posudku psychologa)*

V době spáchání pokusu vraždy měl pachatel 32 let. Klima v rodině bylo klidné, bez zvláštních konfliktů. Více si rozuměl s otcem, ten však po závažném onemocnění zemřel, když bylo pachateli 10 let. Smrt otce pociťoval tíživě, byl to on, kdo mrtvého otce našel. Měl problémy s učením, a proto byl pro neprospěch přeřazen na zvláštní školu. S matkou si příliš nerozumí. Svoji rodinu nemá. Má nemanželské dítě, o které se nestará. Více směřuje k sociopatickému pojetí hodnot života, k příživnictví a pohodlnému nic nedělání. U obviněného byly zjištěny v několika metodách zvýšené tendence ke kriminálnímu jednání. Subjektivní podmínky nejsou příznivé, neboť podaný výkon intelektových schopností je u pachatele v pásmu slaboduchosti, nedostatečně zvnitřněné - obecně přijímané morálně - etické hodnoty, tedy rysy anetičnosti a disociality, skrývaná tendence k agresivnímu jednání, dále pak sociální maladjustace ve smyslu sociopatie je koloritem v páchání trestné činnosti. Kde uvedené osobnostní negativní rysy v kombinaci s nouzí vázanou na sociopatický životní trend, dávají tendenci hledat cestu k bezpracnému finančnímu prospěchu nezákonnou cestou. U obviněného byly také zjištěny sklony k agresivnímu jednání, které se však snaží potlačit interpersonálně, za běžných okolností formou kladně zabarvené aktivní komunikace. Snížená je také schopnost ventilovat zlostné pocity a z toho plynoucí pravděpodobnost reagovat hostilně-nepřátelsky na kumulované zlostné pocity. Na základě celkového posouzení obviněného s přihlédnutím k jeho dosavadní netrestanosti byla znalci hodnocena predikce jeho resocializace na škále podle Šindelářové (1 - nejpříznivější, 5 - nejhorší hodnocení) hodnocena stupněm číslo 4 - tedy málo reálná.

➤ *Popis stavu obětí před a po spáchání závažného trestného činu a současný stav obětí (dle znaleckého posudku psychologa, psychiatra a lékaře, nestrukturované interview)*

Obětí popisovaného trestného činu je muž, který měl v době spáchání skutku 42 let. Oběť pochází z běžné, průměrné a fungující rodiny. Matka i otec oběti byli vyučeni a celý život pracovali, aby mohli zabezpečit svou rodinu. V mládí nebyval nemocen, nikdy nebyl operován. Po základní škole se vyučil jako stolař, chvíli jako stolař také pracoval. Dlouhou dobu byl zaměstnán ve strojírenství a posledních 11 let pracoval jako osoba samostatně výdělečně činná. V době spáchání trestného činu pracoval jako autodopravce při rozvozu

různého materiálu. Má manželku a dvě nezletilé děti, s kterými společně žije v bytě. Obě děti zatím navštěvují základní školu.

Zdravotní stav oběti ihned po spáchání trestného činu. Oběť utrpěla těžké kraniocerebrální poranění (poranění lebky a mozku). Jednalo se o:

a) „*vícečetné fractury kalvy*“ (zlomeniny klenby lební),

b) „*vícečetné fractury base lební spolu s fracturou levé pyramidy*“ (zlomeniny spodiny lební spolu se zlomeninou pyramidy - část spánkové kosti obsahující například vnitřní a střední ucho, statokinetické ústrojí),

e) „*vícečetné zlomeniny obličejového skeletu*“,

d) „*vícečetná prokrváčená kontuzní ložiska s maximem temporoparietálně vpravo a occipitálně vlevo*“ (ložiska zhmoždění mozku v krajině spánkové a temenní vpravo a v krajině týlní vlevo).

Co se týče průběhu léčby po spáchání trestného činu, byl pacient (oběť) akutně operován, kdy byl evakuován hematom (vypuštěn krevní výron) a kontuzní ložisko (ložisko zhmoždění mozku) temporálně (v krajině spánkové) vpravo. Pacient (oběť) byl od úrazu v bezvědomí. Pooperační průběh byl komplikován bronchopneumonií (zánět průdušek a plic) a septickým stavem (otrava krve - onemocnění způsobené opakovaným nebo trvalým zaplavováním organismu bakteriemi, když organismus při snížené obranyschopnosti ztratil schopnost lokalizovat nákazu). Pacient (oběť) byl ponechán na umělé plicní ventilaci, kdy extubován a spontánně dýchající je až 14 dní po napadení. Následně byla provedena tarsorafie vlevo (sešití očních víček kvůli zabránění vysychání oka). Poté byl pacient (oběť) přeložen na Neurologickou kliniku a to nejprve na jednotku intenzivní péče, poté na intermediární péči (přechodná péče), v následujících dnech byl hospitalizován na standardním oddělení.

Zdravotní stav oběti pět měsíců po spáchání trestného činu. V této době má oběť následky především ve sféře psychické. Verbální úroveň rozumových schopností oběti nyní odpovídá pásmu výrazně v podprůměru (IQ odpovídá 74). V jednotlivých subtestech (Wechslerův test inteligence WAIS-R) je patrná nevyrovnanost. Nedostatky koncentrace pozornosti i její výkyvy se zcela jistě podílejí na výsledku s opakováním čísel. Rozdíl mezi opakováním čísel dopředu a pozpátku může podporovat i předpoklad organicity. Nedostatky v ostatních subtestech jsou zcela jistě dány obtížným vybavováním některých pojmů (i když ví, tak není schopen pojmenovat), také ovšem nedostatky s obtížným vybavováním

samotných informací. Výkon výrazně snižuje zcela jistě i pomalejší osobní tempo pacienta (oběti), mezi úkolem a odpovědí je většinou delší prodleva. Nonverbální úroveň rozumových schopností pacienta (oběti) je nyní těžce defektní. Výrazně vážne vizuální analyticko-systematická činnost, schopnost kombinace zrakových podnětů, práce s nimi. Opět lze předpokládat organický předpoklad tohoto současného výsledku. Celkově pomalé osobní tempo pacienta (oběti), pacient (oběť) má výkyvy koncentrace pozornosti. Je nutná stimulace k plnění jednotlivých úkolů. Vzhledem k nynějšímu postižení zraku i sluchu zatím není schopen samostatného pohybu po městě, pacient (oběť) potřebuje doprovod. Například problém má při nastupování do dopravního prostředku vzhledem k nedostatkům zraku. U pacienta je zřetelné pomalejší tempo a nápadná únavnost. Psychologické vyšetření je třeba rozdělit, není schopen je vykonat při jednom sezení. Pacient (oběť) je až depresivního ladění. Psycholog doporučuje využívat všech každodenních situací v rodině k vykonávání drobných činností. Pokud je toho pacient (oběť) schopen, tak doma pomáhat, měl by se začleňovat do běžného chodu rodiny. Následkem trestného činu je oběť dále limitována postižením zraku (kory zrakové dráhy) a co se týče sluchu, je uváděno dle lékařských zpráv jeho snížení vpravo 60 % a vlevo 85 %. Oběť stále potřebuje z psychologického hlediska stálou rehabilitační péči a stimulaci přes všechny smysly. V této době není oběť schopna samostatného pohybu po městě, je nutný její doprovod a pomoc při všech činnostech s tím spojených (nákup v obchodech, cestování dopravními prostředky a podobně). Dle všech znalců z oborů zdravotnictví, psychologie a psychiatrie je prognóza zlepšení zdravotního stavu oběti pět měsíců po činu velmi nejistá a lze tedy předpokládat, že zranění zanechá trvalé následky.

Zdravotní stav oběti v současnosti. Následky trestného činu pokusu vraždy v tomto případě velmi zásadně ovlivnili zdravotní stav oběti. Sami znalci z odvětví soudního lékařství nebyly schopni zhodnotit validitu výpovědi oběti. Proto jsem nestrukturované interview provedl s manželkou oběti, která samozřejmě celou dobu oběť doprovázela na všechna vyšetření, a jí samotné se následky trestného činu dotkly také velmi citelně. Jak mi sdělila, zdravotní stav jejího manžela se příliš nezměnil a je v podstatě stejný, jako byl pět měsíců po nešťastné události. Částečně ustoupily problémy s těžším organickým psychosyndromem ve smyslu kolísajícího hypo-hyperkinetického deliria (porucha vědomí se střídajícími se stavy snížené či zvýšené svalové aktivity), který vyžadoval soustavnou medikamentosní léčbu a oběti odezněla také kvadruparéza (neúplná obrna všech končetin). Zůstala porucha zraku a sluchu. Ke zlepšení v těchto oblastech nedošlo. Stejně následky oběti zůstaly i v oblasti

psychiky. Rozumové schopnosti zůstaly v pásmu výrazného podprůměru, i když si na samotný trestný čin oběť nepamatuje, jak říká manželka, je stále v depresivním ladění. Hodně zapomíná a někdy je až nesnesitelný. Základní hygienické potřeby zvládá sám, sám si dojde na toaletu, sám se dokáže umýt i najíst. Mnohem horší je však pohyb mimo byt, kde potřebuje stálý doprovod. Špatně vidí a slyší a v návaznosti na jeho špatnou psychiku nezvládne cestu hromadnou dopravou nebo třeba jen obyčejný nákup v obchodě s potravinami. Koníčky a záliby, které měl před úrazem, již samozřejmě neprovozuje. Je stále doma, většinou se dívá na televizi. Ona sama se manžela snaží dostat do všech aktivit rodiny, jak říká, musí pomáhat, třeba i s drobnostmi. V současné době je oběť tohoto trestného činu pokusu vraždy v plném invalidním důchodě a je plně závislá na pomoci rodiny a státu.

➤ ***hodnotící posouzení případu z pohledu možného vlivu na individuální kvalitu života obětí.***

Hnilicová in Gurková (2011) v souvislosti s vývojem kvality života uvádí tři konceptualizační a metodologické přístupy k individuální kvalitě života, psychologický, sociologický a medicínský. Pokud chceme posoudit následnou kvalitu života obětí závažných trestných činů, měli bychom se zabývat všemi těmito oblastmi. V sociologickém pojetí kvality života jsou zdůrazňované prvky sociální úspěšnosti jako jsou například status, materiální podmínky a subjektivní pocit jednotlivce ve vztahu k nim. Kvalita života je zde úzce chápána ve vztahu k pojmu životní úroveň. V psychologickém přístupu dominují pojmy jako pohoda, štěstí, spokojenost, flow fenomén⁶⁴, sebeaktualizace, smysl života a mnohé další. V medicínském přístupu zase zdraví a funkční stav.

- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu zdravotního: V případě č.1 byl dopad trestného činu na oběť v oblasti zdravotní velmi zásadní. Oběť utrpěla velmi závažná zranění lebky a mozku. V průběhu léčby podstoupila náročné operace, čtrnáct dní byla ponechána na plicní ventilaci. Ani veškerá specializovaná zdravotní péče nezabránila následným poškozením sluchu a zraku oběti. Vlivem poškození těchto základních smyslových orgánů je oběť závislá na pomoci ostatních, zejména rodiny. Zásadní omezení je v běžném pohybu oběti mimo domov, kdy musí být doprovázena jinou osobou.

64 Flow fenomén: „vrcholový zážitek, „stav plynutí“, je prožitkem radosti, tvořivosti, soustředění, naprostého zaujetí činností“ Gurková (2011, s. 214).

- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu psychologického: Jak uvádí závěry znaleckých posudků i vyjádření manželky oběti, následky tohoto závažného trestného činu jsou u oběti především ve sféře psychické. U oběti došlo zejména k poklesu rozumových schopností. Má nedostatky v koncentraci pozornosti, obtížně si vybavuje některé pojmy a informace. Osobní tempo oběti se výrazně zpomalilo a nonverbální úroveň rozumových schopností je těžce defektní. Výrazně je také ovlivněna vizuální analyticko - syntetická činnost, zejména pak schopnost kombinace zrakových podnětů a práce s nimi. Dle sdělení nejbližších rodinných příslušníků, je oběť náladová a někdy až depresivního ladění, stále něco zapomíná, přišla o všechny své zájmy, koníčky a práci. Velice málo se u ní projevují výrazy štěstí a spokojenosti.
- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu sociálního: Pokud je kvalita života oběti ovlivněna v oblasti zdravotní a zejména psychické, nevyhnutelně následuje i ovlivnění v oblasti sociální. V rámci interview s manželkou oběti zde byly její odpovědi nejvíce emocionální. Vše začalo již samotným soudem, kde kromě trestu dostal pachatel povinnost k náhradě škody. Tuto finanční náhradu tvořily různé složky. Náhrada odcizené finanční hotovosti, ušlý zisk, poškozený oděv oběti a bolestné. Výše bolestného byla stanovena dle závěrečných lékařských zpráv na 78 000,- Kč. V odsuzujícím rozsudku byl pachatel dle § 228 odstavce 1 trestního řádu zavázán povinností uhradit veškeré škody. Zde je však nutné podotknout, že i v tomto případě oběť zatím od pachatele žádné finanční narovnání nedostala. Vzhledem k těmto okolnostem oběť zažádala o kompenzaci škody státem, kde se jí v tomto směru finanční pomoci dostalo. Ale i toto řízení bylo pro rodinu oběti zatěžující a konečná suma, dle vyjádření manželky, zdaleka nepokryla veškeré náklady spojené s léčbou manžela. Celé toto řízení, včetně vyřízení důchodu, trvalo dva roky a neúnosně zatěžovalo chod rodiny. Zdrojem financí oběti je v současnosti invalidní důchod. Z těchto důvodů se výrazně snížil syntetický status oběti, rodina si již nemůže dovolit takové materiální požitky, jako před samotným činem. Navíc oběť stále dochází na různé rehabilitace a vyšetření spojené s kontrolami zdravotního stavu, což zejména v dnešní době výrazně odčerpává prostředky rodiny. Jak uvádí manželka oběti: *„život se nám úplně převrátil a nikdy už nebude jako dříve“*.

- Individuální kvalita života a přímá úměra k závažnosti utrpěných škod. Utrpěné škody oběti jsou velmi závažné. Ze závěru znaleckých posudků vyplývá, že se jednalo o zranění těžké, které bezprostředně ohrožovalo život oběti. Domnívám se, že individuální kvalita života mohla být snížena ještě výrazněji. Pokud by oběť neměla rodinu, zejména manželku, která ji doprovázela na veškerá vyšetření a terapie, starala se o chod domácnosti a neprosadila finanční zájmy a nároky oběti, kvalita následného života oběti by byla snížena ještě mnohem výrazněji a oběť by již s největší pravděpodobností byla klientem institucionální péče, kde o kvalitě života můžeme hovořit jen velmi těžce.

11.2 Případ 2

Oběť závažného trestného činu pokusu vraždy.

- *Popis případu dle vyšetřovatele policejního orgánu (dle vyšetřovacího spisu orgánů činných v trestním řízení a rozsudku soudu)*

Pachatel v úmyslu usmrtit a zmocnit se finančních prostředků a cenných věcí, fyzicky napadl oběť (invalidního důchodce) a to tím způsobem, že ji opakovaně udeřil do hlavy skleněnými lahvemi se sektem, kdy v tomto bytí lahvemi do hlavy oběti pokračoval i poté, co oběť upadla na zem, kde ji dále kopal do hlavy a horní poloviny těla, přičemž tímto způsobem oběti o hlavu rozbil nejméně dalších pět lahví s vínem. V době, kdy oběť ležela bezvládně na zemi, ji prohlédl a odcizil jí finanční prostředky a další cennosti. Zranění oběť bezprostředně ohrožovalo na životě a oběť přežila pouze díky vysoce odborné a intenzivní lékařské péči na specializovaném zdravotnickém pracovišti. Vyšetřovací spis orgánů činných v trestním řízení, který je základním dokumentem k vytvoření případové studie, obsahoval 390 listů, znalecké posudky k oběti trestného činu z oborů lékařství, psychologie a psychiatrie obsahují 33 listů (celkové vyúčtování za znalecké posudky pak činilo 4 900,- Kč), znalecké posudky z oborů psychologie a psychiatrie k pachateli trestného činu obsahují 55 listů (celkové vyúčtování za znalecké posudky pak činilo 16 200,- Kč). Pachatel byl za tento trestný čin odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti roků a pro výkon trestu byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Oběť pachatele trestného činu neznala a neměla k němu žádný vztah.

➤ *Krátká charakteristika pachatele trestného činu (dle znaleckého posudku psychologa)*

V době spáchání pokusu vraždy měl pachatel 27 roků. K vlastní osobě uvedl, že vyrůstal v disharmonickém manželství rodičů, kdy otec nadměrně užíval alkohol a v opilosti se projevoval agresivně. Otec následně zemřel na následky dlouhodobé nemoci. S matkou se nyní nestýká. V období základní školy byl hospitalizovaný v psychiatrické léčebně, nejprve pro poruchy chování, agresivitu a krádeže, později pro gamblerství. Také několikrát dobrovolně podstoupil protialkoholní léčbu. Do šestnácti let žil ve výchovném ústavu, kde se vyučil obráběčem kovů. Po návratu domů pracoval jen krátce a žil převážně z krádeží. Střídal partnerky a opakovaně žil také v homosexuálních partnerských vztazích. Má jedno nemanželské dítě, o které se nestará. Nadměrně požívá alkohol. Má také zkušenosti s drogami. Určitou dobu užíval pervitin, ale na drogách nebyl závislý. Až do vazby zneužíval různé farmaka, která kombinoval s alkoholem. Automaty údajně hrát nepřestal. Trestný čin popisuje jako nemotivované jednání ovlivněné právě těmito léky v kombinaci s alkoholem. Výsledky psychologického vyšetření ukázaly, že pachatel má dobré, průměrné schopnosti inteligence. Jeho osobnost má takové zvláštnosti, které dosahují úrovně poruchy. Je nestálá a nezdrženlivá s disociálním vývojem. Vyšetření nezjistilo u pachatele tendenci k silné primární agresivitě, je však schopný jednat agresí. Žije volně, bez řádu a cílů a nemá zvnitřnělé sociální pravidla a normy. V době spáchání trestného činu pachatel netrpěl žádnou duševní poruchou. U pachatele se však vyskytuje syndrom závislosti na alkoholu a sklon ke škodlivému užívání ostatních psychoaktivních látek a léků. Znalci v oboru psychiatrie doporučili u pachatele uložení ochranného ústavního protialkoholního léčení. Na základě celkového posouzení pachatele byla znalci hodnocena predikce jeho resocializace na škále podle Šindelářové (1 - nejpriznivější, 5 - nejhorší hodnocení) hodnocena stupněm číslo 4 - tedy málo reálná.

➤ *Popis stavu obětí před a po spáchání závažného trestného činu a současný stav obětí (dle znaleckého posudku psychologa, psychiatra a lékaře, nestrukturované interview)*

Obětí popisovaného trestného činu je muž, který měl v době spáchání skutku 37 let. Oběť pochází z harmonické rodiny, kde se otec i matka vždy snažili, co nejlépe postarat o své děti. Po základní škole maturoval na střední průmyslové škole. Vždy pracoval a posledních deset let podniká. Má manželku a jedno dítě. Jak uvedla sama oběť, v době po útoku na jeho osobu

jim jeho rodiče i rodiče jeho manželky pomáhali s hlídáním jejich dítěte. Když bylo potřeba, zavedli ho i do školy, protože žena všechno sama zařizovat nezvládala. V době po napadení rodina oběti bydlela v rekonstruovaném rodinném domě a jejich celkové zázemí bylo velmi dobré. Má jednoho sourozence, sestru. V minulosti nikdy nebyl vážněji nemocen. Před několika lety však utrpěl úraz bederně křížové části páteře s následkem ochrnutí obou dolních končetin. Od této doby se pohybuje pouze o berlích a má plný invalidní důchod. I přesto stále pracuje a podniká.

Zdravotní stav oběti ihned po spáchání trestného činu. Oběť utrpěla dle konečného diagnostického závěru Kliniky ústní, čelistní a obličejové chirurgie tato poranění:

- „*Fractura LF II. bilat. disl.*“ (zlomenina horní čelisti dle LeForta druhého typu, oboustranná s posunem),
- „*Contusio cerebri*“ (zhmoždění mozku),
- „*Břýlový hematom bilat*“ (hematom okolo obou očnic) a „*Subkonjunktivální hematom bilat*“ (oboustranné krvácení pod spojivku),
- „*Četné VCL hlavy a krku, vpravo na čele rána délky 6 cm s arteriálním krvácením, hluboká rána vlevo na čele 5 cm, rány na pravém horním víčku a levém obočí, v levé nasolabiální rýze rána 5 cm, perforační poranění dolního rtu do dutiny ústní v ráně délce 4 cm, větší množství ran do 2 cm na čele, kořeni nosu a bradě, celková délka stehů v obličeji asi 20 cm, na levém boltci v oblasti Darwinova hrbolku rozříznutí boltce včetně chrupavky – hloubka 20 mm, další rána za tímto boltcem, ve vlasaté části mnohotné mapovitě se zvětšující hluboké řezné rány s maximem okcipitálně (v týle), celková délka stehů ve vlasaté části 30 cm*“ (četné tržné zhmoždění, rány hlavy a krku),
- Při prohlídce těla oběti znalcem byl navíc zjištěn hematom na levé straně krku sahající až za levý boltce ušní, hematom na pravé straně krku v přechodu na přední plochu hrudníku s vodorovně orientovanými škrábanci, mohutná, splývající podlitina krevní trojúhelníkového tvaru s hrotem dolů lokalizovaná ve střední horní části hrudníku, sahající od krku a klíčních kostí až ke spojnici prsních bradavek.

Zdravotní stav oběti v průběhu jednoho měsíce po spáchání trestného činu. První lékařskou pomoc poskytla oběti osádka vozidla záchranné služby, která ji poté transportovala

na oddělení úrazové chirurgie. Na centrálních operačních sálech rekonstrukční chirurgie jí byly rány v obličeji i ve vlasaté části hlavy zrevidovány, odstraněny úlomky skla, podvázány proťaté tepny vpravo na čele a rány sešity se zavedením drainů. Poté byla oběť přijata k hospitalizaci na oddělení úrazové chirurgie. Při přijetí byla oběť orientována, lucidní a spolupracovala. Meningeální jevy u ní nebyly přítomny. Během hospitalizace bylo u pacienta provedeno konsiliární neurologické vyšetření a vyšetření CT (v mozku a liquorových prostorech nebyly prokázány patologické změny denezit ve smyslu krvácení nebo ischemie). Bylo však vysloveno podezření na ložisko zhmoždění pravého spánkového pólu. Vzhledem k výše uvedeným zlomeninám obličejových kostí byla oběť po třech dnech přeložena na Klinikou ústní, čelistní a obličejové chirurgie. Při přijetí si oběť na okolnosti úrazu nepamatovala, měla rozostřené vidění, výrazný otok obličeje a sraženou krev v obou nosních otvorech a zevních zvukovodech. Ústa mohla otevřít s omezením na jeden centimetr.

Po dalším týdnu byla oběti provedena operace zlomenin horní čelisti, bylo využito Sauerovy dlahy (intraorální fixace), mezičelistní fixace a fixace na Adamsovy závěsy (kostní steh sloužící k fixaci střední etáže obličejové kostry). Jednalo se tedy o drátěné spojení odlomených částí kostí a připevnění horní a dolní čelisti k sobě. Během této hospitalizace začaly otoky postupně ustupovat a s obětí byla prováděna rehabilitace pomocí chůze. Po měsíční hospitalizaci byla oběť napadení propuštěna do domácího ošetřování.

Zdravotní stav oběti v současnosti. V současné době je již oběť zcela zdráva. Jak sama uvádí, zůstalo jen pár jizev, které se díky skvělé práci lékařů z rekonstrukční chirurgie, dobře zahojily, nejsou příliš viditelné, a nijak osobu nelimitují. Na oběti v případě 2 je na první pohled vidět obrovská osobní síla a vyrovnanost. I když se jedná o invalidního důchodce, jde vidět, že stále pracuje a podniká ve stejném oboru jako před samotným činem. Dle svých slov byl nejvíc omezen ihned po činu, kdy následovali složité a náročné operace a fixace čelistí, kdy tato fixace trvala dva měsíce. Po tuto dobu musel brát silné léky proti bolesti. Na trestný čin si nepamatuje, ale ještě půl roku u něho přetrvávaly nepříjemné pocity spojené s okolnostmi trestného činu. Psychologickou pomoc však nevyhledal. V tomto směru mu velice pomáhala manželka a rodiče. Jak tvrdil, musel se co nejdříve zapojit do pracovního procesu. S dítětem pomáhali rodiče, úkoly spojené s jejich firmou plnila jeho manželka. On sám proto dělal všechno proto, aby se mohl co nejdříve vrátit do běžného života, což učinil tři měsíce po spáchání trestného činu. Jedno mu však zůstalo a tvrdí: „*už se k nikomu nikdy*

neotáčím zády“ (oběť byla napadena, když vypisovala fakturu za zboží a v momentě napadení stála k pachateli zády).

➤ ***hodnotící posouzení případu z pohledu možného vlivu na individuální kvalitu života obětí.***

I v případě č. 2 se budu zabývat posouzením vlivu závažného trestného činu na individuální kvalitu života oběti v oblasti zdravotní, psychologické a sociální.

- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu zdravotního: Oběť utrpěla zlomeninu horní čelisti, tříštivé zlomeniny obličejových kostí, zhmoždění mozku, zhmoždění hrudníku a krku a četné tržné rány na hlavě. Z výsledků znaleckých posudků je zřejmé, že jednalo o těžké a závažné zranění, a oběť bezprostředně ohrožovalo na životě. K omezení ve způsobu života oběti v souvislosti s uvedeným zraněním došlo a to podstatným způsobem, neboť oběť nemohla dva měsíce jíst normální stravu a tento stav trval až do odstranění fixačních drátů z čelistí. Po celou dobu fixace čelistí užívala silné léky proti bolesti. Dále zůstaly oběti v oblasti obličeje a hlavy jizvy, které jsou již trvalého rázu. Oběť prodělala několik operací a do běžného způsobu života se vrátila až po třech měsících od spáchání trestného činu.
- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu psychologického: Oběť si na závažný trestný čin nepamatuje. Hned od začátku plně spolupracovala s lékaři a dodržovala zdravotní režim, který ji nařídili. Z výsledku osobního jednání bylo patrné, že se jedná o velice silnou a vyrovnanou osobnost. Jak sama oběť říkala, snažila se z nemocnice co nejdříve dostat, tak aby se mohla opět starat o svou rodinu. Ke své rodině se dostala po měsíční hospitalizaci. V interview oběť uvedla, že ještě půl roku po napadení měla nepříjemné pocity, spojené zejména s okolnostmi případu. Neměla však bezdůvodný strach nebo obavu z lidí. Celou věc chápala, že narazila na špatného člověka. Nabízenou psychologickou pomoc nikdy nevyužila. V současnosti již na skutek nemyslí, plně se věnuje své rodině a práci. Jen je více ostražitá při obchodním jednání z neznámými lidmi.
- Ovlivnění individuální kvality života oběti závažného trestného činu z pohledu sociálního: Oběť se také připojila k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody. Stejně jako v případě 1 ji tvořilo několik složek. Náhrada škody na zboží, odcizená finanční hotovost, ušlý zisk, poškozené osobní věci, na výživu osob, vůči nimž měla

oběť vyživovací povinnost a bolestné. Náhrada za bolest byla ohodnocena 88 body, což celkově činilo 10 560,- Kč. Pokud však byla hranice bolestného pod 100 bodů, nemohla oběť při nemožnosti vymáhání finančních prostředků od pachatele, požádat o kompenzaci státem. I když tuto finanční kompenzaci bude oběť vymáhat jen velmi těžko, její syntetický status vážněji ohrožen nebyl. Materiální podmínky zůstaly v rodině oběti stejné, jako před útokem. Velkou míru zde sehrály osobnostní vlastnosti oběti, kdy se sama chtěla co nejdříve vrátit do pracovního procesu a postarat se tak o chod jejich firmy a celé rodiny.

- Individuální kvalita života a přímá úměra k závažnosti utrpěných škod. Pokud bych jako výzkumník nebyl předem obeznámen s případem, bylo by velice složité poznat, že se v případě č. 2 jedná o oběť pokusu vraždy. U této oběti je patrné, že snížení individuální kvalita života není vždy přímo úměrné závažnosti utrpěných škod. Jak sama oběť řekla, v době, kdy byla v nemocnici, se celá její rodina semkla a byla připravena pomoci. Rodiče oběti se postarali o doprovod jejich dítěte do školy, manželka o chod firmy. Přesně věděla, co má dělat, měla přístup k informacím. Navíc silná osobnost oběti dodávala celé rodině jistotu, že vše dobře dopadne. I v tomto případě mohla být individuální kvalita života snížena mnohem více. Že se tomu tak nestalo, je s největší pravděpodobností zásluhou fungující rodiny, jejím finančním zázemím a osobností oběti.

11.3 *Problematické aspekty šetření*

Jedním z hlavních problematických aspektů byl přístup k samotným datům praktického příkladu. Základ práce je postaven na důkladném studiu obsáhlých policejních spisů, jejichž další záznam mohl být prováděn jen formou výpisů a poznámek. Navíc při provádění těchto výpisů musel být brán zřetel na změnu všech místních, časových a jmenných údajů. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že tento způsob sběru dat a práce s nimi jsou úkony časově velmi náročné. Jednou z metod, kterou jsem použil pro sběr dat, bylo nestrukturované interview. Bylo by však vhodné, aby pro sběr dat přímo od oběti trestného činu, využil výzkumník (odborník z oboru psychologie) i jiných psychologicko-diagnostických metod jako je pozorování, dotazníky a různé testy. Pro dokonalejší a přesnější odpovědi na výzkumné otázky by bylo také přínosné provést výzkum s více případy závažných trestných

činů. Tyto dále rozdělit podle toho, zda byly oběti ženy, muži nebo zvláště zranitelné oběti, jako jsou děti a senioři. Zároveň zajistit přenos těchto cenných informací na organizace, které jsou schopny ovlivnit legislativní tvorbu jednotlivých zákonů. Jedině takto může být pomoc obětem závažných trestných činů účinná a cílená. Platnost nového zákona o obětech číslo 45/2013 Sb. nás může uklidnit, že se tomu tak děje i u nás v České republice.

11.4 Shrnutí odpovědí na výzkumné otázky

V této části mé práce se pokusím shrnout jednotlivé odpovědi na stanovené výzkumné otázky:

- *Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu zdravotního? Zdravotní újma jakožto přímý následek závažného trestného činu ovlivnila kvalitu života obětí v obou případech. V případě č. 1 co se týče omezení v běžném způsobu života lze konstatovat, že v souvislosti se zraněním došlo ke snížení kvality života podstatným způsobem. Oběť byla po dlouhou dobu odkázána na péči zdravotnického personálu. V současné době je oběť vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nesoběstačná, je schopna chůze s oporou druhé osoby a vyžaduje trvalou ošetrovatelskou péči. V tomto případě můžeme hovořit o tom, že zdravotní stav oběti, způsobený následky závažného trestného činu, ovlivnil zcela zásadně celou následnou kvalitu života oběti. V případě č. 2 byla oběť v důsledku zranění omezena v běžném způsobu života asi tři měsíce. První měsíc byla hospitalizovaná, tudíž se nemohla starat o rodinu a chod své firmy, další dva měsíce vlivem zlomeniny a fixace čelisti nemohla jíst normální stravu a trpěla bolestmi, které musely být tlumeny léky. Můžeme tedy hovořit o tom, že kvalitu života oběti zranění snižovalo asi tyto tři měsíce. I když oběti následkem zranění zůstaly jizvy v obličeji a na hlavě, které jsou trvalého rázu, vzhledem k osobnosti oběti, jejímu přístupu k životu, tyto dále kvalitu života oběti zřejmě neovlivňují.*
- *Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu psychologického? Psychické újmy mohou ovlivňovat kvalitu života oběti velmi závažným způsobem. Jak uvádí závěry znaleckých posudků i vyjádření manželky oběti, v případě č. 1 jsou následky závažného trestného činu především ve sféře psychické. Oběť ztratila práci, své zájmy a koníčky. Velice zřídka se u ní*

projevují náznaky štěstí a spokojenosti. V současnosti je spíše depresivního ladění. Verbální úroveň rozumových schopností oběti nyní odpovídá pásmu výrazně v podprůměru (IQ odpovídá 74). Z tohoto můžeme usuzovat, že v případě č. 1 kvalitu života oběti, stejně jako zdravotní následky, negativně ovlivňuje současný psychický stav oběti. Sama oběť tento negativní stav svým přístupem a postojem k životu již zřejmě zvrátit nedokáže. V případě č. 2 spáchání závažného trestného činu takové následky v psychice oběti nezanechal. V průběhu interview bylo zřejmé, že oběť na tento čin vzpomínala velice nerada, ale jak sama uvedla, vážnější následky tohoto rázu nenese. Pomoc psychologa nevyhledala. Oběť vzpomínala na první půl rok po trestném činu, kdy se jí vracely myšlenky zejména na okolnosti jejího napadení. Proč se to stalo zrovna jí, co měla dělat jinak, aby útoku zabránila. Postupem času však tyto myšlenky opustila. Jak říká, bylo to především pomocí celé rodiny a včasným návratem do práce. V případě č. 2 se můžeme domnívat, že kvalitu života u ní mnohem více negativním způsobem ovlivnily zdravotní následky, než následky zanechané v psychice oběti.

- *Nakolik je ovlivněna individuální kvalita života oběti závažného trestného činu z pohledu sociálního? Ztráta zaměstnání, změny syntetického statusu, přizpůsobení chodu rodiny zcela zájmům a potřebám oběti, změna materiálních podmínek v rodině oběti, toto vše zcela jistě velice nepříznivě ovlivňuje následnou kvalitu života oběti v případě č.1. Dopady trestného činu v sociální oblasti oběti jsou, stejně jako v ostatních oblastech, také velice závažné. Můžeme tedy hovořit o tom, že v případě č. 1 znamenaly následky trestného činu pro oběť negativní dopad ve zdravotní oblasti, psychické i sociální. Další následná kvalita života oběti je v tomto případě zcela negativně ovlivněna. Oběť již nikdy nebude žít stejně kvalitní život, jako před trestným činem spáchaným na její osobě. V případě č. 2 i tato oblast nebyla příliš zasažena. Oběť náhradu škody, která byla celkově vyčíslena na 110 000,- Kč, od pachatele již zřejmě nedostane, ale ani tato skutečnost sociální oblast oběti závažněji neohrožuje. Oběť začala ihned po zotavení ze zdravotních následků pracovat a udržela v chodu svou firmu. Syntetický status ani materiální podmínky se v rodině oběti nikterak nezměnily. Z tohoto můžeme usuzovat, že následnou kvalitu života oběti v případě č. 2 nejvíce ovlivnily zdravotní následky způsobené závažným*

trestným činem. Závažnější následky v psychice a v sociální oblasti oběti zřejmě trestný čin nevyvolal.

- *Je snížení individuální kvality života oběti násilného trestného činu přímo úměrné závažnosti utrpěných škod? Zcela oprávněně se můžeme domnívat, že čím větší škody, ať už materiální, zdravotní či psychické, oběť utrpěla, tím více se musí snížit kvalita jejího následného života. V případě č. 1 závažné následky trestného činu opravdu velmi zásadním způsobem ovlivnily následnou kvalitu života oběti ve všech oblastech. V případě č. 2 závažné následky trestného činu ovlivnily kvalitu života zejména v oblasti zdravotní. Následky trestného činu v případě č. 1 byly dle závěrů znaleckých posudků z oborů lékařství a psychologie závažnější než následky trestného činu v případě č. 2. Mohli bychom tedy usuzovat, závažnější utrpěná škoda = horší kvalita života oběti. Nesmíme však opomenout další faktory. V obou případech měli oběti rodiny, které s o ně dokázali postarat. V případě č. 1 manželka oběť doprovázela na všechna vyšetření, následující rehabilitace a cvičení, zařídila finanční odškodnění státu a pomohla oběti vyřídit invalidní důchod. V případě č. 2 se rodina postarala o chod firmy oběti, pomáhala s péčí o dítě oběti, sama oběť se svým postojem snažila překonat následky závažného činu. Pokud by tomu tak nebylo, domnívám se, že následná kvalita života obětí v obou případech by byla ovlivněna mnohem více. Nemyslím si tedy, že snížení kvality života obětí je přímo úměrné závažnosti utrpěných škod. Spíše koresponduje subjektivním pocitům a schopnosti oběti uplatnit své nároky na psychickou podporu, materiální kompenzaci a jinou odbornou pomoc.*

Závěr

Ve své diplomové práci se zabývám obětí trestných činů z hlediska její následné kvality života. Jako policista se s obětí trestného činu setkávám téměř denně. Vzhledem ke své osmnáctileté praxi mohu sledovat vývoj v postavení lidí, kterým trestný čin způsobil nejrůznější následky. Ne vždy bylo na oběť trestného činu nahlíženo stejně, jako je tomu dnes. Dokonce pojem *oběť* známe z trestní praxe teprve od roku 2013. Do té doby mluví zákony většinou jen o *poškozených*. Jenže oběť je něco víc než poškozený. Zcela právem si zaslouží naši pozornost a péči státu. Pojem oběť se poprvé v zákonech objevuje 1. srpna 2013, kdy nabyl účinnosti nový zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Tento zákon včlenil do trestního řádu zásadu, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit oběti plné uplatnění jejich práv, o kterých je třeba ji podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohla dosáhnout uspokojení svých nároků. Orgány činné v trestním řízení musí vést řízení s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti. Zákon je koncipován tak, aby byla co nejvíce šetřena práva obětí a aby celý průběh trestního řízení měl na oběti pokud možno nejmenší dopad. Mezi novinky patří například možnost mít svého důvěrníka při výslechu či podání vysvětlení, možnost vybrat si pohlaví vyšetřovatele při výslechu či podání vysvětlení, možnost prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život a větší informovanost o pohybu pachatele po pravomocném odsouzení. V souvislosti s výslechem jsou zavedena nová pravidla, například nutnost zachovávat zvlášť šetrný a ohleduplný způsob kladení otázek a otázky týkající se intimní oblasti lze klást pouze tehdy, je-li to nezbytné pro vyšetřování. Nově je také zaveden pojem "zvlášť zranitelná oběť", čímž je myšleno například dítě do 18 let, oběť trestného činu obchodování s lidmi, oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením. Zvlášť zranitelná oběť má zaručeno nejvýše šetrné zacházení v průběhu celého trestního řízení.

Je nutné si uvědomit, že kvalitu života obětí trestných činů neovlivňují jen způsobené újmy. Na to, jak kvalitně bude oběť žít, má vliv více faktorů. Mezi tyto faktory patří například osobnost oběti, okolnosti samotného trestného činu, reakce okolí na trestný čin a přístup okolí a profesionálů k oběti. Zatímco první dvě položky příliš neovlivníme, tu poslední ovlivnit můžeme a musíme tak, aby oběť období po spáchání trestného činu zvládla co nejlépe.

Výzkumy obětí závažných trestných činů jsou pro následnou praxi soudů i orgánů činných v trestním řízení velmi důležité. V České republice existují organizace, jako je například již zmiňovaný Bílý kruh bezpečí, které dokáží přenést výsledky těchto výzkumů až do samotného legislativního (zákonodárného) procesu. Ve stádiu zákonodárné iniciativy pak mohou ovlivnit tvorbu zákonů, které posilují postavení obětí, a přímo tak zlepšit i následnou kvalitu života obětí závažných trestných činů. Jestliže stát nedokázal zabránit spáchání trestného činu, je povinen poskytnout obětem dostatečnou a cílenou pomoc. V souladu s výsledky těchto výzkumů a reálnými potřebami obětí, by měl stát vybudovat propracovaný systém následné péče o oběti trestných činů. Každé oběti závažného trestného činu by měl být ihned nabídnut dobrovolný vstup do programů, kde by odborníci z různých oborů dále pomáhali těmto lidem zvládat jejich těžké životní situace. Domnívám se, že ne každá oběť, poškozena závažným zločinem, je schopna si o odbornou pomoc požádat sama.

Seznam použité literatury:

1. BAŠTECKÁ, Bohumila. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2005, 299 s. ISBN 80-247-0708-X.
2. BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky 1. 2. vyd.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, 77 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1355-8
3. BENEDICT, Helen. *To není vaše vina!: rádce pro ženy, muže, dospívající, jejich přátele a rodiny jak se vyrovnat se sexuální napadením*. Vyd. 1. Překlad Miloslav Korbelík. Praha: One women press, 2003, 373 s. ISBN 80-863-5617-5.
4. ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142.
5. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004b, 431 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7386-4.
6. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Vyd. 4., V nakl. Portál 2., rozš. Praha: Portál, 2004a, 266 s. ISBN 80-717-8931-3.
7. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívávané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1995, 245 p. ISBN 80-716-9192-5.
8. GURKOVÁ, Elena. *Hodnocení kvality života: pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 223 s. Sestra. ISBN 978-802-4736-259.
9. HAŠTO, Jozef a Hana VOJTOVÁ. *Posttraumatická stresová porucha, bio-psychosociálne aspekty EMDR a autogénny tréning pri pretrvávajúcom ohrození: prípadová štúdia*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 185 s. ISBN 978-80-244-2944-1.
10. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
11. KALINA, Kamil. *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 527 s. ISBN 978-80-247-4361-5.
12. KAST, Verena. *Nebud'te obětí: žijte svůj vlastní život*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2003, 119 s. ISBN 80-865-1761-6.

- 13.KOLEKTIV. *Slovník cizích slov*. [Rozš. vyd.]. Praha: Encyklopedický dům, 1998, 366 s. ISBN 80-90-1647-8-1.
- 14.KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak zvládat depresi*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2003, 176 s. Psychologie pro každého. ISBN 80-247-0575-3.
- 15.KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 198 s. ISBN 80-247-0179-0.
- 16.KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4.
- 17.NOVÁK, Tomáš. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu: příručka pro využití dětské kresby "Naše rodina" a "Začarovaná rodina" k poznání rodinných vztahů dítěte*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, 48 s. ISBN 80-734-6037-8.
- 18.NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 2. vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004. ISBN 80-7357-026-2.
- 19.PRŮCHA, Jan a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8579-2.
- 20.ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-807-3679-842.
- 21.ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4729-916.
- 22.SCHEINOST, Miroslav. *Kriminalita očima kriminologů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. ISBN 978-807-3380-960.
- 23.SCHNEIDEROVÁ, Anna. *Základy poradenství*. Vyd. 2. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-807-3685-232.
- 24.ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009-2010, 2 v. ISBN 97880740017892.
- 25.ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 186 s. ISBN 978-807-3676-902.
- 26.ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krizová intervence pro praxi*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2011, Psyché (Grada). ISBN 978-802-4726-243.
- 27.ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Poradenství pro pozůstalé*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 143 s. ISBN 978-802-4717-401.

28. TAROČKOVÁ, Tatiana. *Životné straty a smútenie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. ISBN 80-223-1931-7.
29. ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5069-9.
30. VARGOVÁ, Branislava, Dana POKORNÁ a Marie TOUFAROVÁ. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008, 159 s. ISBN 978-808-6131-764.
31. VYMĚTAL, Jan. *Úvod do psychoterapie*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, 287 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4726-670.
32. ZOUBKOVÁ, Ivana a Marcela MOULISOVÁ. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004. ISBN 80-86795-05-5.

Zákonné normy:

33. Česká republika. Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2009, 40/2009 Sb., 011.
34. Česká republika. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: *Sbírka zákonů*. 2013, 45/2013 Sb., 020.
35. Česká republika. Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. In: *Sbírka zákonů*. 1998, 82/1998 Sb., 031.
36. Česká republika. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů*. 1997, 209/1997 Sb., 074.
37. Česká republika. Zákon o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů*. 2006, 108/2006 Sb., 037.
38. Česká republika. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*. 1961, 141/1961 Sb., 066.
39. Česká republika. Zákon, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. In: *Sbírka zákonů*. 2006, 135/2006 Sb., 046.

Internetové zdroje:

40. [R O S A] občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám - obětem domácího násilí: kdo jsme. *Rosa* [online]. © 1998-2008 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.rosa-os.cz/>

41. Bezpečné město SOKOLOV - Jak mi může někdo pomoci, když jsem se stal obětí trestného činu?. *Město Sokolov: Bezpečnost města* [online]. © 2009 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://bezpecne.sokolov.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=419&menu=419>
42. Český helsinský výbor - O nás. *Český helsinský výbor* [online]. © 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://helcom.cz/o-nas/o-nas/>
43. ČSODN - Úvod. *České združení obětí dopravních nehod* [online]. © 2011 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.csodn.cz/uvod>
44. *Dětská práva* [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.detskaprava.cz/>
45. O Koordoně | Co je to Koordona? | Koordona - Koalice organizací proti domácímu násilí. *Koordona* [online]. © 2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.koordona.cz/o-koordone/co-je-to-koordona.html>
46. O nadaci. *Naše dítě* [online]. © 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.nasedite.cz/cs/home>
47. O nás | poradna práva. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. © 2009 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.poradna-prava.cz/o-nas.html>
48. O nás | profem, o.p.s. *Profem* [online]. 2013 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.profem.cz/o-profem.aspx>
49. O nás/Poslání - Acorus. *Acorus* [online]. 2011 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.acorus.cz/cz/o-nas/poslani.html>
50. O projektu „Prevence domácího násilí. *Bílý kruh bezpečí* [online]. 21.4.2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/>
51. O projektu. In: *Restorativní justice: Podpora a poradenství obětem trestných činů* [online]. © 2011-2013 [cit. 2013-10-18]. Dostupné z: <http://www.restorativnijustice.cz/cz/o-projektu/uzitecne-odkazy>).
52. Občanská společnost - informační server. *Občanská společnost* [online]. © 2003-2006 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=o---1->
53. Peněžítá pomoc obětem. *Bílý kruh bezpečí* [online]. © 2009- [cit. 2013-11-18]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/letak-nahrada-skody-a-penezita-pomoc/>
54. Přehledy právních předpisů EU. *Europa* [online]. 18.5.2011 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0274:CS:NOT>

- 55.SDRUŽENÍ AZYLOVÝCH DOMŮ V ČR, o.s. *Sdružení azylových domů v ČR* [online]. 26.2.2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/?stranka=databaze>
- 56.Výklad pojmů. *Trestní-řízení* [online]. 2009 [cit. 17.10.2013]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/trestny-cin>
- 57.Vzdělávací akce [EduCare]. *EduCare* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.ieducare.com/?page=vzdelavaci-akce&>

Časopisy:

- 58.KRISTKOVÁ, Veronika, LANGHANSOVÁ, Hana. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 3, ISSN 1213-5313.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martin Rybka
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Křeménková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014
Název práce:	Oběť závažných trestných činů z hlediska následné kvality života a intervenční pomoci.
Název v angličtině:	A victim of serious crimes in terms of the subsequent quality of life and intervention.
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na oběti závažných trestných činů z hlediska následné kvality života. V teoretické části popisuje psychologii oběti, práva a pomoc obětem, kvalitu života obětí a jednotlivé organizace, které poskytují pomoc obětem trestných činů. Cílem práce je ověřit teoretické poznatky a východiska se závěry, zjištěnými z podrobného rozboru zkoumaných případů pokusů vražd.
Klíčová slova:	Oběť, viktimizace, snadno zranitelné oběti, práva obětí, pomoc obětem, kvalita života, organizace poskytující pomoc obětem.
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on victims of serious crimes in terms of the subsequent quality of life. The theoretical part describes the psychology of victim rights and victim assistance, the quality of life of victims and various organizations that provide assistance to victims of crime. The purpose of my dissertation was verifying the theoretical knowledge with the conclusion of the cases - attempted murder.
Klíčová slova v angličtině:	The victim, victimization, easily vulnerable victims, victims' rights, victim assistance, quality of life, organizations providing assistance to victims.
Přílohy vázané v práci:	1
Rozsah práce:	107 stran
Jazyk práce:	český

Příloha č. 1

Další zajímavé odkazy

- www.obcan.ecn.czPortál Občanská společnost - návod k použití⁶⁵
www.helcom.czČeský helsinský výbor – pro lidská práva⁶⁶
www.poradna-prava.czPoradna pro občanství, občanská a lidská práva⁶⁷
www.detskaprava.czvše o dětských právech, průvodce dětského svědka a podobně⁶⁸
www.nasedite.cznadace pomáhající týraným, handicapovaným, ohroženým
a zneužívaným dětem⁶⁹
www.domacinasili.czPortál Bílého kruhu bezpečí⁷⁰
www.koordona.czkoalice neziskových organizací proti domácímu násilí⁷¹
www.azylovedomy.czseznam azylových domů po celé České republice ke stažení⁷²
www.ieducare.comvzdělávací akce, publikační aktivity⁷³

65 Občanská společnost - informační server. *Občanská společnost* [online]. © 2003-2006 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=o---1->

66 Český helsinský výbor - O nás. *Český helsinský výbor* [online]. © 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://helcom.cz/o-nas/o-nas/>

67 O nás | poradna práva. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. © 2009 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.poradna-prava.cz/o-nas.html>

68 *Dětská práva* [online]. 2011 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.detskaprava.cz/>

69 O nadaci. *Naše dítě* [online]. © 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.nasedite.cz/cs/home>

70 O projektu „Prevence domácího násilí. *Bílý kruh bezpečí* [online]. 21.4.2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/>

71 O Koordoně | Co je to Koordona? | Koordona - Koalice organizací proti domácímu násilí. *Koordona* [online]. © 2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.koordona.cz/o-koordone/co-je-to-koordona.html>

72 SDRUŽENÍ AZYLOVÝCH DOMŮ V ČR, o.s. *Sdružení azylových domů v ČR* [online]. 26.2.2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/?stranka=databaze>

73 Vzdělávací akce [EduCare]. *EduCare* [online]. © 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.ieducare.com/?page=vzdelavaci-akce&>